

Boeiend en bindend

Monitor leerwerktrajecten

Gerrit Vrieze | Jos van Kuijk | Leonard Houben | Nico van Kessel

BOEIEND EN BINDEND

Boeiend en bindend

Gerrit Vrieze
Jos van Kuijk
Leonard Houben
Nico van Kessel

ITS Nijmegen

Woord vooraf

Leerwerktrajecten zijn in 2001 in het leven geroepen voor vmbo-leerlingen met een praktische leerstijl. Zij worden via een leerwerktraject in de gelegenheid gesteld een vmbo-diploma en daarna een startkwalificatie te behalen op een manier die beter bij hen past. Ze lopen tegen bepaalde obstakels in het onderwijsaanbod aan waardoor ze direct opstandig worden en stoer gedrag gaan vertonen. Opmerkingen van leerlingen hierover zijn: 'hier hoef ik niet aan te beginnen', of 'dit leer ik toch nooit' of 'begint het nu alweer'. Door de theoretische 'ballast' uit het programma weg te halen creëert men kansen voor potentieel goede vaklieden om een diploma te behalen.

Met deze monitor krijgen we zicht op de ervaringen van leerlingen, scholen, leerbedrijven, gemeenten met deze leerwerktrajecten. Voorts wordt nagegaan in hoeverre lwt-leerlingen doormoeten naar het middelbaar beroepsonderwijs en of ze al een startkwalificatie hebben behaald. Tenslotte richten we ons op het invoeringsproces.

De monitor is, in opdracht van OCW, uitgevoerd binnen de sector Organisatie van het Onderwijs van ITS-Nijmegen door Gerrit Vrieze, Jos van Kuijk, Leonard Houben en Nico van Kessel.

Graag willen we alle lwt-leerlingen bedanken die hebben deelgenomen aan de telefonische enquête. Ook zonder de medewerking van vmbo-scholen, bve-instellingen, kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven, gemeenten en leerbedrijven had dit onderzoek nooit kunnen plaatsvinden. Speciale dank gaat uit naar Dick Tuitert, docent van het ROC van Twente, die ons een kijkje in de keuken gunde bij de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs.

Gerrit Vrieze
projectleider

Inhoud

Woord vooraf	v
Management summary	ix
1 Aanleiding en opzet	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Achtergrond leerwerktrajecten	1
1.3 Doel en monitorvragen	3
1.4 Opzet van de monitor	4
1.4.1 Leerlingonderzoek	4
1.4.2 Onderzoek bij vmbo-scholen, leerbedrijven en roc's'/ao's	5
1.4.3 Regionale casestudies	6
1.5 Leeswijzer	7
2 Leerlingen in leerwerktrajecten	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Wie zit er in een leerwerktraject en hoe ziet een leerwerktraject eruit?	9
2.3 Doorstroom en resultaten	15
2.4 Beleving doorstroom naar de bve-instelling	20
2.5 Tevredenheid over leerwerktraject, successen	21
2.6 Samenvatting	24
3 Vmbo-scholen over leerwerktrajecten	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Aantal leerlingen	25
3.3 Vorm leerwerktraject	26
3.4 Afstemming school leerbedrijf	30
3.5 Doelstellingen en draagvlak	33
3.6 Doorstroom naar vervolgonderwijs	35
3.7 Kwaliteitszorg	37
3.8 Stellingen	38
3.9 Toekomst	39
3.10 Samenvatting	39
4 Bve-instellingen over leerwerktrajecten	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Bekendheid met leerwerktrajecten	41
4.3 Maatwerk	43
4.4 Voorbereiding	44
4.5 Doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs	46
4.6 Samenwerking	47

4.7	Opinies	49
4.8	Toekomst	51
4.9	Samenvatting	52
5	Leerbedrijven	55
5.1	Inleiding	55
5.2	Aard en omvang van het bedrijf	55
5.3	Kenniscentra, accreditatie en kwaliteitszorg	57
5.4	Contact met de school	58
5.5	Leerlingen	60
5.6	Motieven	61
5.7	Opinie over leerwerktrajecten	62
5.8	Conditie en toekomst	63
5.9	Samenvatting	64
6	Regionale casestudies leerwerktrajecten	67
6.1	Inleiding	67
6.2	Casus regio Nijmegen	67
6.3	Casus regio Oost-Nederland – Groen	72
6.4	Casus regio Groningen	77
6.5	Casus regio Rotterdam	84
6.6	Samenvatting	90
7	Samenvatting en conclusies	93
7.1	Inleiding	93
7.2	Welke ervaringen hebben betrokkenen met de invoering van leerwerktrajecten?	94
7.3	Welke resultaten hebben lwt-leerlingen geboekt?	97
7.4	Hoe verloopt het proces van invoering van leerwerktrajecten?	98
7.5	Conclusies	101
	Bijlage I OCW-tellingen 2004/2005	105

Management summary

Leerwerktrajecten zijn in 2001 door het ministerie van OCW in het leven geroepen voor vmbo-leerlingen met een praktische leerstijl. Door een deel van het programma te vervangen door praktijk worden deze leerlingen in de gelegenheid gesteld een vmbo-diploma en daarna een startkwalificatie te behalen op een manier die beter bij hen past.

Tabel 1 – Aantal scholen en aantal lwt-leerlingen

	vmbo-scholen	lwt-leerlingen	aoc's	lwt-leerlingen
2002/2003	189	2.661	12	254
2003/2004	190	3.190	12	485
2004/2005	204	3.729	12	946

In 2003/2004, zo blijkt uit OCW-telgegevens, bieden 190 vmbo-scholen (in 2002/2003 waren dit 189 vmbo-scholen) leerwerktrajecten aan en het aantal lwt-leerlingen is tussen 2002/2003 en 2003/2004 toegenomen van 2.661 naar 3.190. (Uit OCW-telgegevens over 2004/2005 blijkt dat het aantal lwt-leerlingen is toegenomen naar 3.729 en het aantal scholen dat leerwerktrajecten aanbiedt is toegenomen tot 204).

Daarnaast bieden de 12 aoc's op meer vestigingen leerwerktrajecten aan. Het aantal lwt-leerlingen is sinds het schooljaar 2002/2003 jaarlijks verdubbeld op de aoc's. In 2004/2005 gaat het om 946 leerlingen in lwt in aoc's.

Gemiddeld zijn dit zeventien lwt-leerlingen per vmbo-school. Eén op de twintig leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo volgt een leerwerktraject. Het potentieel wordt door de scholen op gemiddeld 8 procent van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg geschat.

Belangrijke uitkomsten uit de monitor leerwerktrajecten:

1. Leerlingen in leerwerktrajecten zijn enthousiast.

Leerwerktrajecten bieden leerlingen een grotere kans om op school te blijven, een diploma te halen en betere beroepscompetenties te verkrijgen. Negen op de tien lwt-leerlingen vinden het belangrijk om na het vmbo een vervolgopleiding te doen. Zeventig procent van de lwt-leerlingen vindt dat ze over genoeg beroepsvaardigheden beschikken om te werken, terwijl in de reguliere basisberoepsgerichte leerweg de helft van de leerlingen dat vindt. Leerlingen vinden leerwerktrajecten leuk, het toekomstperspectief is verbeterd en ze houden plezier in onderwijs. Eindelijk kunnen ze zeggen dat ouders trots op hen zijn. Na jaren van problemen op school, beleven de leerlingen die een leerwerktraject volgen, de school eindelijk als een succes. Het zelfvertrouwen neemt toe omdat de blokkades waar ze tegenaan liepen (Engels, wiskunde, talen, het schoolse leren), uit het onderwijsprogramma zijn gehaald. Ze krijgen die vakken die ze wél kunnen. Leren kan wél leuk zijn.

Door het onderwijsprogramma praktijkgericht te maken en de theoretische 'ballast' weg te nemen, zijn deze leerlingen wel degelijk te boeien voor en te binden aan het onderwijs.

2. Het succes van leerwerktrajecten voor leerlingen wordt ondersteund door vmbo-scholen, bve-instellingen, leerbedrijven, ouders en kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven.

Volgens de *vmbo-scholen* neemt het zelfvertrouwen van de leerlingen toe, houden ze meer plezier in het leren, vallen ze minder voortijdig uit en hebben ze betere diplomakansen en is hun toekomstperspectief verbeterd. De leerlingen blijven langer behouden voor het onderwijs. Het arbeidsethos, de zin in werken, wordt bij de leerlingen bevorderd.

De vertegenwoordigers van de *bve-instellingen* geven aan dat de motivatie, de werkhouding, de beroepsidentiteit en de beroepscompetenties van lwt-leerlingen beter is dan die van de andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. De theoretische bagage en de sociale vaardigheden van lwt-leerlingen kunnen daarentegen worden verbeterd, aldus de bve-vertegenwoordigers.

Ook het *bedrijfsleven*, de leerbedrijven, is positief. De leerbedrijven vinden weliswaar dat er veel verbeterd kan worden aan de geschiktheid van lwt-leerlingen (met name op het gebied van de kennis en vaardigheden), maar ze staan in meerderheid positief tegenover leerwerktrajecten. De helft vindt zelfs dat lwt-leerlingen over betere werkplekvaardigheden beschikken dan andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Het verbeteren van het opleidingspeil van de werknemers is de belangrijkste overweging voor het aannemen van lwt-leerlingen. Op de tweede plaats staat het verzekeren van de toekomstige instroom in de branche. Het bestrijden van tekorten aan personeel is als overweging om leerwerktrajecten op te zetten, afgenomen ten opzichte van 2002/2003. Meer dan een vijfde noemt spontaan sociale motieven als reden om leerwerktrajecten aan te bieden.

Als *ouders* zien dat hun kinderen door de leerwerktrajecten succesvol zijn, neemt hun trots weer toe. Na aanvankelijke aarzeling lijken ouders, zoals leerlingen en vmbo-scholen zeggen, tevreden over leerwerktrajecten. Ze zien dat hun kind weer plezier in het leren krijgt.

De *kenniscentra* hebben een taak bij leerwerktrajecten in de vorm van het zoeken van leerbedrijven, de accreditatie van leerbedrijven, het aanbieden van leermeesterscursussen, het ontwikkelen van lesmateriaal (stage-mappen) en informatievoorziening. Uit de monitor blijkt dat de contacten tussen vmbo, kenniscentra en bedrijven zijn toegenomen en verbeterd ten opzichte van het onderzoek uit 2002/2003, maar deze verhoudingen kunnen nog verder verbeterd worden.

3. Lwt-leerlingen bijna even succesvol als andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg

Van de jaargroep lwt-leerlingen in 2002/2003 heeft 88 procent en van de jaargroep 2003/2004 heeft 87 procent zijn vmbo-diploma gehaald. Het landelijke slagingspercentage van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg is voor 2002/2003 94 procent en voor 2003/2004 95 procent.

Driekwart van de lwt-leerlingen uit de beide jaargroepen stroomt na het vmbo door naar het middelbaar beroepsonderwijs. Kijken we alleen naar de lwt-leerlingen mét een vmbo-diploma dan is de doorstroom nog hoger met 82 procent voor de jaargroep 2002/2003 en 79 procent voor de jaargroep 2003/2004. Hier geldt dat de doorstroom van de lwt-leerlingen goed is, maar dat de controlegroep van gediplomeerde leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg het nog iets beter doet met 92 procent in 2002/2003 en 94 procent in 2003/2004. Daarbij moet aangetekend worden dat bij de lwt-leerlingen alle leerlingen zijn meegenomen, terwijl bij de landelijke slagingscijfers alleen leerlingen zijn meegenomen die ook voor het examen zijn opgegaan. Was dit ook gebeurd bij de lwt-leerlingen was hun slagingspercentage wellicht ook nog hoger geweest.

Van de doorstromers komt ruim driekwart in een niveau-2-opleiding terecht en de rest in een

niveau-1-opleiding. Twee op de vijf lwt-leerlingen komen in een BOL-opleiding. Voor hen ontwikkelen ROC's vaak een praktische variant, het zogenoemde 'Kleintje BOL'. Slechts één op de vijf lwt-leerlingen behoudt het leerbedrijf van het vmbo bij de overgang naar het middelbaar beroepsonderwijs.

Van het kwart dat niet doorstroomt naar het mbo is een kwart bij het leerbedrijf blijven werken. Van diegenen die geen vmbo-diploma hebben en ook niet zijn doorgestroomd weten we dat tweederde een baantje heeft (kluswerk, schoonmaak, cafébediening e.d.) en dat ongeveer een derde 'even niks' doet.

Het is nog te vroeg om lwt-leerlingen die in 2003 hun vmbo-examen hebben gehaald te vragen in hoeverre ze een startkwalificatie (niveau 2) hebben. Regulier duren deze opleidingen twee jaar. Van de jaargroep die in 2003 eindexamen vmbo deed, heeft inmiddels 15 procent een diploma gehaald (assistentopleiding, niveau 1, maar enkelen ook niveau 2). Tweederde denkt het schooljaar 2004/2005 zijn diploma te halen en een kwart denkt het diploma later te halen. Dit duidt op een positief resultaat. Slechts zeven procent van de doorgestroomde lwt-leerlingen is inmiddels gestopt met de opleiding. Dat is een kleine groep.

4. Vmbo-scholen zijn voorzichtig begonnen met de invoering van leerwerktrajecten.

Meestal lopen lwt-leerlingen twee dagen per week stage en gaan zij drie dagen naar school. Bijna de helft van de scholen begint al meteen in het derde leerjaar en ook bijna de helft in het vierde leerjaar. Daarnaast zijn er scholen die tussentijds beginnen.

De determinatie is precisie-werk. Voor leerwerktrajecten komen leerlingen in aanmerking die in principe een startkwalificatie in het mbo kunnen halen, maar 'ergens' tegenaan lopen (Engels, wiskunde, talen en schoolse leren) en via 'verlichting' van het programma (meer praktijk) toch een diploma kunnen halen. In de casestudies houden de gesprekspartners uit het vmbo niet op te benadrukken dat lwt-leerlingen geen 'zwakke' leerlingen zijn of de laagste niveaus in het vmbo. Het zijn leerlingen die een startkwalificatie in het mbo kunnen halen, het moeilijkste vak Nederlands als examenvak doen, een gerichte beroepsaffiniteit hebben ('weten wat ze willen'), maar struikelen over de schoolse aanpak of een bepaald vak.

Hoewel leerwerktrajecten op medewerking van alle betrokkenen in school kunnen rekenen, zijn leerwerktrajecten binnen de school een relatief geïsoleerd verschijnsel gebleken en is de verwachte olievlekwerking uitgebleven. Een kwart van de vmbo-respondenten zegt dat collega-leraren sceptisch zijn en ook een kwart is van mening dat de schoolorganisatie er nog niet op is ingericht. In de casestudies wordt er dan ook op gehamerd om de niet-betrokken leraren bij leerwerktrajecten steeds goed voor te lichten over de waarde van een leerwerktraject voor de leerling.

Concurrentie tussen vmbo en mbo op de stagemarkt komt nog nauwelijks voor. Evenmin lijkt er sprake te zijn van verdringing ten aanzien van het praktijkonderwijs en de cluster 4-scholen.

5. De branches waar lwt-leerlingen terechtkomen zijn zorg&welzijn, handel, de groensector, de bouw en de metaal.

In vrijwel alle gevallen zoekt de school zelf leerbedrijven. Uit de casegesprekken blijkt dat ook leerlingen vaak met bedrijven aankomen. Eenderde van de scholen krijgt ook hulp van de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb's) bij het zoeken van leerbedrijven. Lwt-leerlingen komen relatief vaak in kleinere bedrijven terecht. Bijna tweederde van de leerbedrijven heeft minder dan 25 werknemers. Leerlingen in lwt-trajecten worden zeer intensief begeleid. Op de stageplek is er 1-op-1-begeleiding van de leermeester uit het leerbedrijf.

Leerbedrijven willen evenwicht tussen ‘halen en brengen’. De meeste leerbedrijven zeggen volgend jaar weer evenveel lwt-leerlingen te kunnen plaatsen. Leerbedrijven willen hierbij wel geïnformeerd worden over welke leerlingen ze krijgen en welke begeleiding deze nodig hebben.

6. Het invoeringsproces is in vergelijking tot het onderzoek uit 2002/2003 tot rust gekomen.

Er is echter ook een aantal punten waarop duidelijk verbeteringen nodig zijn.

- De aansluiting tussen vmbo en mbo. Er worden op centraal niveau afspraken gemaakt, maar bij het concretiseren en uitwerken van de afspraken op sector- en op opleidingsniveau (de werkvloer) zijn verbeteringen mogelijk.
- De determinatie van lwt-leerlingen in het vmbo. Vmbo-scholen blijven nog vaak onzeker welke leerlingen nu wel of niet in aanmerking zouden moeten komen voor leerwerktrajecten. Onderzoek naar de verdere loopbaan van deze leerlingen kan scholen hierbij helpen.
- De afstemming tussen het onderwijsprogramma op school en dat op het leerbedrijf. Uit de casestudies blijkt dat er instrumenten zijn om de afstemming aanmerkelijk te verbeteren.
- Tijdwinst voor leerlingen en efficiency-winst voor scholen. In het kader van het denken in de beroepskolom is het verkrijgen van tijdwinst voor leerlingen een belangrijke aantrekkingsfactor voor het beroepsonderwijs. Nu is het beroepsonderwijs vaak als ‘stapeling’ georganiseerd, met ‘dubbelops’ als gevolg. Maar het beroepsonderwijs zou natuurlijk als een ‘shortcut’ naar verder (beroeps)onderwijs moeten functioneren voor deelnemers. Leerwerktrajecten kunnen succesvoller worden wanneer ze tot tijdwinst en leerwinst voor leerlingen leiden.
- Het imago van leerwerktrajecten. Een probleem waarmee vmbo-scholen worden geconfronteerd is dat ouders, leerbedrijven en vervolgonderwijs vaak denken dat de ‘zwakste’ leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg in een leerwerktraject worden geplaatst. Het gaat echter niet om niveaus, het gaat om een andere manier van leren. Het imago kan verbeteren door de mogelijkheid van leerwerktrajecten regulier te maken in alle leerwegen (verbreding).
- Het zoeken van de ruimte in de regelgeving. Er is veel mogelijk, maar scholen lijken nog te weinig gebruik te maken van de mogelijkheid die de regelgeving biedt. Scholen, regio’s, zouden – aldus de gesprekspartners in de casestudies – veel creatiever gebruik moeten maken van de mogelijkheden van wetgeving, bijvoorbeeld combinaties met andere vernieuwingen (werkplekkenstructuur; natuurlijk leren, niveau-1-opleidingen, portfolio’s en proeve van bekwaamheid).

1 Aanleiding en opzet

1.1 Inleiding

Voor u ligt het verslag van een monitoronderzoek, in opdracht van het ministerie van OCW en begeleid door EB-management, naar de voortgang en ervaringen van leerlingen die een leerwerktraject hebben gevolgd. In de monitor zijn lwt-leerlingen (1.285) en een controlegroep van leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg (210) telefonisch bevraagd.

Daarnaast hebben 142 vmbo-scholen een vragenlijst ingevuld en hebben 209 leerbedrijven en 129 bve-instellingen telefonisch een vragenlijst beantwoord. Tenslotte zijn vier casestudies uitgevoerd die inzoomen op regionale aspecten.

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de achtergrond van leerwerktrajecten en wordt vervolgens de opzet van de monitoring uiteengezet.

1.2 Achtergrond leerwerktrajecten

Leerwerktrajecten zijn in 2001 door het ministerie van OCW in het leven geroepen voor vmbo-leerlingen met een praktische leerstijl die via een leerwerktraject in de gelegenheid worden gesteld een vmbo-diploma en daarna een startkwalificatie te behalen op een manier die beter bij hen past. Door deze leerlingen te boeien, wil men ze aan de school binden. In een leerwerktraject kunnen leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg een deel van het onderwijsprogramma volgen bij een leerbedrijf, als stage of als werkplek. Het behalen van een diploma basisberoepsgerichte leerweg/leerwerktraject spitst zich voor wat betreft het centraal examen toe op Nederlands en een beroepsgericht programma. Leerlingen kunnen met dat diploma doorstromen naar een vervolgopleiding op een roc of een aoc. Uitgangspunt bij diplomering is dat doorstroom naar een verwante opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur is gewaarborgd. Vooruitlopend hierop zijn er, op verschillende niveaus, met het roc/aoc bindende afspraken gemaakt.

Ook door de sociale partners wordt het leren in leerwerktrajecten bevorderd. In december 2001 is hiertoe een Convenant ondertekend en in het voorjaar van 2003 is het MKB-leerbanen project van start gegaan.

In 2002 zijn de eerste leerwerktrajecten binnen de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo van start gegaan. Zo'n 300 scholen hebben zich gekwalificeerd en in 2003/2004 hebben 190 vmbo-scholen en 12 aoc's leerwerktrajecten ingevoerd. Door de basisberoepsgerichte leerweg te flexibiliseren en een meer praktijkgericht programma aan te bieden, kunnen scholen hun vaak zeer heterogene leerlingpopulatie meer maatwerk bieden om zo de leerling naar een diploma en het vervolgonderwijs te leiden. De leerwerkplek heeft in het vmbo een duidelijke plaats gekregen als krachtige en volwaardige leeromgeving, waarmee leerlingen in staat worden gesteld om meer en betere verbanden te leggen tussen binnenschools en buitenschools leren.

Uit een eerder ITS-onderzoek bij scholen en leerbedrijven uit de eerste tranche (dat onderzoek is in 2003 over het schooljaar 2002/2003 gehouden) blijkt dat leerwerktrajecten aardig in de steigers staan. Het aanbieden van leerwerktrajecten vereist zowel van de vmbo-school, de bve-

instellingen (roc's/aoc's/vakinstellingen) als van het leerbedrijf maatwerk. De school moet de juiste leerlingen determineren, een programma ontwikkelen en de juiste leerbedrijven zoeken. Bedrijven moeten nagaan in hoeverre hun eigen bedrijf geschikt is voor het aanbieden van leerwerktrajecten. Scholen moeten met het bedrijf een leerovereenkomst afsluiten. De rol van leerbedrijven is belangrijk. De leermeester moet in het bedrijf een 1-op-1-begeleiding aanbieden en het bedrijf moet (vanaf augustus volledig, dan eindigt de overgangsregeling) geaccrediteerd zijn door het betreffende kenniscentrum beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb).

Doorstroom naar mbo

De aansluiting op het vervolgonderwijs, het roc of aoc, wordt op bestuurlijk en beleidsmatig niveau binnen de regionale opleidingscentra opgepakt. Uit onderzoek blijkt dat doorstroomrechten worden erkend, de houding ten opzichte van leerwerktrajecten positief is en de leerwerktrajectleerling acht men adequaat voorbereid op zijn of haar vervolgopleiding. De groep lwt-leerlingen die in september 2003 is doorgestroomd naar het roc heeft daarmee een goede uitgangspositie verkregen.

Om zicht te krijgen op het rendement van leerwerktrajecten is het van belang na te gaan in hoeverre de in een leerwerktraject geplaatste leerling inderdaad het vmbo-diploma haalt, doorstroomt naar de beroepsbegeleidende leerweg op een roc/aoc en een startkwalificatie haalt met uitzicht op een (vaste) baan. Zekerheid of deze gunstige uitgangspositie ook werkelijk wordt omgezet in een startkwalificatie, is alleen te krijgen door middel van monitoring. De onderhavige monitoring richt zich op de instroom, doorstroom en resultaten van leerwerktrajectleerlingen in het vervolgonderwijs, maar vooral ook op de successen, kansen en mogelijkheden. Van de lwt-leerlingen die in het schooljaar 2002-2003 in het vierde leerjaar vmbo zaten, mag niet worden verwacht dat zij in het najaar van 2004 al een startkwalificatie hebben behaald. Ook in de tussenfase tot aan de startkwalificatie kunnen al veel leersuccessen worden geboekt. De tussenstappen die de leerling op weg naar de arbeidsmarkt maakt, worden gevolgd: determinatie, begeleiding, inburgeringspotentieel, loopbaanperspectief, binding met bedrijf, plezier en tevredenheid. De monitor moet mede de meerwaarde in de vorm van kansen en mogelijkheden voor deelnemers benadrukken.

De opdrachtgever wil met de onderhavige monitor mede inzicht bieden in de meerwaarde van leerwerktrajecten voor leerlingen, scholen en hun omgeving. Leidt het tot een verbeterd aanbod? Kunnen scholen zich ermee profileren naar hun omgeving (ouders en bedrijfsleven)? Leidt het tot samenwerking op regionaal niveau? Uit de meeste recente ervaringen blijkt dat scholen vaak de meeste problemen zien bij de invoering van leerwerktrajecten. Sommige vinden het niet zo nodig omdat de examenresultaten van leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg meevallen of omdat ze toch geen extra geld krijgen of dat ze andere prioriteiten stellen. Met de monitor willen we inzicht krijgen in het afwegingsproces op scholen.

De monitor omvat naast de kwantitatieve elementen, de doorstroomresultaten, dus ook aspecten rond de implementatie, de uitvoering, de kansen, mogelijkheden en de effecten van leerwerktrajecten. De monitoring zal zich in hoofdlijnen ook moeten richten op de beschikbaarheid en kwaliteit van leerwerktrajecten, de motivatie van bedrijven, de determinatie van leerlingen, de inrichting van de leerwerktrajecten op scholen en in bedrijven, de begeleiding van scholen en bedrijven, de organisatie van leerwerktrajecten, de rol van de kenniscentra beroepsonderwijs

bedrijfsleven (kbb's), de tevredenheid van leerlingen, vmbo-scholen, bedrijven en vervolgonderwijs en de mogelijkheden tot vereenvoudiging van de regelgeving.

1.3 Doel en monitorvragen

Doel van de monitor

Het doel van de monitor is:

- Evaluatie van de voortgang van lwt-leerlingen. Aan de Eerste en Tweede Kamer is toegezegd leerwerktrajecten te monitoren, alsmede dat deze evaluatie in het voorjaar 2005 beschikbaar zal zijn.
- Het in beeld brengen van het ontwikkelproces en de resultaten daarvan, waarbij voortgang en leerervaringen voor betrokkenen ten behoeve van de verdere ontwikkeling van leerwerktrajecten ter beschikking komen.

Onderzoeksvragen

Gezien de doelstelling, zijn de centrale monitorvragen:

1. Welke ervaringen hebben betrokkenen met de invoering van leerwerktrajecten?

Deze vraag richt zich op de motivatie, tevredenheid, succes- en faalfactoren, balans in taken tussen de betrokkenen (vmbo, bve, bedrijfsleven) en op vragen als in hoeverre gymnastiek en burgerschapsvorming worden aangeboden in leerwerktrajecten. De informatie hieruit kan worden gebruikt om de verdere ontwikkeling van leerwerktrajecten vorm te geven. Als betrokkenen worden beschouwd: leerlingen, leerbedrijven, vmbo-scholen, roc's/aoc's/vakinstellingen en kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven.

2a. In hoeverre zijn lwt-leerlingen die in juni 2003 hun vmbo hebben afgerond, doorgestroomd naar het roc/aoc en welke resultaten hebben ze geboekt op weg naar een startkwalificatie?

2b. In hoeverre behalen de lwt-leerlingen die in 2004 hun vmbo afronden, een diploma en stromen ze door naar het roc/aoc?

Beantwoording van deze vragen geeft inzicht in de kwantitatieve resultaten en de tussentijdse successen die deelnemers hebben bereikt.

3. Hoe verloopt het proces van invoering van leerwerktrajecten?

Deze vraag richt zich op de wijze waarop leerwerktrajecten vorm worden gegeven (inrichting leerwerktrajecten, determinatie, begeleiding, organisatie, samenwerking, rol kenniscentra e.d.) en de kansen en mogelijkheden die betrokkenen zien voor leerwerktrajecten.

Er is een aantal meer specifieke zaken die op verzoek van partijen c.q. de Tweede Kamer zijn meegenomen. Het gaat om:

- Aandacht voor burgerkunde en cultuur in de beroepsgerichte vakken.
- Ervaringen met lichamelijke opvoeding/sport/gymnastiek in de programmering.
- Determinatie van leerlingen.
- Het niveau van de begeleiders in bedrijven.
- De aansluiting tussen de programma's van school en in het bedrijf.
- Doorstroomregeling vmbo-scholen en ROC's.

- Gebruik vrijgevallen middelen voor lwt.
- Aandacht voor prijs en inhoud van de praktijkboeken en de wijze van invullen van praktijkboeken.
- Verloop van accreditatie.
- Mogelijke vereenvoudiging van regelgeving.

1.4 Opzet van de monitor

Om de bovengenoemde monitorvragen te kunnen beantwoorden, heeft het ITS drie deelonderzoeken verricht. De drie deelonderzoeken zijn:

1. Leerlingonderzoek om vast te stellen in welke mate lwt-leerlingen een doorstroom-/startkwalificatie behalen en wat hun beleving is met het traject. De resultaten van de lwt-leerlingen worden vergeleken met een controlegroep van leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.
2. Een representatief onderzoek bij vmbo-scholen, leerbedrijven en bve-instellingen.
3. Vier regionale casestudies. Met de casestudies willen we een verdiepingsslag aanbrengen op de informatie uit de telefonische en schriftelijke vragenlijsten. Voorts willen we beter inzicht krijgen in de regionale samenwerking en de succes- en faalfactoren.

Waar mogelijk worden vergelijkingen gemaakt met eerder onderzoek van het ITS naar leerwerktrajecten.

1.4.1 Leerlingonderzoek

Opbouw van de bestanden

We hebben de NAW-gegevens van lwt-leerlingen en van een even grote controlegroep opgevraagd bij de scholen. Het gaat daarbij om gegevens als naam, adres, woonplaats, telefoonnummer, uitstroomrichting, diploma, maar ook om naam en adres van het leerbedrijf, de naam van de begeleider, en gegevens over het vervolgonderwijs.

Van de 322 vmbo-scholen heeft 52 procent gerespondeerd. Van de 166 scholen gaven 9 scholen aan geen lwt-leerlingen te hebben en 16 scholen wilden niet meedoen. Van de 141 scholen kregen we in totaal 2.019 namen en telefoonnummers van lwt-leerlingen waarvan er 1.285 zijn gebeld. De respons is derhalve 64 procent. Tevens kregen we namen en telefoonnummers van 735 leerlingen uit de controlegroep, dat wil zeggen leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Van deze groep wilden we een netto-respons van 200 leerlingen. Van de controlegroep is aselect een groep van 400 leerlingen getrokken waarvan er 210 zijn gebeld.

Gegevensverzameling bij de leerlingen

De opgespoorde leerlingen hebben thuis een brief ontvangen met een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek. In de maand oktober zijn 1.285 lwt-leerlingen en 210 leerlingen uit de controlegroep gebeld.

Onderwerpen die aan de orde kwamen waren:

- achtergrondkenmerken;
- inrichting leerwerktraject;
- tevredenheid, successen en knelpunten;
- diploma;
- doorstroom naar vervolgonderwijs;
- knelpunten en successen bij doorstroom naar vervolgonderwijs.

De lwt-leerlingen zijn gesorteerd naar jaargroep, dat wil zeggen het laatste jaar in het vmbo, het jaar dat ze examen doen. De jaargroep 2003/2004 bestaat uit leerlingen die in 2004 examen hebben gedaan. De jaargroep 2004/2005 gaat naar verwachting in 2005 examen doen.

Tabel 1.1 geeft inzicht in de omvang per jaargroep. Van de 1.285 lwt-leerlingen uit het onderzoek heeft 18 procent in 2003 vmbo-examen gedaan. Vierenveertig procent heeft het afgelopen studiejaar 2003/2004 examen gedaan. Eenderde zit nog op het vmbo en zal in 2005 examen doen. Daarnaast zijn er nog lwt-leerlingen die in de derde klas zitten of waarvan het examenjaar niet kon worden nagegaan. De controlegroep laat een vergelijkbare verdeling zien.

Tabel 1.1 – Onderzoeksdeelnemers leerlingen naar examenjaar vmbo

jaargroep	lwt-leerlingen		controlegroep	
	aantal	percentage	aantal	percentage
2002/2003	234	18	39	19
2003/2004	569	44	95	45
2004/2005	439	34	69	33
anders	43	3	7	3
totaal	1285	100%	210	100%

1.4.2 Onderzoek bij vmbo-scholen, leerbedrijven en roc's/aoc's

Onderzoeksgroepen

- *Vmbo-scholen:* ruim driehonderd scholen (276 vmbo + 46 aoc-vestigingen) hebben zich in twee tranches 2003/2004 gekwalificeerd voor leerwerktrajecten. Deze scholen minus de scholen die geen lwt-leerlingen hebben of niet mee wilden doen aan het onderzoek (322-25=297 scholen) hebben een schriftelijke vragenlijst gekregen. Deze scholen hebben tenminste één jaar ervaring met leerwerktrajecten. De respons is 142 scholen (106 vmbo + 36 aoc-vestigingen). Dit is 48 procent. Hiermee kan een betrouwbaar beeld worden gegeven. Uit OCW-tellingen blijkt dat 190 vmbo-scholen en 46 aoc-vestigingen leerwerktrajecten aanbieden. Uitgaande van deze groep is de respons 57 procent in het vmbo en 78 procent bij de aoc-vestigingen.
- *Leerbedrijven:* de vmbo-scholen hebben ook namen en telefoonnummers van leerbedrijven gegeven. We kregen de namen en adressen van 266 leerbedrijven en we hebben ze een brief gestuurd met de aankondiging dat zij gebeld konden worden voor dit onderzoek. Nadat zo'n 140 leerbedrijven zijn gebeld (respons 53%), hebben we het bestand aangevuld met de be-

drijven uit het onderzoek van 2002/2003 om het wenselijke aantal van 200 leerbedrijven te halen. In totaal zijn 209 leerbedrijven gebeld.

- *Bve-instellingen (roc's/aoc's/vakinstellingen)*: aan de lwt-leerlingen die zijn doorgestroomd naar het vervolgonderwijs hebben we gevraagd naar de naam en het telefoonnummer van de begeleider. De uiteindelijke lijst bevatte meer dan 400 namen, maar door screening van de dubbelops, scholen/regio's die veel leerlingen hebben (Groningen, Friesland, Arnhem) hielden we uiteindelijk een lijst van 250 bruikbare namen en adressen over. We wilden in totaal 172 docenten in het vervolgonderwijs bevragen, maar dit bleek een zware opgave ondanks inspanningen van het ervaren interviewcorps. De uiteindelijke respons was 129; een respons van 52 procent. Hiermee kan ook een goed representatief beeld worden geschetst.

Vragen

Globaal gesteld gaat het over de volgende blokken met vragen:

- Het invoeringsproces: motieven deelname, bereidheid medewerking, draagvlak, knelpunten.
- De inrichting van (structurele) kwaliteitszorg bij bedrijven en scholen rond leerwerktrajecten.
- De mate van aansluiting tussen de onderwijsprogramma's van school en bedrijf.
- De doorlopende leerlijn naar het vervolgonderwijs (zowel naar onderwijsinhoud, praktijk-component en eventuele begeleiding).
- Afstemming en aansluiting tussen partijen: vmbo – roc – leerbedrijven – andere ondersteunende en hulpverleningsinstanties.
- Ervaren effectiviteit leerwerktrajecten voor behalen van doorstroom/startkwalificatie. Faalen succesfactoren.
- Ervaren beleidsruimte door betrokkenen: biedt de regelgeving over leerwegen mogelijkheid voor flexibilisering en maatwerk gegeven de eigen sociale en onderwijskundige context.
- Kansen, mogelijkheden en verbeterpunten van leerwerktrajecten.

1.4.3 Regionale casestudies

Met vier casestudies willen we een verdiepingsslag aanbrengen in de informatie die via telefonische en schriftelijke vragenlijsten bij scholen, leerbedrijven en leerlingen is ontvangen. Er is gekeken naar de rollen van diverse partijen bij implementatie en uitvoering. De aard en regionale problematiek rond het vmbo komt aan de orde. Er wordt nader ingezoomd op de kleine variatieverschillen in leerwerktrajecten. De samenwerking, onderlinge verhoudingen en de posities ten opzichte van elkaar worden in kaart gebracht. Telkens is daarbij gekeken naar de succes- en faalfactoren. Tenslotte wordt in elke casestudie gekeken naar het perspectief en de toekomstverwachtingen ten aanzien van leerwerktrajecten. Daarbij zijn de knelpunten en mogelijke oplossingen in kaart gebracht. Spreiding van de cases over problematiek en gekozen oplossingsrichtingen is van belang om inzicht te verkrijgen in de invloed van de sociale en onderwijskundige context op het functioneren van leerwerktrajecten.

De volgende regio's zijn als case gekozen:

1. Nijmegen/Arnhem: vanwege het knooppunt van middelgrote steden.
2. Oost-Nederland: vanwege het landelijke, agrarische karakter.
3. Groningen: vanwege de succesvolle regionale samenwerking.
4. Rotterdam: vanwege de grootstedelijke problematiek.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het leerlingenonderzoek. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op het onderzoek bij de vmbo-scholen en in hoofdstuk 4 bij dat van de bve-instellingen. In hoofdstuk 5 komt het onderzoek bij de leerbedrijven aan de orde.

In hoofdstuk 6 besteden we aandacht aan de uitkomst van de vier regionale casestudies. In hoofdstuk 7 vatten we de belangrijkste punten samen.

2 Leerlingen in leerwerktrajecten

2.1 Inleiding

Eén van de doelen van het onderzoek is te achterhalen hoe het lwt-leerlingen vergaat en hoe ze het leerwerktraject beleven. Worden ze door het meer praktijkgericht invullen van het programma beter geboeid voor school? Daartoe zijn 1.285 leerlingen die een leerwerktraject hebben gevolgd, gebeld. Ze zijn representatief voor de hele groep lwt-leerlingen. Om een vergelijking mogelijk te maken met de reguliere leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg, zijn 210 leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg als controlegroep eveneens gebeld.

Voorafgaande aan de beantwoording van de onderzoeksvragen wordt eerst gekeken naar wie er in een leerwerktraject zit en hoe het leerwerktraject eruit ziet (par. 2.2).

In paragraaf 2.3 komt de tweede onderzoeksvraag, de voortgang van lwt-leerlingen, aan de orde (halen ze een diploma?, stromen ze door naar het vervolgonderwijs?, komen ze in niveau 2 terecht, halen ze hun diploma?, behouden ze hun leerbedrijf?).

In de laatste paragraaf (2.4) wordt ingegaan op de eerste onderzoeksvraag naar de beleving door de leerlingen van de leerwerktrajecten (houding, tevredenheid).

Daar waar mogelijk vergelijken we de resultaten met de controlegroep.

2.2 Wie zit er in een leerwerktraject en hoe ziet een leerwerktraject eruit?

Wie zit er in een leerwerktraject?

Jaargroep

Sinds 2002/2003 zijn leerwerktrajecten daadwerkelijk ingevoerd. In veel tabellen in dit hoofdstuk zijn de lwt-leerlingen gesorteerd naar hun laatste jaar in het vmbo, het examenjaar. We spreken van jaargroep. De jaargroep 2003/2004 heeft dus in 2004 het vmbo-examen gedaan. De jaargroep 2004/2005 zal in 2005 naar verwachting examen doen.

Tabel 2.1 laat zien dat de gemiddelde leeftijd van de lwt-leerlingen in het examenjaar bijna 16 jaar is. De groep uit het examenjaar 2002/2003 is het gemiddeld het jongst met 15,7 jaar.

Het percentage mannen is 56 procent, met variatie tussen de jaargroepen.

Tabel 2.1 – Jaargroepen (lwt en controlegroep) naar examenjaar vmbo, leeftijd en percentage mannen

jaargroep	gem. lft. examenjaar		percentage mannen	
	lwt	controlegroep	lwt	controlegroep
2002/2003	15,7	15,4	48	82
2003/2004	15,9	15,6	59	46
2004/2005	15,9	15,7	54	49
anders			67	67
totaal percentage			56	58

Tabel 2.2 – Lwt-leerlingen naar vmbo-afdeling, in percentages

	jaargroep 2002/2003 n=234	jaargroep 2003/2004 n=569	jaargroep 2004/2005 n=439	totaal onderzoek n=1.285	totaal basis- beroepsgericht leerweg 2003/2004 (n=62.185)*
bouwtechniek	13	16	13	15	12
metaaltechniek	10	13	11	12	8
voertuigetechniek	3	3	6	4	6
elektrotechniek	1	4	2	3	6
installatietechniek	1	1	2	1	1
grafische techniek	- **	-	-	-	1
transport & logistiek	0 ***	-	1	0	1
ISP metalektro	-	-	0	0	1
ISP bouw breed	1	1	1	1	1
ISP instalektro	-	0	-	0	1
verzorging	26	18	22	21	18
uiterlijke verzorging	4	2	3	3	4
ISP zorg & welzijn	8	11	14	12	9
administratie	3	5	4	4	6
handel en verkoop, horeca	7	8	8	8	5
mode en commercie	3	1	0	1	1
consumptief	5	2	4	3	4
ISP handel & administratie	1	1	2	1	10
ISP consumptief breed	0	1	1	1	2
landbouw groen	11	11	6	9	1
ISP landbouw breed	2	3	3	3	1
totaal (n=100%)	100	100	100	100	100

ISP=intrasectorale programma's

* Bron: OCW-telgegevens 2003/2004

** absoluut 0

*** afronding van 0,0 tot 0,4.

In tabel 2.2 hebben we de lwt-leerlingen per vmbo-afdeling weergegeven. Sommige afdelingen zijn gecombineerd tot zogenoemde intrasectorale programma's (ISP). Uit tabel 2.2 blijkt dat de meeste lwt-leerlingen zitten bij zorg&welzijn (33%, verzorging (21%), bij ISP zorg&welzijn (12%)). Dit is opvallend omdat in deze sector het vinden van leerbedrijven voor de niveaus 1+2 in het middelbaar beroepsonderwijs moeilijk zou zijn. Verder zitten lwt-leerlingen vooral bij bouwtechniek (15%), bij metaaltechniek (12%), bij landbouw/groen (9%) en bij handel en verkoop (8%).

Vergelijking met de OCW-telgegevens 2003-2004 uit de basisberoepsgerichte leerweg laat zien dat de lwt-leerlingen goed overeenkomen met de OCW-telgegevens, uitgezonderd de groensector en bij het intrasectorale programma handel & administratie. In de administratie zijn lwt-leerlingen minder vertegenwoordigd, daarbij moet worden aangetekend dat lwt-leerlingen bij handel relatief sterk zijn vertegenwoordigd. Wat betreft de groensector zijn de aoc-telgegevens niet in de tabel meegenomen. Toelichting: AOC-gegevens waren niet bekend.

Uit de OCW-telgegevens (ILT-VO 2004) blijkt dat het aantal lwt-leerlingen is toegenomen naar 3.729 (in 2002/2003 waren dit er 2.661 en in 2003/2004 3.190). Ook het aantal scholen dat leerwerktrajecten aanbiedt is toegenomen naar 204 (in 2002/2003 waren dit 189 scholen en in 2003/2004 190). De 12 aoc's bieden achtereenvolgens 254 (2002/2003), 485 (2003/2004 en 946 (2004/2005) leerlingen een leerwerktraject aan. Voor een overzicht wordt verwezen naar bijlage 1.

Tabel 2.3 geeft een vergelijking van de verdeling over afdelingen tussen het onderzoek uit 2003 (over het jaar 2002/2003) en dat in 2004 over het jaar 2002/2003. Komt de verdeling van het huidige onderzoek overeen met die uit het vorige onderzoek over dat jaar? In grote lijn is er sprake van een zeer goede overeenkomst. Bij administratie zien we dat de leerlingen uit het ISP handel & administratie nu verdeeld zijn over de afzonderlijke afdelingen. De goede overeenkomst over het geheel maakt de gegevens betrouwbaar.

Tabel 2.3 – Lwt-leerlingen en controlegroep in 2002/2003, naar afdeling, meting dit jaar en vorig jaar, in percentages

	onderhavig onderzoek 2002/2003 (n=234)	vorig onderzoek 2002/2003 (n=1.321)
bouwtechniek	13	17
metaaltechniek	10	12
voertuigentechniek	3	3
elektrotechniek	1	1
installatietechniek	1	2
grafische techniek	-	-
transport & logistiek	0	1
ISP metaalektro	-	1
ISP bouw breed	1	1
ISP instalektro	-	1
verzorging	26	18
uiterlijke verzorging	4	1
ISP zorg & welzijn	8	10
administratie	3	2
handel en verkoop, horeca	7	5
mode en commercie	3	1
consumptief	5	1
ISP handel & administratie	1	6
ISP consumptief breed	0	1
landbouw groen	11	13
ISP landbouw breed	2	4
informatica	-	nvt
totaal (n=100%)	100	100

Hoe ziet een leerwerktraject eruit?

Om een indruk te krijgen van hoe een leerwerktraject eruit ziet, is aan de leerlingen gevraagd:

- Hoeveel dagen per week ga je naar het leerbedrijf?
- Verdien je er iets mee?
- Omvang leerbedrijven.
- Tevredenheid over begeleiding school.

- Begeleiding van het bedrijf.
- Het lesmateriaal.
- De mogelijkheid om in de praktijk examen te doen.
- Krijg je gymnastiek en wordt er aandacht besteed aan burgerschapsvorming?
- Aansluiting school op praktijk.

Hoeveel dagen per week naar het leerbedrijf?

Lwt-leerlingen kunnen één, twee of meer dagen per week in het leerbedrijf werken, maar ook een aaneengesloten periode. Het meest voorkomend is twee dagen per week. Ruim tweederde van de leerlingen werkt twee dagen per week bij het leerbedrijf en gaat drie dagen naar school. Meer dan een kwart van de leerlingen werkt drie tot vier dagen en gaat de rest van de week naar school. De overige 6 procent van de leerlingen werkt één dag per week of een aaneengesloten periode. Als we dit vergelijken naar de verschillende jaargroepen, dan zit hierin weinig variatie.

Verdienen ze er iets mee?

In principe verdienen leerlingen niets met een leerwerktraject. Toch hebben we dit gevraagd. Twaalf procent uit de jaargroep 2002/2003 en 15 procent uit de jaargroep 2003/2004 blijkt toch iets te verdienen met het leerwerktraject in het vmbo. De jaargroep 2002/2003 verdiende gemiddeld 141 euro per maand, de jaargroep 2003/2004 152 euro en de jaargroep 2004/2005 189 euro. We zien een licht stijgende tendens.

We zien ook verschillen in inkomsten per sector. Leerlingen in de sector metaaltechniek krijgen het vaakst een vergoeding (22%). Van de lwt-leerlingen in landbouw/groen is dit 19 procent en in handel/verkoop/horeca 16 procent. In de sectoren zorg en welzijn (6%) en verzorging (8%) wordt het minst vaak een vergoeding gegeven.

Het bedrag dat de leerlingen krijgen, verschilt ook per sector. In de sector bouwtechniek verdienen lwt-leerlingen in het vmbo het meest (266 euro) en in de sectoren verzorging en administratie het minst (respectievelijk 66 en 64 euro).

Omvang van het bedrijf

Komen lwt-leerlingen vooral in kleine bedrijven terecht of ook in grote? Er is gevraagd of het leerbedrijf waar ze werken meer dan 10 werknemers heeft. Bij tweederde van de leerlingen heeft het bedrijf meer dan 10 werknemers.

Vergelijking met het onderzoek van vorig jaar laat zien dat ook toen tweederde van de bedrijven meer dan 10 werknemers had. Hoewel we het dit jaar niet hebben gevraagd, mogen we verwachten dat, evenals vorig jaar, meer dan de helft van de lwt-leerlingen in bedrijven van minder dan 25 werknemers terecht komt.

Tevredenheid leerlingen over begeleiding docent op school

De leerlingen zijn tevreden over de begeleiding door de docent van school. Ongeveer 90 procent van de leerlingen vindt de begeleiding goed of voldoende. Per jaargroep geeft een steeds kleiner wordend deel van de leerlingen aan dat de begeleiding nog verbeterd kan worden. Deze trend lijkt zich door te zetten in het huidige examenjaar 2004/2005. Dus de tevredenheid neemt toe.

Een belangrijk onderdeel van de begeleiding op school is het met de docent doorpraten over de werkervaringen van de leerling. Bijna tweederde van de leerlingen praat hier vaak over na met de docent en ruim een kwart doet dit soms.

Begeleiding in het bedrijf

De begeleider in het bedrijf had voldoende tijd had om vragen te beantwoorden (98%).

Lesmateriaal

Van praktijkmateriaal van een kenniscentrum (bv. praktijkboek of bpv-map) wordt door tweederde van de lwt-leerlingen gebruik gemaakt. Dit is het meest in gebruik. Van opdrachten van school wordt door éénderde gebruik gemaakt. Tien procent van de lwt-leerlingen gebruikt studieboeken.

Daarnaast zegt nog 9 procent geen lesmateriaal te gebruiken of hetzelfde als op school.

De waardering voor alle drie leermiddelen (bpv-map, opdrachten van school of studieboeken) is even goed. Tussen de 68 en 71 procent zegt dat het materiaal goed is. Bijna niemand zegt dat het beter moet.

Min of meer logisch is dat leerlingen die geen materiaal gebruiken of hetzelfde als op school, zeggen dat dit voor verbetering vatbaar is (43%).

Examen tijdens praktijkdeel in leerbedrijf

Tijdens de praktijk in het leerbedrijf kunnen lwt-leerlingen al onderdelen van het examen doen. Uit het onderzoek blijkt dat in de afgelopen twee jaren ongeveer 65 procent van de leerlingen onderdelen van het examen al in het leerbedrijf heeft kunnen doen. Van de groep lwt-leerlingen die dit jaar examen doet, heeft tot en met oktober al 38 procent van de leerlingen onderdelen van het examen kunnen doen. Waarschijnlijk zal in de loop van het schooljaar dit percentage verder oplopen en het percentage van vorige jaren benaderen.

Krijgen lwt-leerlingen gymnastiek en burgerschapsvorming?

Lwt-leerlingen doen alleen examen in Nederlands en in het beroepsgerichte programma. Op veel scholen worden ze samen in een klas gezet. Gaat dit ten koste van de aandacht voor algemene vakken, krijgen ze gymnastiek en burgerschapsvorming?

Tabel 2.4 – Krijgen lwt-leerlingen gymnastiek en wordt er aandacht besteed aan burgerschapsvorming?, in percentages

	gymnastiek	burgerschapsvorming
2002/2003	63	55
2003/2004	61	46
2004/2005	64	41
anders	46	49
totaal	62	46

Gymnastiek krijgt bijna tweederde van de lwt-leerlingen. Bijna de helft van de leerlingen geeft aan dat er aandacht wordt gegeven aan burgerschapsvorming (maatschappelijke vorming).

Aansluiting onderwijs op praktijk

Aan de lwt-leerlingen en aan de controlegroep hebben we een lijst van uitspraken over de aansluiting tussen onderwijs en praktijk voorgelegd (tabel 2.5).

Uit tabel 2.5 blijkt dat ruim driekwart van de lwt-leerlingen tevreden is over de aansluiting tussen school en werkplek. Vier op de vijf lwt-leerlingen vinden werken leuker dan naar schoolgaan. Negen op de tien vinden het belangrijk om na het vmbo een vervolgopleiding te doen. Ruim tweederde lijkt het gemakkelijk om door te stromen naar het vervolgonderwijs. De groep die dit jaar is gestart met een leerwerktraject is hiervan het minst overtuigd. Ruim tweederde van de lwt-leerlingen zegt over genoeg beroepsvaardigheden te beschikken om te werken.

Tabel 2.5 – Percentage mee eens met onderstaande uitspraken, in percentages

	2002/2003 n=172	2003/2004 n=427	2004/2005 n=355	totaal n=954	controlegroep n=210
wat ik op school leer, helpt mij op de werkplek	74	75	82	77	79
ik vind werken leuker dan naar school gaan	80	80	78	79	65
het is belangrijk om na het vmbo een vervolgopleiding te doen	87	90	89	89	94
het is gemakkelijk om na het vmbo door te stromen naar vervolgonderwijs	75	76	58	69	77
ik heb genoeg beroepsvaardigheden om te werken	71	71	67	70	51

Deze uitspraken zijn ook voorgelegd aan de controlegroep bestaande uit leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo.

Lwt-leerlingen vinden vaker dan leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg dat werken leuker is dan naar school gaan. Ze zeggen beduidend vaker dat ze over genoeg beroepsvaardigheden beschikken dan de controlegroep.

De leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg (controlegroep) vinden het iets belangrijker om na het vmbo een vervolgopleiding te doen dan de lwt-leerlingen. Ook zeggen ze iets vaker dat het doorstromen naar het vervolgonderwijs gemakkelijk is.

Samenvatting

Lwt-leerlingen zitten vooral bij zorg&welzijn, bij bouwtechniek, bij metaaltechniek, bij landbouw/groen en handel en verkoop. Zij lopen meestal 2 dagen stage per week en beginnen in leerjaar 3 of 4 of tussentijds. De ene helft van de leerlingen start met de stage in (de loop van) leerjaar drie en de andere helft in leerjaar vier. Sommigen verdienen er iets mee. Lwt-leerlingen komen vaak in relatief kleine bedrijven terecht. Ze zijn tevreden over de begeleiding die ze krijgen. Zo'n tweederde kan al tijdens de praktijk onderdelen van het examen doen. Bijna tweederde krijgt gymnastiek en bijna de helft vindt dat er aandacht is voor burgerschapsvorming. Lwt-leerlingen zijn tevreden over de aansluiting van het onderwijs op de praktijk.

2.3 Doorstroom en resultaten

Doel van het onderzoek is te achterhalen of lwt-leerlingen een diploma halen, doorstromen naar het vervolgonderwijs, een startkwalificatie halen (niveau 2) en werk krijgen. Op dit moment is het nog te vroeg om na te gaan of ze een startkwalificatie behalen of werk krijgen. De meesten zitten immers nog op school.

Halen de lwt-leerlingen een vmbo-diploma?

Van de jaargroep lwt-leerlingen in 2002/2003 heeft 88 procent en van de jaargroep 2003/2004 87 procent een diploma gehaald. Het landelijke slagingspercentage van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg is voor 2002/2003 94 procent en voor 2003/2004 95 procent¹.

Lwt-leerlingen doen het goed, maar landelijk doen leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg het net iets beter. Daarbij moet aangetekend worden dat bij de lwt-leerlingen alle leerlingen zijn meegenomen, terwijl bij de landelijke slagingscijfers alleen leerlingen zijn meegenomen die ook voor het examen zijn opgegaan. Was dit ook gebeurd bij de lwt-leerlingen was hun slagingspercentage wellicht ook nog hoger geweest.

Zoals in tabel 2.6 is te zien blijven de slagingspercentages in de sector techniek achter bij de overige sectoren.

Tabel 2.6 – Slagingspercentages lwt-leerlingen naar sector, in percentages

	techniek	zorg&welzijn	economie	groen
2002/2003	83	91	90	95
2003/2004	80	90	87	93

Van de groep die in 2005 examen gaat doen, denkt 98 procent dit te halen. Bij de controlegroep is dit 100 procent. In de praktijk zal dit wel niet het geval zijn.

Doorstroom naar vervolgonderwijs

Eerst kijken we in hoeverre de lwt-leerlingen uit jaargroep 2002/2003 en 2003/2004 doorstromen naar vervolgonderwijs. Driekwart van de lwt-leerlingen heeft na het vmbo een vervolgopleiding gedaan of is daar nu mee bezig. In alle gevallen was dit op een roc, aoc of vakopleiding. Als we kijken naar diegenen met een vmbo-diploma, dan ligt dit percentage nog iets hoger. Van de lwt-leerlingen met een vmbo-diploma is 80 procent doorgestroomd (jaargroep 2002/2003: 82% en jaargroep 2003/2004: 79%). Daarnaast zijn er ook 32 lwt-leerlingen die geen vmbo-diploma hebben gehaald en toch een vervolgopleiding doen of hebben gedaan.

Leerlingen uit de controlegroep stromen nog vaker dan lwt-leerlingen door naar een vervolgopleiding dan de lwt-leerlingen. De doorstroom van de controlegroep met diploma jaargroep 2002/2003 is 92 procent en bij jaargroep 2003/2004 is dat 96 procent.

¹ Voor schooljaar 2003/2004: dit betreft voorlopige gegevens van de Inspectie van het Onderwijs.

Verschil naar sector?

In de twee onderzochte jaargroepen blijkt dat de lwt- leerlingen uit de sector zorg&welzijn het vaakst doorstromen. De andere sectoren ontlopen elkaar niet veel. In de controlegroep zien we echter dat juist de leerlingen uit de sector zorg&welzijn het minst vaak doorstromen.

Wat doen diegenen die niet doorstromen naar het mbo?

Van het kwart dat na het eindexamen vmbo niet is doorgestroomd naar het mbo is een kwart bij het leerbedrijf blijven werken. Van diegenen die niet zijn doorgestroomd en ook geen vmbo-diploma hebben, weten we dat de helft een baantje heeft (schoonmaakwerk, kluswerk, cafébediening, garagewerk, loodgieter). Zo'n twintig procent zegt liever te werken dan naar school te gaan, hetgeen er ook op duidt dat ze een baantje hebben. En nog eens dertig procent zegt 'even niks' te doen.

Van de gediplomeerden lwt'ers die niet zijn doorgestroomd, weten we helaas niet, omdat dit niet is gevraagd, wat ze nu doen.

Verwante sector?

Van zowel het vmbo als het mbo weten we de sector van de leerling. Nu kunnen we nagaan in hoeverre lwt-leerlingen binnen een verwante sector doorstromen (tabel 2.7). Om dit goed te bekijken is een kruistabel gemaakt. Omdat we willen weten waar de vmbo-leerlingen naar toe gaan in het mbo, is horizontaal gepercenteerd. Uit tabel 2.7 blijkt dat in de sector groen de doorstroom naar een verwante sector het hoogst is (75%), de sector zorg&welzijn volgt met 64 procent, techniek met 57 procent. De deelnemers in de sector economie zijn het minst honkvast (39%). De sector economie verliest weliswaar veel, maar 'verdient' ook veel door toestroom uit andere sectoren.

Techniek krijgt weinig leerlingen uit de andere sectoren. Leerlingen kiezen blijkbaar techniek om hun mogelijkheden open te houden en eventueel naar een andere opleiding door te stromen.

In de controlegroep zien we een vergelijkbaar verschijnsel.

Tabel 2.7 – Waar gaan lwt-leerlingen uit vmbo naar toe, naar sector, horizontaal gepercenteerd

	mbo techniek	mbo z&w	mbo econ	mbo groen	anders		totaal % vmbo
vmbo techniek	57	26	10	3	3	100%	56
vmbo z&w	2	64	32	1	2	100%	17
vmbo economie	10	11	39	36	5	100%	24
vmbo groen	5	15	5	75	-	100%	3*
totaal % mbo	33	30	21	13	3	100%	100

* Veel leerlingen in vmbo groen volgen een opleiding in één van de andere sectoren (techniek of economie). Vandaar dat het percentage vmbo groen relatief laag is.

Doorstroom naar niveau 2

Lwt-leerlingen hebben volgens afspraken het recht om door te stromen naar een verwante opleiding op niveau 2. Voor driekwart blijkt dit in de praktijk te gelden, zoals blijkt uit tabel 2.8. Zowel bij verwante als bij niet-verwante doorstroom (naar een andere sector) stroomt ongeveer één op de vijf door naar een opleiding op niveau 1.

Tabel 2.8 – Doorstroomniveau lwt-leerlingen (met vmbo diploma), in percentages

	naar assistentopleiding (niveau 1)	naar basisberoepsopleiding (niveau 2)	anders
2002/2003 (n=178)	16	78	6
2003/2004 (n=412)	20	76	4
totaal (n=590)	19	76	5
controlegroep (n=126)	5	92	3

Uitgesplitst naar sector dan valt op dat in 2002/2003 in de techniek nog 80 procent doorstroomde naar een niveau-2-opleiding, terwijl dit een jaar later 70 procent is. In de andere sectoren zien we juist een duidelijke stijging van minimaal 5 procent. Misschien heeft men de toelating tot niveau 2 verscherpt bij techniek. Maar misschien is het ook toeval.

BOL of BBL?

Bij de overgang van vmbo naar mbo stromen lwt-leerlingen in principe door naar een opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Ze werken dan vier dagen in de week en gaan één dag naar school en hebben in de regel een arbeidsovereenkomst. Leerlingen in een beroepsopleidende leerweg (BOL) gaan voornamelijk naar school en volgen stages; zij hebben geen arbeidsovereenkomst.

Tabel 2.9 – Leerweg lwt-leerlingen, in percentages

	naar BBL	naar BOL
2002/2003 (n=175)	59	41
2003/2004 (n=410)	56	44
totaal (n=585)	57	43
controlegroep (n=133)	54	46

Uit tabel 2.9 blijkt dat drie op de vijf lwt-leerlingen doorstromen naar de beroepsbegeleidende leerweg, twee op de vijf naar de beroepsopleidende leerweg. Dit laatste vermoedelijk omdat ze geen bpv-plek kunnen vinden of omdat er geen bbl-opleiding is.

Naar sector zijn er verschillen. Wanneer we naar controlegroep kijken dan zien we dat in de techniek het percentage BBL-leerlingen veel hoger (69%) is dan in de andere sectoren zorg&welzijn (10%) en economie (35%). Logisch, BBL-opleidingen zijn vooral in de techniek te vinden en komen veel minder voor in economie en zorg&welzijn. Uit de Vernieuwingsmonitor BVE blijkt dat van de BBL-leerlingen 54 procent in de techniek zit en in zorg&welzijn en economie ieder ruim 20 procent.

Behoud leerbedrijf?

Een belangrijke vraag is of lwt-leerlingen bij de overgang naar het mbo hun leerbedrijf uit het vmbo hebben kunnen behouden. Bij de meesten blijkt dat niet het geval.

Tabel 2.10 – Behoud leerbedrijf, in percentages

	leerbedrijf behouden	niet behouden	niet van toepassing
2002/2003 (n=168)	14	72	14
2003/2004 (n=414)	21	61	19
totaal (n=582)	19	64	17

Uit tabel 2.10 blijkt dat slecht één op de vijf leerlingen bij de overgang naar de bve-instelling zijn leerbedrijf heeft gehouden. Bij tweederde was dit niet het geval en bij 17 procent van de deelnemers was behoud van het leerbedrijf niet van toepassing. Er is sprake van een verbetering tussen 2002/2003 naar 2003/2004.

Tabel 2.11 – Behoud leerbedrijf naar sector, in percentages

	2003	2004
techniek	12	24
zorg&welzijn	21	17
economie	11	15
groen	25	31

Naar sector uitgesplitst (tabel 2.11) blijkt dat in de sector groen leerlingen bij de overgang naar het mbo hun leerbedrijf relatief het vaakst kunnen behouden.

Bij verwante doorstroom behouden in de sector techniek (dan 34%) en bij de sector groen (dan 38%) deelnemers vaker hun leerbedrijf. In de sectoren zorg&welzijn en economie zien we geen verschil.

Leerlingen hebben blijkbaar (zie tabel 2.12) weinig problemen met het feit dat ze hun bedrijf niet hebben kunnen behouden. In de meeste gevallen kiezen ze zelf een andere richting of opleiding of wilde men zelf niet blijven.

Tabel 2.12 – Reden waarom het leerbedrijf niet is behouden, in percentages

	andere richting/opleiding gekozen	ik wilde niet blijven	ik kon niet blijven
2002/2003 (n=116)	45	20	35
2003/2004 (n=248)	46	22	32
totaal (n=364)	46	21	33

Eenderde van de lwt-leerlingen die hun leerbedrijf niet behielden, kon niet blijven. Waarom precies is onduidelijk, maar dit duidt op een onvrijwillige keus voor de lwt'er.

Naar sector zijn er verschillen, maar ze zijn niet systematisch over de twee jaargroepen heen (tabel 2.13).

Tabel 2.13 – Reden naar sector, in percentages

	andere richting/opleiding gekozen	ik wilde niet blijven	ik kon niet blijven
2002/2003 techniek	51	19	31
2002/2003 zorg&welzijn	33	17	50
2002/2003 economie	42	23	36
2002/2003 groen	-	50	50
2003/2004 techniek	44	18	38
2003/2004 zorg&welzijn	52	24	24
2003/2004 economie	47	27	26
2003/2004 groen	25	38	38

Kortom, het niet behouden van het leerbedrijf is meestal een keus van de leerling. De leerling kiest voor een andere richting of opleiding of wil eens bij een ander bedrijf kijken.

Startkwalificatie

Zoals gezegd, het is nog erg vroeg om lwt-leerlingen te vragen naar het behalen van een diploma van de vervolgopleiding. De jaargroep 2002/2003 kan in principe een assistentdiploma (niveau 1) hebben gehaald. Een niveau-2-diploma duurt in de regel 2 jaar.

Van jaargroep 2002/2003 heeft 15 procent (niveau 1 en ook een paar niveau 2) inmiddels een diploma gehaald.

Veel interessanter is de vraag: denk je (dit jaar) je diploma te halen? Ook deze vraag hebben we aan de leerlingen voorgelegd.

Tabel 2.14 – Denk je dit jaar je diploma te halen?, in percentages

	ja	nee	nee, ik ben inmiddels gestopt met de opleiding
2002/2003 (n=153)	67	26	7

Van de jaargroep 2002/2003 zegt tweederde dat ze dit jaar (na twee jaar mbo) hun diploma (een startkwalificatie) gaan halen. Een kwart denkt dat dit dit jaar (nog) niet lukt. Zeven procent van deze jaargroep is inmiddels gestopt met de opleiding.

Samenvatting

De tweede onderzoeksvraag richt zich op de voortgang en doorstroom van lwt-leerlingen. Lwt-leerlingen zijn bijna even succesvol als reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Van de lwt-leerlingen haalt zo'n 90 procent het vmbo-examen.

Driekwart van de lwt-leerlingen en van de geslaagden een nog hoger percentage stroomt door naar het middelbaar beroepsonderwijs. Van diegenen die niet doorstromen heeft tweederde een baantje (een kwart bij het leerbedrijf) en eenderde doet 'even niks'.

Ruim driekwart van de doorstromers gaat naar een niveau-2-opleiding. Ongeveer 20 procent gaat naar een assistentopleiding (niveau 1).

Twee op de vijf lwt-leerlingen gaan naar een BOL-opleiding en drie op de vijf naar de BBL.

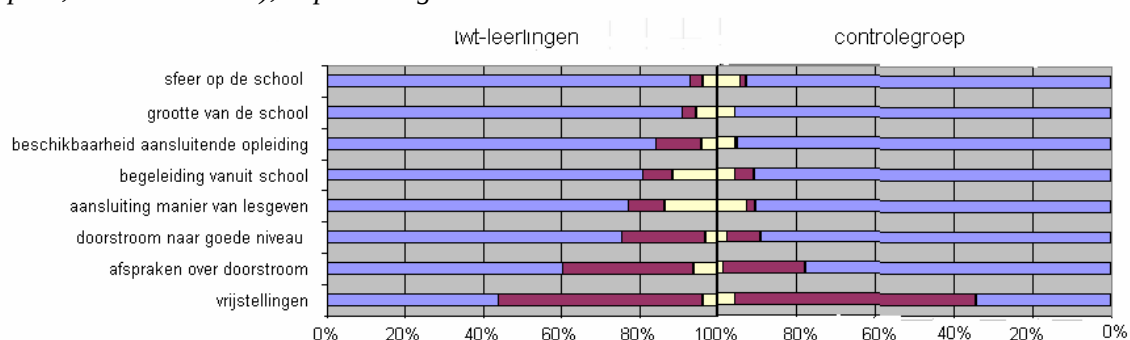
Bij de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs behoudt één op de vijf lwt-leerlingen het leerbedrijf. Leerlingen wisselen vrijwillig van leerbedrijf omdat men een andere richting/opleiding heeft gekozen of omdat men niet wilde blijven. Bij eenderde gaat het om een 'gedwongen' situatie.

Het is nog te vroeg om te bepalen in hoeverre ze ook daadwerkelijk een startkwalificatie (niveau 2) halen. Positief is in ieder geval dat het percentage voortijdige uitvallers laag is. Kortom, door 'boeien' blijven ze gebonden aan het onderwijs.

2.4 Beleving doorstroom naar de bve-instelling

De eerste onderzoeksvraag betreft de ervaringen van lwt-leerlingen in hun traject. In de rest van dit hoofdstuk wordt hierop ingegaan. Aan de lwt-leerlingen en de controlegroep is gevraagd hoe zij de doorstroom naar het vervolgonderwijs hebben beleefd. Wat ging goed en wat was een knelpunt? En zijn er verschillen tussen lwt-leerlingen en controlegroep?

Grafiek 2.1 – Beleving doorstroom, lwt-leerlingen en controlegroep (blauw=goed, geel= knelpunt; rood =neutraal), in percentages

Wat ging goed?

Uit grafiek blijkt dat de meeste lwt-leerlingen op vrijwel alle punten vinden dat het goed ging. In de landelijke discussie hoor je soms wel eens dat leerlingen schrikken van het grootschalige karakter van roc's; uit dit onderzoek blijkt dit nauwelijks. Qua sfeer gaat het ook goed.

Bij de volgende vier voorgelegde onderwerpen (beschikbaarheid aansluitende opleiding, begeleiding vanuit school, doorstroom, en aansluiting in de manier van lesgeven) valt op dat de controlegroep vaker vindt dat het goed gaat dan de lwt-leerlingen.

Over het maken van afspraken over de doorstroom en het geven van vrijstellingen zijn lwt-leerlingen minder goed te spreken.

Knelpunten

De twee of drie grootste knelpunten die lwt-leerlingen bij de doorstroom naar vervolgonderwijs tegenkomen zijn de aansluiting in de manier van lesgeven en de begeleiding vanuit de school (zie grafiek). Zo'n tien tot zestien procent van de lwt-leerlingen heeft dit als een knelpunt ervaren; terwijl dit bij de controlegroep rond de 5 procent ligt. In minder mate zijn ook het maken van individuele afspraken bij de doorstroom en de beschikbaarheid van een aansluitende opleiding een probleem.

Opvallend is dat de eerste drie knelpunten tussen jaargroep 2002/2003 en 2003/2004 toenemen in omvang, terwijl de knelpunten over afspraken en de beschikbaarheid van aansluitende opleidingen tussen deze jaargroepen juist zijn afgenomen.

Ten aanzien van de overige voorgelegde punten ervaren lwt-leerlingen niet meer of minder knelpunten dan de controlegroep.

Vergelijking met de controlegroep laat zien dat lwt-leerlingen meer knelpunten ervaren met de manier van lesgeven en met de begeleiding vanuit school.

Samenvatting

Over de gehele linie zijn de verschillen tussen lwt-leerlingen en de controlegroep wat betreft hun ervaringen bij de doorstroom naar het vervolgonderwijs niet zo groot. Wel ervaren lwt-leerlingen vaker dan de controlegroep knelpunten bij de aansluiting in de manier van lesgeven en de begeleiding door de school.

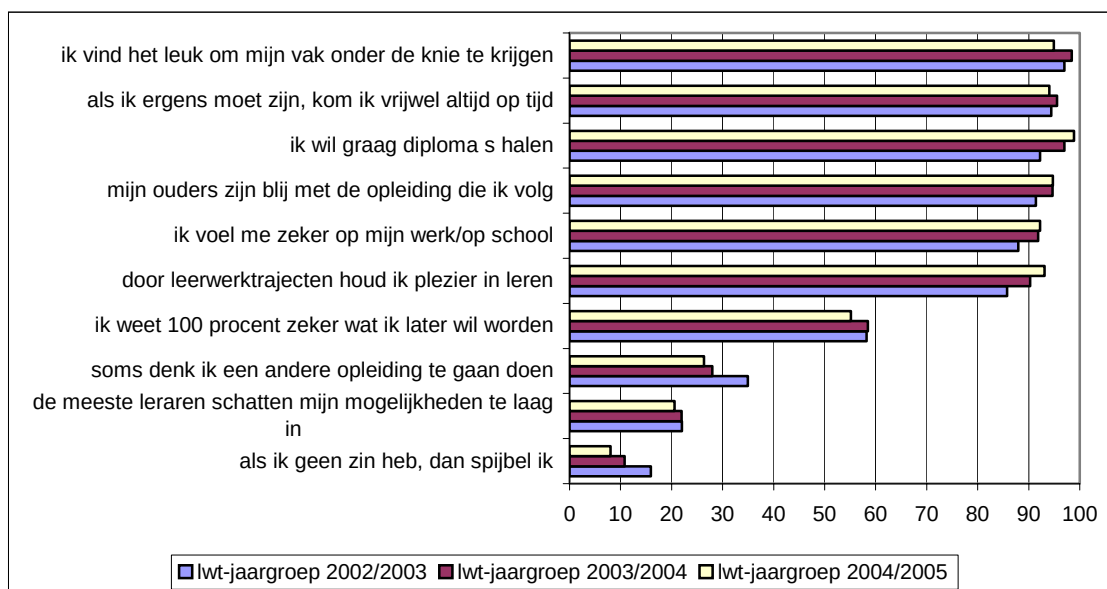
2.5 Tevredenheid over leerwerktraject, successen

Naast het vaststellen van de doorstroom van lwt-leerlingen is het ook belangrijk na te gaan in hoeverre lwt-leerlingen het leerwerktraject als succes ervaren, in hoeverre ze het leuk vinden, in hoeverre ze discipline en een arbeidsethos aankweken.

Lwt-leerlingen vinden het vrijwel allemaal leuk om diploma's te halen, hun vak onder de knie te krijgen, ze willen gedisciplineerd zijn door op tijd te komen en door niet te spijbelen. Hun ouders zijn blij met de opleiding die ze volgen en ze voelen zich zeker op het werk en op school. Door het leerwerktraject houden ze plezier in het leren.

Bijna de helft weet nog niet 100 procent zeker wat ze later willen worden. Eenderde denkt er wel eens over na om een andere opleiding te gaan doen. Eén op de vijf denkt dat leraren hun mogelijkheden te laag inschatten.

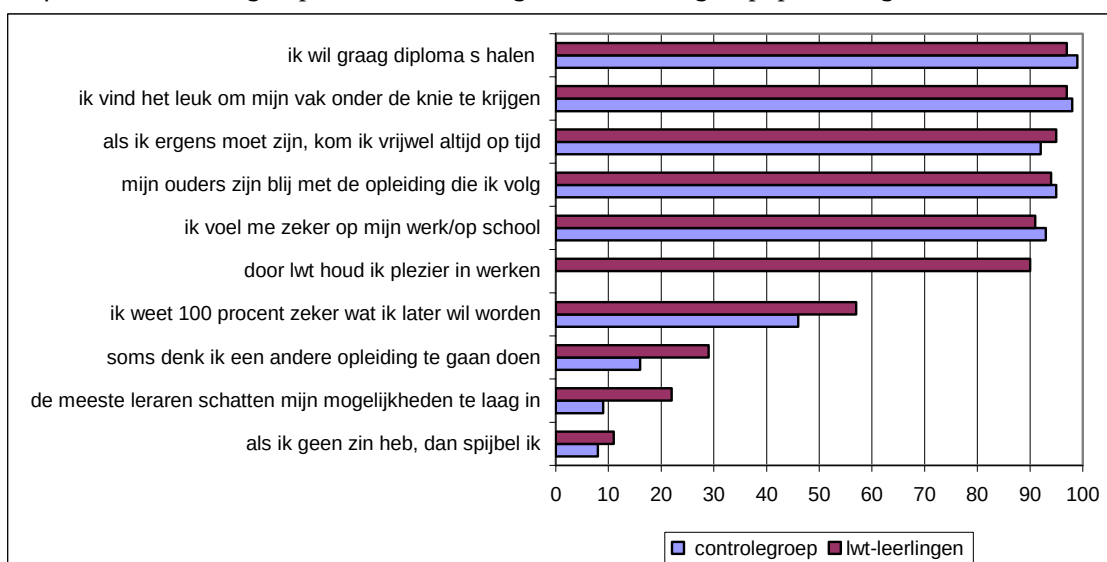
Grafiek 2.2 – Houdingsaspecten, naar jaargroep, percentage mee eens

Zijn er verschillen met de controlegroep. Misschien zijn die nog positiever?

Lwt-leerlingen verschillen niet of nauwelijks van de controlegroep. Lwt-leerlingen zijn vaker zeker over wat ze later willen worden dan leerlingen uit de controlegroep. Tegelijkertijd zijn ze ook iets wispelturiger en denken ze vaker dat ze van opleiding willen veranderen. Ze zijn aan de ene kant iets zekerder en aan de andere kant iets minder zeker.

Grafiek 2.3 – Houdingsaspecten, lwt-leerlingen en controlegroep, percentage mee eens

Tevredenheid over leerwerktraject

Van de lwt-leerlingen is 94 procent (zeer) tevreden over het leerwerktraject, 6 procent is hierover (zeer) ontevreden.

Beleving van leerwerktraject

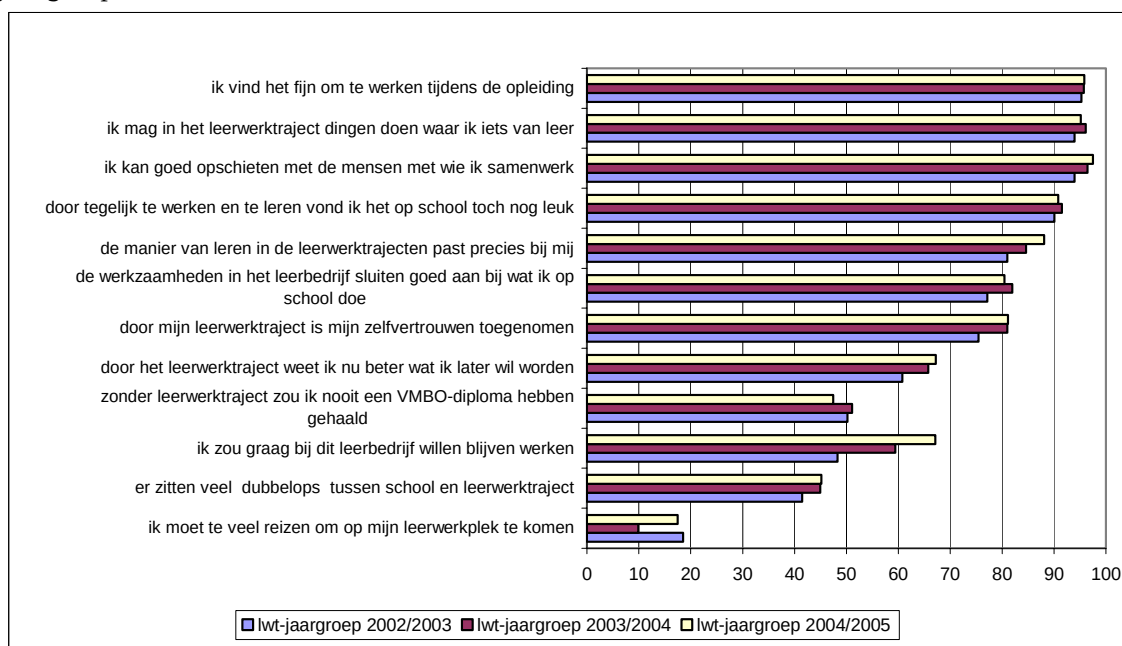
Lwt-leerlingen zijn dik tevreden over het leerwerktraject. Ze vinden het fijn om te werken tijdens de opleiding, ze mogen dingen doen tijdens de stage waar ze iets van leren, ze kunnen goed opschieten met de collega's.

Door tegelijk te werken en te leren houden ze het op school toch nog vol en de manier van leren in leerwerktrajecten past bij vier op de vijf lwt-leerlingen goed bij hun leerstijl.

Driekwart is van mening dat door het leerwerktraject het zelfvertrouwen is toegenomen. Tweederde is van mening dat ze nu beter weten wat ze later willen worden.

Bijna de helft is van mening dat er nog veel 'dubbelops' zitten tussen het opleidingsprogramma van de school en dat van het bedrijf. Dat is een verbeterpunt.

Grafiek 2.4 – Lwt-leerlingen over leerwerktrajecten en houding, percentage mee eens, naar jaargroep

Samenvatting

Lwt-leerlingen zijn tevreden over het leerwerktraject. Ze vinden het leuk om een diploma te halen en ze willen hun vak onder de knie krijgen. Ze vinden het fijn om te werken tijdens de opleiding.

2.6 Samenvatting

Lwt-leerlingen zitten vooral bij zorg&welzijn, bij bouwtechniek, bij metaaltechniek, bij landbouw/groen en handel en verkoop. Het relatief hoge percentage lwt-leerlingen bij zorg&welzijn is opvallend omdat landelijk vaak wordt gezegd dat het voor deze leerlingen in niveau 1 + 2 van het middelbaar beroepsonderwijs zo moeilijk zou zijn een leerbedrijf te vinden. In het vmbo is dat dus kennelijk niet het geval en kunnen leerlingen makkelijker aan een leerbedrijf komen.

Lwt-leerlingen lopen meestal 2 dagen stage per week en beginnen in leerjaar 3 of 4 of tussentijds. Sommigen verdienen er iets mee. Lwt-leerlingen komen vaak in relatief kleine bedrijven terecht. Ze zijn tevreden over de begeleiding die ze krijgen. Zo'n tweederde kan al tijdens de praktijk onderdelen van het examen doen. Bijna tweederde krijgt gymnastiek en bijna de helft zegt dat er aandacht is voor burgerschapsvorming.

Lwt-leerlingen zijn tevreden over de aansluiting van het onderwijs op de praktijk.

Lwt-leerlingen zijn bijna even succesvol als reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.

Van de lwt-leerlingen haalt zo'n 90 procent het vmbo-examen. Driekwart van de lwt-leerlingen en van de geslaagden een nog hoger percentage, stroomt door naar het middelbaar beroepsonderwijs. Van diegenen die niet doorstromen heeft tweederde een baantje (een kwart bij het leerbedrijf) en eenderde doet 'even niks'.

Ruim driekwart van de doorstromers naar mbo gaat naar een niveau-2-opleiding. Ongeveer 20 procent gaat naar een assistentopleiding (niveau 1).

Twee op de vijf lwt-leerlingen gaan naar een BOL-opleiding. Vermoedelijk omdat ze geen bpv-plek kunnen vinden. Bij de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs behoudt maar één op de vijf lwt-leerlingen het leerbedrijf. De meesten wisselen vrijwillig van leerbedrijf, omdat men een andere richting/opleiding heeft gekozen of omdat men niet wilde blijven en eens in een ander bedrijf wilde kijken. Eenderde zegt dat ze niet konden blijven hetgeen duidt op een gedwongen situatie.

Het is nog te vroeg om te bepalen in hoeverre ze ook inderdaad een startkwalificatie (niveau 2) halen. Positief is in ieder geval dat het percentage voortijdige uitvallers laag is.

Dat ze even succesvol zijn als de reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg kan ook kloppen, want lwt-leerlingen zijn leerlingen waarvan in principe verwacht mag worden dat ze niveau 2 in het middelbaar beroepsonderwijs kunnen halen door enkele obstakels waar ze tegenaan lopen, weg te nemen.

Vrijwel alle lwt-leerlingen zijn tevreden over het leerwerktraject en ze ervaren het als een succes. Ze vinden het leuk, het toekomstperspectief is verbeterd, ze zeggen dat hun ouders trots op ze zijn en ze houden plezier in onderwijs. Lwt-leerlingen weten ook beter wat ze later willen worden. Hun zelfvertrouwen is toegenomen hetgeen een positieve invloed heeft op hun beroepsbeeld en beroepsidentiteit. Je kunt ze binden door ze te boeien.

3 Vmbo-scholen over leerwerktrajecten

3.1 Inleiding

De vmbo-scholen hebben inmiddels één of twee jaar ervaring met leerwerktrajecten. We hebben ze schriftelijk vragen voorgelegd over het aantal leerlingen op school, de inrichting van leerwerktrajecten, de afstemming tussen school en leerbedrijf, doelstellingen en draagvlak, de doorstroom naar het vervolgonderwijs, kwaliteitszorg, stellingen en de toekomst van leerwerktrajecten.

Wie heeft de vragenlijst ingevuld?

In totaal hebben 142 scholen met leerwerktrajecten (106 vmbo-scholen en 36 aoc-vestigingen: respons 48%) de vragenlijst ingevuld. Vier op de vijf respondenten waren coördinator leerwerktrajecten/docent/stagecoördinator. De rest was directielid.

Op basis van de OCW-tellingen hebben in 2002/2003 189 vmbo-scholen leerwerktrajecten aangeboden en in het schooljaar 2003/2004 190 scholen. Het aantal scholen dat leerwerktrajecten aanbiedt is stabiel. Het aantal lwt-leerlingen is op deze scholen van 2.661 in 2002/2003 toegenomen naar 3.190 in 2003/2004 (OCW-tellingen). Dat is gemiddeld 17 lwt-leerlingen per school. Vijf procent van de leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo zit in een leerwerktraject. In 2003/2004 boden de 12 aoc's samen 485 leerwerktrajecten aan.

Uitgaande van deze aantallen is de respons in het vmbo 57 procent en bij de aoc-vestigingen 78 procent. Hiermee kan een goed representatief beeld worden geschetst.

3.2 Aantal leerlingen

Evenals bij het onderzoek uit 2003 willen we een indruk krijgen van de omvang van scholen en het aantal leerlingen. Het gemiddeld aantal lwt-leerlingen op een school is 16 hetgeen goed overeenkomt met het gemiddelde van 17 uit de OCW-telgegevens. Het maximum is 116. Vijfenzeventig procent van de vmbo-scholen heeft minder dan 20 lwt-leerlingen.

Het gemiddeld aantal lwt-leerlingen (16) en ook het potentieel gemiddeld aantal lwt-leerlingen (22) volgens vmbo-scholen is ten opzichte van 2002/2003 toegenomen. Het potentieel is dus iets groter dan dat er feitelijk gebruik van wordt gemaakt. Het gemiddeld aantal leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg is 272. Het potentieel lwt-leerlingen ligt dus op 8 procent van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.

Tabel 3.1 – Gemiddeld aantal leerlingen in scholen onderzoek, in aantallen

	2002/2003	2004/2005
gemiddeld totaal aantal leerlingen (in scholen onderzoek)	1.324	1.327
gemiddeld aantal leerlingen vmbo	729	714
gemiddeld aantal leerlingen basisberoepsgerichte leerweg	270	272
gemiddeld potentieel aantal leerlingen in lwt	20	22
gemiddeld aantal leerlingen in lwt	15	16
	n=90	n=142

Van de 106 vmbo-scholen uit het onderzoek hebben er 53 alleen maar vmbo-leerlingen. Vieren-vijftig scholen hebben meer dan 80 procent vmbo-leerlingen.

Hoe groot is het percentage leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg op het totale aantal vmbo-leerlingen? Van 125 scholen is dit percentage bekend. Het gemiddelde is 43 procent en dat is iets toegenomen ten opzichte van 2002/2003 (39%). Het maximum is 95 procent.

3.3 Vorm leerwerktraject

Leerwerktrajecten kunnen op verschillende wijzen vorm worden gegeven. Vrijwel alle scholen kiezen voor een wekelijkse cyclus, waarbij leerlingen twee dagen per week een sta-ge/werk/buitenschools praktijkdeel volgen en de andere drie dagen naar school gaan.

Voorts kunnen scholen ervoor kiezen de stage/buitenschoolspraktijkdeel/werk aan te bieden vanaf schooljaar drie of vanaf schooljaar vier. Uit tabel 3.2 blijkt dat bijna de helft van de scho-len de stage/werkperiode in leerjaar vier start en de andere helft begint in het derde leerjaar. Een klein deel kiest voor andere oplossingen: het groeimodel, het oriëntatiemodel of een combinatie van leerjaar 3 en 4. Sommige beginnen in januari van schooljaar drie. Eén school zegt leerlingen drie maanden voor ze zestien jaar worden in een leerwerktraject te plaatsen.

Tabel 3.2 – Stage/werk vanaf leerjaar 3 of vanaf leerjaar 4, in percentages

	2003	2004
lwt vanaf leerjaar 3	44	46
lwt in leerjaar 4	49	46
anders	7	8
aantal scholen totaal (100%)	89	139

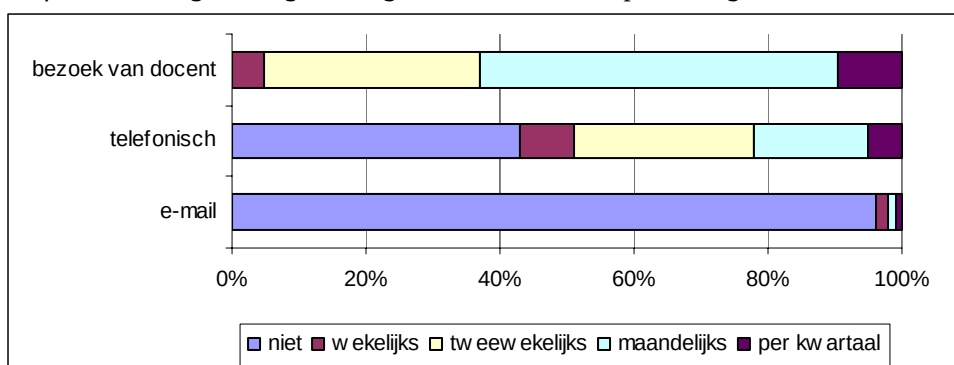
Begeleiding door school

Op ruim driekwart van de scholen wordt de leerling 1-op-1 door één leraar begeleid. In de ande-re scholen zijn meer leraren verantwoordelijk voor de begeleiding. De meest voorkomende vorm van begeleiding is het bezoeken van de leerling op het bedrijf (zie grafiek 3.1). Dit gebeurt vaak maandelijks of tweemaal per maand.

Daarnaast wordt er telefonisch contact onderhouden met de leerlingen; vaak maandelijks of twee keer per maand.

Begeleiding via e-mail komt nog weinig voor.

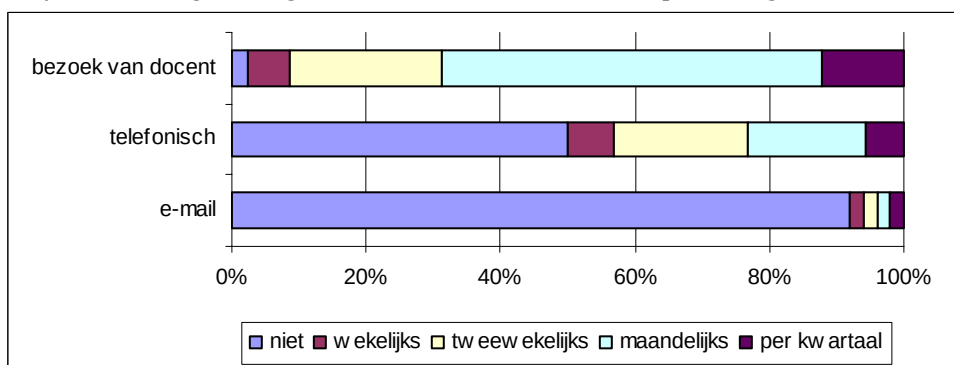
Grafiek 3.1 – Begeleiding leerling door de school, in percentages

Ook de leermeester in het bedrijf (grafiek 3.2) wordt door de school begeleid. Ook hier is het bezoek aan de leermeester in het bedrijf de meest voorkomende vorm. Meestal gebeurt dit maandelijks.

Begeleiding via e-mail gebeurt bij de leermeester vaker dan bij de leerlingen.

Grafiek 3.2 – Begeleiding leermeester door de school in percentage

Kwaliteit begeleiding

Tabel 3.3 – Beoordeling begeleiding vanuit de vmbo-school van leerling (beoordeeld door vmbo-school), in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden	n
van leerling 2002/2003	55	39	6	85
van leerling 2004/2005	55	36	9	142

De vmbo-scholen konden hun eigen begeleiding van de leerlingen beoordelen. Daarover zijn de vmbo-scholen in hoge mate tevreden. Meer dan de helft vindt de begeleiding goed en nog eens veertig procent voldoende. De beoordeling verschilt niet ten opzicht van die uit 2002/2003. Eén

op de tien vindt dat de begeleiding verbeterd kan worden. Dit kan – zo blijkt uit de toelichtingen – door:

- meer begeleiding te geven;
- de afstemming te verbeteren;
- gespreksruimten in te richten;
- aandacht te geven aan specifieke competenties die leerlingen hebben of juist niet hebben.

Tabel 3.4 – Beoordeling begeleiding school van leermeester (beoordeeld door vmbo-school), in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden	n
begeleiding van leermeester 2002/2003	31	42	27	86
begeleiding van leermeester 2004/2005	29	57	15	137

In het schooljaar 2002/2003 vond ruim een kwart van de scholen dat de begeleiding van de leermeesters verbeterd kon worden. In het schooljaar 2004/2005 is dat nog maar vijftien procent. Kwaliteitsverbetering wordt gezocht in:

- verbetering van het cursusaanbod;
- betere afstemming;
- het structureren van de begeleiding;
- het erbij betrekken van kenniscentra en landelijke platforms en;
- betere voorlichting.

Gymnastiek, burgerschapsvorming en maatschappelijke vorming

Op veel scholen worden leerlingen die een leerwerktraject volgen in een aparte klas gezet. Ze krijgen daar Nederlands en het beroepsgerichte programma. Sommigen in de landelijke discussie over leerwerktrajecten maken zich zorgen of de opleiding wel voldoende breed is. Krijgen ze wel gymnastiek en is er wel aandacht voor burgerschapsvorming?

Bijna tweederde van de leerlingen zegt gymnastiek te krijgen (hoofdstuk 2). Dat is in lijn met wat de scholen aangeven. Eénenzeventig procent geeft aan er veel of enigszins aandacht aan te besteden. Achttien procent schenkt er geen aandacht aan en 11 procent weinig.

Van de lwt-leerlingen zegt bijna de helft dat er aandacht aan burgerschapsvorming wordt besteed. Dat is afwijkend van wat scholen hierover zeggen. Bijna alle scholen zeggen dat ze er in meer of mindere mate aandacht hieraan besteden.

Tabel 3.5 – Aandacht in het onderwijsprogramma van leerwerktrajecten voor, in percentages

	niet	weinig	enigszins	veel	n=100%
gymnastiek	18	11	40	31	141
burgerschapsvorming	8	14	44	33	133
maatschapp. vorming	3	9	39	49	141

Gebruik studiemateriaal

Leerwerktrajecten zijn nieuw en vaak moet er nieuw studiemateriaal worden ontwikkeld. Wordt er gebruik gemaakt van de praktijkmappen van de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb's), maken scholen eigen opdrachten of gebruiken ze studieboeken?

Tabel 3.6 – Gebruik studiemateriaal van, (meer antwoorden mogelijk), in percentages

	2002/2003	2004/2005
materiaal van school (opdrachten)	81	82
praktijkboeken kenniscentra (kbb's)	66	74
studieboek (landelijke uitgevers)	66	51
anders	n.v.t.	14

Evenals in het jaar 2002/2003 wordt nu het meest gebruik gemaakt van eigen materiaal van school. Dit zijn opdrachten of stagemappen. Driekwart van de scholen maakt gebruik van de praktijkboeken (meestal stagemappen) van de kenniscentra. Het gebruik van de praktijkboeken van de kbb's is in vergelijking tot 2002/2003 toegenomen. Het gebruik van studieboeken van landelijke uitgevers is iets afgenomen.

Naast de bovengenoemde materialen worden ook genoemd: projecten, modules, stageboeken van de school zelf, prestaties (in het kader van Natuurlijk Leren), vraaggestuurd werken en het digitaal portfolio.

De kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven ontvingen een bijdrage om praktijkboeken of stagemappen te maken. Hoe wordt het materiaal van de kbb's beoordeeld door de vmbo-scholen?

Tabel 3.7 – Beoordelingen praktijkboeken kenniscentra, in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden
inhoud van praktijkboeken	26	47	27
wijze van invullen praktijkboek	15	64	21
prijs van praktijkboeken	14	55	32

Bijna eenderde van de vmbo-scholen vindt dat de praktijkboeken verbeterd kunnen worden. Dat geldt zowel voor de inhoud, de wijze van invullen als de prijs.

Wat betreft de inhoud wordt daarbij gewezen op het meer praktijkgericht maken van de opdrachten, het beter aansluiten bij het niveau van de leerlingen, meer bedrijfsgerichte voorbeelden gebruiken en het niet al te uitgebreid maken. Voor de leerlingen moet het leesbaar en niet al te langdradig zijn.

Wat betreft de wijze van invullen van de praktijkboeken wordt gepleit voor meer opdrachten, simpeler taalgebruik en meer variatie in opdrachten.

Wat betreft de kosten wordt gepleit voor een lagere prijs.

Inzet speciale middelen

Scholen kunnen middelen (financiën, formatie, opleidingsmogelijkheden of materiaal) inzetten voor leerwerktrajecten. Negen op de tien scholen zeggen extra middelen in te zetten voor leerwerktrajecten. Dat is vrijwel altijd (96%) extra personeelsformatie. Twee op de vijf zeggen dat er extra financiën en/of speciaal materiaal worden ingezet. Eénderde zet extra opleidingsmogelijkheden in.

Andere vernieuwingen

Scholen kunnen op diverse manieren de mogelijkheden voor doe-leerlingen verbeteren. Voeren ze naast leerwerktrajecten ook andere projecten uit?

Driekwart van de scholen heeft de *Werkplekkenstructuur* ingevoerd waarbij leerlingen intern stage lopen (binnenschoolse stage). Ruim een kwart (28%) doet ook aan *Natuurlijk Leren*, waarbij leerlingen op school praktische opdrachten (zogenoemde prestaties) uitvoeren (bijv.: Koop een auto op de sloop.....).

Eén op de vijf scholen doet aan *Probleemgestuurd Leren*.

Daarnaast worden incidenteel genoemd: leerwerkhuis, projectonderwijs, techniekplein, competentiegericht leren, zelfbepalend leren, ondernemend leren, assistentopleiding, leren in veiligheid, ict-leerroute.

Leeromgeving

Leerbedrijven kunnen een brede ('examenbrede') leeromgeving aanbieden, maar soms is de leeromgeving niet breed genoeg en moet het leerwerktraject worden aangevuld met een binnenschoolse stage. In ruim de helft van de scholen (54%) wordt het leerwerktraject aangevuld met een binnenschoolse stage. In het onderzoek uit 2002/2003 was dit 65 procent.

3.4 Afstemming school leerbedrijf

Zoeken leerbedrijven

De belangrijkste manier om aan leerbedrijven te komen blijft het zoeken van de school zelf, dat was in 2002/2003 zo, maar nu zelfs nog iets sterker. Meer scholen dan in 2002/2003 zeggen dat de kenniscentra bedrijven melden. De kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven spelen een

iets belangrijkere rol dan twee jaar geleden. Ook worden meer leerbedrijven gemeld via samenwerking met andere scholen en regionale samenwerkingsverbanden.

Tabel 3.8 – Hoe komt school aan leerbedrijven, meer antwoorden mogelijk, in percentages

	% scholen 2002/2003	% scholen 2004/2005
school zoekt zelf	93	97
kenniscentra melden potentiële bedrijven	23	31
samenwerkingsverband met andere scholen	12	18
leerbedrijven melden zichzelf	4	13
regionale samenwerking	n.g.	19

In toenemende mate wordt samenwerking tussen vmbo-scholen en het bedrijfsleven versterkt in de vorm van leerwerktrajecten, uitwisseling, (snuffel)stages, bedrijfsbezoeken e.d. We hebben vmbo-scholen gevraagd met hoeveel bedrijven ze zoal contacten hebben. Vmbo-scholen onderhouden gemiddeld met 34 bedrijven contacten. De meest genoemde functionarissen die deze contacten onderhouden zijn de coördinator leerwerktrajecten (66%), docenten (54%), stagecoördinatoren (41%). Directieleden worden zo goed als niet genoemd (3%).

Waardering contacten met leerbedrijven

Hoe worden de contacten met leerbedrijven door scholen gewaardeerd? Over de begeleiding van leerlingen is men het meest tevreden. Slechts zeven procent denkt dat hier verbetering mogelijk is. Over de afstemming van onderwijsinhouden met leerbedrijven is men het minst tevreden. Ruim een kwart vindt dat dit verbeterd kan worden.

Tabel 3.9 – Waardering contacten met leerbedrijven, in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden	nvt
afstemming over onderwijsinhouden	13	55	30	2
afstemming over begeleiding leermeester	18	59	20	3
afstemming over praktijkdeel	30	54	16	1
afstemming over begeleiding leerlingen	42	51	7	-

De samenwerking met leerbedrijven kan verbeterd worden door het structureren van het overleg. Belangrijk daarbij is dat de bevoegdheden op de juiste niveaus worden gelegd. Voor maatwerk moeten afspraken zo laag mogelijk in de organisatie worden gemaakt.

In iets mindere mate wordt het uitwisselen van ervaringen door stages van docenten in bedrijven en van leermeesters op scholen genoemd.

Daarnaast wordt in dit verband melding gemaakt van: duidelijke richtlijnen vanuit branche/overheid, personeelszaken in bedrijven erbij betrekken, bekendheid vergroten, opdrachten afstemmen op specifiek bedrijf, elkaars verwachtingen beter uitspreken.

Accreditatie leerbedrijven

In 2002/2003 was er op enkele scholen commotie over de trage accreditatie van leerbedrijven. Inmiddels is dit allemaal tot rust gekomen en vindt een meerderheid de accreditatie goed of voldoende. Zestien procent is van mening dat de accreditatie verbeterd kan worden. Ook zestien procent vindt dat de snelheid van accreditatie beter kan.

De helft van de vmbo-scholen vindt dat de accreditatiecriteria versoepeld kunnen worden om makkelijker leerbedrijven te kunnen werven. De andere helft heeft hierover geen mening. Slechts drie vmbo-scholen zijn van mening dat de criteria aangescherpt moeten worden.

Regionale samenwerking

Door de invoering van leerwerktrajecten is de regionale samenwerking tussen vmbo-scholen, bve-instellingen en bedrijven toegenomen, zo vinden drie op de vijf respondenten. Bijna de helft zegt ook dat daardoor de afstemming is toegenomen.

Tabel 3.10 – Toename regionale samenwerking en afstemming, in percentages

	ja
samenwerking toegenomen	61
afstemming toegenomen	48
beide toegenomen	46

Hoe dragen de contacten naar aanleiding van leerwerktrajecten bij aan de regionale afstemming? Iets meer dan de helft vindt het voldoende of zelfs goed, maar volgens eenderde kan dat verbeterd worden. Bijna 15 procent kan dit nog niet beoordelen.

Draagt de regionale samenwerking bij aan het vinden van leerbedrijven? Eenderde is hierover positief. Eenderde kan dit niet beoordelen en nog eens eenderde is van mening dat dit kan verbeteren.

Over regionale samenwerking en afstemming wordt in het algemeen positief gedacht.

Tabel 3.11 – Regionale samenwerking, in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden	weet niet
hoe dragen de contacten n.a.v. lwt bij aan regionale afstemming?	14	39	34	13
hoe draagt regionale samenwerking bij aan het vinden van leerbedrijven?	5	30	30	35

Hoe kunnen de contacten in het kader van leerwerktrajecten bijdragen aan de regionale afstemming? Uit de open antwoorden blijkt het structureren van het overleg vooral met de mbo-

scholen een prioriteit te hebben. De organisatie van mbo-scholen moet overzichtelijker worden, er moet meer continuïteit komen. Er is op bve-instellingen volgens de vmbo-scholen vaak – door ziekte of taakverandering – veel te veel verloop waardoor kennis verdwijnt en afspraken verwateren.

Kortom, vaste partners, vast overleg in plaats van toevallig overleg over één bepaalde leerling is nodig.

Door enkelen wordt genoemd dat de partijen elkaar meer als partners moeten zien en minder als concurrenten. Iemand wijst ook op het ontwikkelen van doorstroombdocumenten die door iedereen worden gebruikt.

Hoe kan de regionale samenwerking worden verbeterd om meer leerwerkbedrijven te trekken die plaatsen voor leerlingen bieden?

Daar waar ze ontbreken zouden branches platforms moeten inrichten die deze taak organiseren. De netwerkkracht binnen de scholen moeten worden versterkt. Scholen denken nog sterk autonoom en kijken te weinig naar gezamenlijke belangen. Men ziet elkaar nog als concurrent. Iedereen moet de afspraken in de convenanten nakomen en het ‘torentjesoverleg’ moet worden vermeden. Angst dat het ten koste gaat van de belangen van de eigen school moet langzaam verdwijnen.

Door successen komt de olievlekwerking vanzelf. Als er opleidingen zijn waar het een succes is, volgen andere vanzelf. Op de werkvloer moet het succes gerealiseerd worden.

3.5 Doelstellingen en draagvlak

Het implementeren van leerwerktrajecten kan met uiteenlopende doelen plaatsvinden. In hoeverre is verbeteren van het onderwijsaanbod op school een doelstelling?

Tabel 3.12 – Doelstellingen, in percentages

	zeer belangrijk	belangrijk	niet belangrijk
maatwerk aanbieden, passend bij leerstijl leerling	91	9	-
diplomakansen voor leerlingen	74	24	1
bestrijding voortijdige schooluitval	60	39	1
beter opleidingsaanbod school	49	47	4
samenwerking met bedrijfsleven verbeteren	13	57	31
nieuwe doelgroepen aanboren	8	20	72

De belangrijkste doelstelling is het aanbieden van maatwerk, een leerstijl passend bij de leerling. Ruim 90 procent vindt dit belangrijk. Ook driekwart wil de diplomakansen van leerlingen verhogen. Belangrijk is ook de bestrijding voor voortijdige schooluitval.

Het realiseren van een beter opleidingsaanbod op school is weliswaar belangrijk of zeer belangrijk, maar heeft toch niet de urgentie van de eerste drie doelstellingen.

Het verbeteren van de samenwerking met het bedrijfsleven wordt belangrijk gevonden, maar eenderde vindt dit niet zo belangrijk.

Het aanboren van nieuwe doelgroepen – dit hangt samen met het verbeteren van het opleidingsaanbod van de school – wordt het minst belangrijk gevonden.

Draagvlak

Door sommigen in de landelijke discussie over leerwerktrajecten wordt wel eens gezegd dat het draagvlak van leerwerktrajecten binnen scholen of daarbuiten niet zo groot zou zijn. Met name ouders zouden het niet goed vinden dat hun kind in een leerwerktraject komt.

Toch is volgens de vmbo-scholen die lwt aanbieden het draagvlak in en rond de vmbo-school voor leerwerktrajecten goed te noemen. Van vrijwel alle betrokkenen wordt gezegd dat de medewerking goed is. Het percentage respondenten dat zegt dat de medewerking niet zo goed is, is minimaal.

Tabel 3.13 – Medewerking van, in percentages

	goed	redelijk goed	niet zo goed
schoolleiding	85	13	1
Docenten	61	36	3
Bedrijfsleven (leerbedrijven)	59	37	3
Kenniscentra (i.k.v. kwaliteitszorg)	39	51	10
Inspectie	64	29	4
Leerlingen	73	25	2
Ouders	70	26	3
vervolgonderwijs (bve-instellingen)	41	46	12

Op bijna veertig procent van de scholen wordt het vmbo-breed aangepakt en op ruim een kwart op enkele afdelingen. Op eenderde van de vmbo-scholen is invoering van de leerwerktrajecten overigens vooral een zaak van enkele docenten.

Knelpunten

Wat waren de knelpunten en successen bij invoering van leerwerktrajecten op school. Successen worden vaker genoemd dan knelpunten. Eerst de knelpunten.

Een kwart van de respondenten in het vmbo noemt de scepsis van collega-leraren als een behoorlijk knelpunt. Ook tijdgebrek is een behoorlijk groot knelpunt. Sommigen vinden dat de schoolorganisatie er nog niet op is ingericht waardoor er praktische problemen ontstaan. Een aantal respondenten vindt ook het geïsoleerde karakter van leerwerktrajecten een knelpunt. De veronderstelde olievlekwerking naar andere leraren is nog uitgebleven.

Het ontbreken van leerbedrijven wordt weinig als knelpunt gezien. Ook het imago probleem van leerwerktrajecten bij ouders waardoor ze een voorkeur zouden hebben voor andere leerwegen, wordt nauwelijks als knelpunt gezien.

Tabel 3.14 – Knelpunten (gesorteerd op de antwoordcategorie behoorlijk groot), in percentages

	geen knelpunt	enigszins	behoorlijk	groot knelpunt
collega-leraren waren sceptisch	31	45	20	4
kost te veel tijd	42	35	17	7
schoolorganisatie is er niet op ingericht	38	38	15	9
te geïsoleerd; olievlekwerking bleef uit	40	38	15	7
inflexibiliteit regelgeving rond lwt	56	27	14	3
geen extra financiële middelen	50	30	14	7
inpassing lwt binnen eigen schoolprofiel	50	36	13	2
problemen doorstroom bve	47	38	12	3
ouders hadden voorkeur voor andere leerwegen	46	40	11	3
concept leerwerktrajecten is onduidelijk	64	27	8	1
ontbreken van leerbedrijven	56	33	7	4

Successen

Maatwerk, zelfvertrouwen, plezier in leren, diplomakansen, voorkomen voortijdige schooluitval en verbetering van het toekomstperspectief zijn alle successen die geboekt met de invoering van leerwerktrajecten.

Een belangrijke vraag is ook in hoeverre de school het onderwijsaanbod heeft kunnen verbeteren om zodoende meer leerlingen te trekken. Twee op de vijf vmbo-scholen vinden dat de school succesvol is geweest om meer leerlingen naar de school te trekken.

Tabel 3.15 – Successen (gesorteerd naar heel succesvol), in percentages

	nog geen succes	enigszins	behoorlijk	heel succesvol
meer maatwerk, passend bij leerstijl leerling	-	14	41	45
zelfvertrouwen leerlingen neemt toe	1	17	40	42
leerlingen houden meer plezier in leren	2	20	43	35
beter diplomakansen voor leerlingen	6	22	40	33
minder voortijdige schooluitval	3	26	40	31
toekomstperspectief leerlingen	1	23	53	23
beter opleidingsaanbod school	6	27	49	19
meer samenwerking met bedrijfsleven	3	36	49	12
meer leerlingen naar opleiding	27	32	33	8

3.6 Doorstroom naar vervolgonderwijs

Doorstroom naar het mbo is een belangrijke doelstelling van leerwerktrajecten. Om deze te vergemakkelijken zou er een zogenoemde ‘warme’ overdracht moeten plaatsvinden, waarbij een doorlopende leerlijn wordt gerealiseerd van vmbo naar mbo. Ruim driekwart van de lwt-leerlingen stroomt inderdaad door naar het middelbaar beroepsonderwijs (hoofdstuk 2).

Werken vmbo-scholen samen met bve-instellingen?

In het kader van leerwerktrajecten werkt slechts 46 procent van vmbo-respondenten (overwegend lwt-coördinatoren, docenten en stagebegeleiders) samen met mbo-docenten. De intensiteit van samenwerking wordt vaak als ‘een beetje’ ingeschat. Bij maar 19 procent is de samenwerking intensief.

Knelpunten en successen

Wat zijn knelpunten en successen bij de doorstroom naar bve-instellingen?

Tabel 3.16 – Knelpunten en successen (gesorteerd naar succes), in percentages

	knelpunt	geen van twee	succes
doorstroom naar niveau 2	32	16	52
afspraken over doorstroom	33	21	46
beschikbaarheid verwante opleiding	20	36	44
begeleiding van leerlingen	30	30	41
afstemming van praktijkcomponent	23	40	37
aansluiting onderwijsinhoud	37	28	35
behoud leerbedrijf	18	53	30
vrijstellingen	28	61	11

De successen overwegen. De twee belangrijkste successen – afspraken over doorstroom en de doorstroom naar niveau 2 – zijn echter ook vaak een knelpunt. De aansluiting van de onderwijsinhoud wordt door ruim eenderde als knelpunt gezien.

Het minst succesvol zijn de vrijstellingen. Slechts 11 procent ziet hierin succes. Een groot deel kan dit niet beoordelen.

Uit de toelichting bij de open vragen blijkt dat lwt-leerlingen op een aantal aspecten het gewoon beter doen dan reguliere leerlingen:

- Veel praktijkervaring. Lwt-leerlingen beschikken over veel ervaring waarmee ze hun voordeel in het mbo doen.
- Weten beter waarom ze de opleiding kiezen.
- Communicatievaardigheden.
- Meer persoonlijkheid; zelfvertrouwen, zelfstandigheid.
- Werkhouding; beroepsbeeld, motivatie.
- Warme overdracht.
- Portfolio's; doorstroombdocument, goed overleg, individueel traject.
- Leerstijl leerlingen.
- Behoud leerbedrijf.

Ook wordt er gewezen op knelpunten:

- Aansluiting onderwijsaanbod mbo ontbreekt; de betrokken opleiding zorg heeft geen niveau 2 BBL.
- Algemene onbekendheid/onkundigheid/onwetendheid/onwil mbo t.a.v. leerwerktrajecten.
- Eisen mbo; geen vrijstellingen; examen-eisen; avo-vermogen lwt-leerlingen; lwt-leerling heeft te weinig vakken gehad; inzicht in elkaars lesaanbod is gering.
- Massaliteit bve-instellingen.
- Taalproblemen bij leerlingen.
- In mbo weer veel uit boeken leren; angst voor gebrek aan theoretische bagage; vrees dat lwt-leerlingen geen diploma zullen halen.
- Geen afstemming, overleg, contacten.

Ruim de helft is ontevreden over de afstemming tussen vmbo-scholen en vervolgonderwijs. Nog niet de helft vindt dat er sprake is van voldoende afstemming tussen scholen en vervolgonderwijs (49%).

3.7 Kwaliteitszorg

Driekwart van de respondenten vindt dat de kwaliteitszorg rond leerwerktrajecten op hun school een structureel karakter heeft.

Vmbo-scholen zijn wettelijk verantwoordelijk voor het hele leerwerktraject. Kunnen ze die verantwoordelijkheid waarmaken? Ja zegt 96 procent. In het onderzoek uit 2002/2003 was dit 83 procent.

Toch is er een aantal punten waarop de kwaliteit duidelijk verbeterd kan worden: de ‘warme’ overdracht naar het vervolgonderwijs, de aansluiting tussen het theoretisch en het praktisch deel van de opleiding en de aansluiting tussen de binnen- en buitenschoolse stage.

Tabel 3.17 – Kwaliteit leerwerktrajecten op de volgende punten....., in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden
‘warme’ overdracht naar vervolgonderwijs	23	36	42
aansluiting theorie en praktijk	12	54	34
aansluiting binnenschoolse en buitenschoolse stage	32	45	23
kwaliteit in het algemeen	42	46	12
begeleiding leerlingen	67	25	9

Tweederde van de vmbo-scholen geeft aan dat er additionele regelingen nodig zijn om de succeskans van leerwerktrajecten te vergroten. Hierbij wordt gedacht aan de volgende maatregelen:

- Meer financiën om leerlingen te kunnen begeleiden.
- Betere praktijkboeken.
- Geormerkte gelden voor lwt-leerlingen.
- Doorlopende onderwijsinhouden.
- Brede programma's (in vervolgonderwijs) waardoor doorstroom beter kan en leerlingen beter kunnen switchen.
- Schrappen regelgeving. Nederlands moet voldoende zijn als enige eis. Praktischer maken van eisen voor Nederlands.
- Accreditatie van leerbedrijven kan weg.
- Stageplekken voor allochtone leerlingen.
- Erkenning mbo-1 in vmbo.
- Brede diploma's en opleidingen, schotten tussen opleidingen weghalen.
- Meer zekerheid over het beschikken van leerbedrijven. Deze haken soms tussentijds af.
- Werkplekgarantie van bedrijven en instellingen.

Overwegend wordt het financieren van de begeleiding van lwt-leerlingen genoemd. Om deze leerlingen intensief te kunnen begeleiden zijn volgens de scholen extra middelen nodig. Door sommige scholen worden wegingsfactoren voorgesteld voor lwt-leerlingen in verband met de intensieve begeleiding.

3.8 Stellingen

Leerwerktrajecten zorgen voor een vermindering van de voortijdige schooluitval.
Door de invoering van leerwerktrajecten profileren scholen zich beter naar ouders en leggen ze betere contacten met het bedrijfsleven.

Meer verdeeld zijn de respondenten over de invoering van leerwerktrajecten als mogelijkheid voor alle vmbo-leerlingen. Tweederde vindt de financiële vergoeding niet toereikend. De helft is positief over de regionale samenwerking. Uiteraard vindt vrijwel iedereen dat regionale samenwerking geen dwangbuis moet worden.

De stelling dat de overvloedige regelgeving rond leerwerktrajecten het aanbieden van maatwerk belemmert, wordt relatief weinig gesteund.

Tabel 3.18 – Opinie over leerwerktrajecten, percentage mee eens

leerwerktrajecten zorgen voor een vermindering van de voortijdige schooluitval	90
leerwerktrajecten moeten geen dwangbuis voor regionale samenwerking worden	83
door de invoering van leerwerktrajecten kan onze school zich beter profileren naar ouders	77
door de invoering van leerwerktrajecten hebben we betere contacten met het bedrijfsleven	74
leerwerktrajecten zouden voor alle vmbo-leerlingen mogelijk moeten zijn	57
leerwerktrajecten leveren veel extra werk op zonder dat er een financiële vergoeding tegenover staat	59
door de invoering van leerwerktrajecten ontstaat er meer samenwerking op regionaal niveau	47
de regelgeving rond lwt belemmert maatwerk	31
er is bij leraren bij ons op school weinig aandacht voor de successen van leerwerktrajecten	31
de mogelijkheid de assistentopleiding in het vmbo aan te bieden, maakt leerwerktrajecten overbodig	11
door de goede examenresultaten basisberoepsgerichte leerweg is de noodzaak van leerwerktrajecten weggevallen	6
leerwerktrajectleerlingen zouden beter af zijn in het praktijkonderwijs	3

Effecten van leerwerktrajecten

Uit tabel 3.19 blijkt dat vmbo-scholen de effecten van leerwerktrajecten op leerlingen zeer positief inschatten: betere kans op diploma, maatwerk, behoud voor het onderwijs, plezier in het leren, toekomstperspectief, arbeidsethos, vaardigheden en competenties. Meer dan de helft is van mening dat lwt-leerlingen door hun werkervaring een voorsprong hebben in het vervolgonderwijs.

Tabel 3.19 – Effecten van leerwerktrajecten, percentages mee eens

door leerwerktrajecten geven we onze leerlingen een betere kans op een diploma	99
door leerwerktrajecten kan onze school een heterogene leerlingpopulatie meer maatwerk bieden	94
het is belangrijk deze leerlingen met leerwerktrajecten vast te houden voor het onderwijs	91
door leerwerktrajecten houden deze leerlingen plezier in het leren	87
door leerwerktrajecten krijgen leerlingen een beter toekomstperspectief	84
door leerwerktrajecten wordt de zin in werken bij leerlingen bevorderd	80
veel leerlingen hebben voordeel van leerwerktrajecten	73
door leerwerktrajecten zien leerlingen het nut van werken	73
leerlingen in leerwerktrajecten hebben betere werkplekvaardigheden dan leerlingen in de basisberoeps-gerichte leerweg	68
lwt-leerlingen hebben door hun werkervaring een voorsprong in het vervolgonderwijs	56
door leerwerktrajecten konden leerlingen hun leerbedrijf meenemen naar het vervolgonderwijs	43

3.9 Toekomst

Ruim eenderde denkt volgend jaar meer leerlingen te kunnen plaatsen. In 2002/2003 was dit nog de helft. Zestig procent denkt hetzelfde aantal te kunnen plaatsen en slechts 6 procent minder.

Sommigen in de landelijke discussie over leerwerktrajecten menen dat er weinig werk is voor lwt-leerlingen. Slechts één op de acht respondenten in het vmbo beaamt dit. Werkgelegenheidsproblematiek is geen reden om tegen leerwerktrajecten te zijn. Ruim eenderde vindt dat er voldoende werk is voor deze leerlingen; iets meer dan de helft denkt dat dit afhankelijk is van de branche.

Verbreiding leerwerktrajecten

In het beleid wordt overwogen de leerwerktrajecten te verbreden naar de kaderberoepsgerichte en de andere leerwegen in het vmbo. Hoe denkt men hierover?

De helft (50%) vindt het een goed idee en eenderde (36%) vindt het niet zo'n goed idee.

Ruim 70 procent is van mening dat de huidige regelgeving voldoende mogelijkheden voor flexibilisering en maatwerk geeft in de onderwijskundige context van de school. Iets meer dan een kwart is dit niet van mening.

3.10 Samenvatting

Vmbo-scholen zijn enthousiast over de mogelijkheden van leerwerktrajecten voor leerlingen. Maatwerk, diplomakansen, voorkomen voortijdig schoolverlaten, arbeidsservaring, zelfvertrouwen, doorstroom worden positief ingeschat.

De beschikbaarheid van leerbedrijven wordt positief ingeschat, ondanks het verwisselen van leerbedrijf. De arbeidsmarktkansen van lwt-leerlingen worden relatief positief ingeschat.

Vmbo-scholen zien dat ze zich met leerwerktrajecten kunnen profileren naar ouders en naar het bedrijfsleven. Ouders worden overwegend als bondgenoot gezien. Scholen vinden dat ze de kwaliteit en de verantwoordelijkheid voor leerwerktrajecten waar kunnen maken.

Verbetering is mogelijk in de ‘warme’ overdracht naar de bve-instelling. Hierbij is het structureren van het overleg een belangrijk punt.

Een ander aandachtspunt blijft, hoewel er verbetering is opgetreden ten opzichte van de situatie in het onderzoek over 2002/2003, de aansluiting tussen de onderwijsprogramma's van school en bedrijf.

4 Bve-instellingen over leerwerktrajecten

4.1 Inleiding

Leerwerktrajecten zijn ingevoerd in het vmbo. Het is de bedoeling dat leerwerktraject-leerlingen doorstromen naar een verwante BOL of BBL²-opleiding op niveau-2 in het middelbaar beroeps-onderwijs. Bve-instellingen (roc's/aoc's/vakinstellingen) zijn als het ware de ontvangers van lwt-leerlingen. Tussen vmbo-scholen en bve-instellingen zijn daarover op directie- en collegeniveau afspraken gemaakt ten einde een 'warme' overdracht te realiseren. Ook op sector- en opleidingsniveau zijn hierover afspraken gemaakt. Hoe 'lager' in de organisatie, hoe concreter de afspraken. Er kunnen ook individuele afspraken met leerlingen worden gemaakt over vrijstellingen, begeleiding, aansluiting onderwijs e.d. Indien de leerling bij het leerbedrijf uit het vmbo blijft, wordt de overeenkomst met het leerbedrijf in de regel omgezet in een arbeidscontract.

Aan lwt-leerlingen hebben we gevraagd namen van begeleiders van de bve-instelling te geven. Via een telefonische enquête hebben we hen gevraagd over:

- achtergrondkenmerken;
- bekendheid met leerwerktrajecten in het vmbo;
- maatwerk;
- voorbereiding van leerlingen op vervolgonderwijs;
- doorstroom;
- samenwerking;
- opinies;
- toekomst.

Wie zijn ondervraagd?

Van de 129 geïnterviewden was 60 procent docent, 30 procent was een opleidingscoördinator en daarnaast waren er een teamleider, een decaan, adviseur beroepspraktijkvorming, mentor, stagebegeleider, coördinatoren en anderen. Ruim 80 procent was betrokken bij de begeleiding van leerlingen die in het vmbo een leerwerktraject hadden gevolgd. Naar sector was er een goede spreiding. Eenderde kwam uit de sector techniek, een kwart uit de sector economie en ook uit zorg&welzijn en dertien procent uit de sector landbouw/groen.

De meeste geïnterviewden werken op een roc (84%) of aoc (12%); vier procent werkt in een vakinstelling of een instelling van een bepaalde richting ((bv. Hoornbeeck college).

Het doel was in totaal 172 docenten in de bve-sector te bevragen, maar dit bleek een zware opgave. De uiteindelijke respons was 129. Hiermee kan ook een goed representatief beeld worden geschetst.

4.2 Bekendheid met leerwerktrajecten

Meer dan 90 procent van de geïnterviewden in bve-instellingen was al meer dan een jaar op de hoogte van het bestaan van leerwerktrajecten in het vmbo. Enkel zijn dit pas sinds enkele maanden (dit schooljaar).

² Het mbo kent 2 leerwegen waarmee dezelfde diploma's kunnen worden behaald. In de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) werken leerlingen en gaan ze daarnaast één dag per week naar school. In de beroepsopleidende leerweg (BOL) gaan leerlingen naar school afgewisseld met stages.

Ruim tachtig procent van de geïnterviewden is direct betrokken bij de begeleiding van leerlingen die in het vmbo een leerwerktraject hebben gevolgd. Tweederde heeft al sinds het schooljaar 2003/2004 leerlingen uit leerwerktrajecten in het vmbo in hun opleiding.

Het aantal leerlingen uit vmbo-leerwerktrajecten in de opleiding is bij driekwart van de geïnterviewden maximaal tien. Het maximum in een opleiding is 60 lwt-leerlingen.

Samenwerkingsovereenkomst

Alvorens leerwerktrajecten worden aangeboden hebben de vmbo-scholen samen met de bve-instellingen afspraken gemaakt over de doorstroom, het meenemen van het leerbedrijf, vrijstellingen, de begeleiding van leerlingen, de aansluiting over de onderwijsinhoud e.d. Vaak zijn deze afspraken gemaakt op instellings- of sectorniveau. De vraag is in hoeverre docenten en opleidingscoördinatoren op de werkvloer op de hoogte zijn van deze afspraken.

Over het totaal waren drie op de vijf geïnterviewden op de hoogte van de samenwerkingsovereenkomst tussen vmbo en mbo. Bij de docenten was dit de helft en bij de opleidingscoördinatoren driekwart.

De bekendheid met deze samenwerkingsovereenkomst is het hoogst in de sector techniek en groen (tweederde) en het laagst bij economie (52%).

Aan diegenen die op de hoogte waren van de samenwerkingsovereenkomst is gevraagd in hoeverre er afspraken zijn over de afzonderlijke onderdelen

Tabel 4.1 – (Indien op de hoogte van samenwerkingsovereenkomst) Bekend met afspraken over....., in percentages

	percentage
doorstroom naar niveau 2	91
aansluiting onderwijsinhoud	82
begeleiding leerlingen	69
vrijstellingen	63
verwante opleiding	57
meenemen leerbedrijf	36

Van diegenen die op de hoogte zijn van het bestaan van de samenwerkingsovereenkomst, weet vrijwel iedereen dat er afspraken zijn gemaakt over de doorstroom naar niveau 2 en over de aansluiting van de onderwijsinhoud tussen vmbo en mbo. Ook vaak bekend is dat er afspraken zijn gemaakt over de begeleiding. De sectoren economie en groen zijn hier met bijna 80 procent het hoogst, terwijl techniek en zorg&welzijn hiermee iets minder bekend zijn (drie op de vijf).

Drie op de vijf respondenten weet dat er afspraken zijn over het geven van vrijstellingen. Het meest bekend is dit in de sector techniek en het minst in de sector groen.

Ook ruim de helft weet dat er afspraken zijn over doorstroomniveau in een verwante opleiding.

Veel minder is bekend dat er afspraken zijn over het meenemen van het leerbedrijf in het mbo.

Dit was overigens ook een niet verplicht onderwerp. In de sector techniek is bijna de helft van de geïnterviewden hiermee bekend; in de andere sectoren rond een kwart.

Tweederde van de geïnterviewden in het mbo zegt dat de opleiding goed was voorbereid op de komst van lwt-leerlingen uit het vmbo. In de sector groen is dit het hoogst met 80 procent en in de sectoren techniek en economie het laagst met 64 procent.

4.3 Maatwerk

Eén van de doelstellingen van de samenwerkingsovereenkomst is lwt-leerlingen ook in het vervolgonderwijs een op maat gesneden traject aan te bieden. De samenwerkingsovereenkomst is een stimulans hiertoe. Hebben de opleidingen hun opleiding op maat gemaakt voor lwt-leerlingen?

Uit tabel 4.2 blijkt dat qua begeleiding van de leerlingen de meeste afspraken zijn gemaakt. In ruim een kwart wordt maatwerk geleverd.

Drie op de vijf opleidingen heeft ten aanzien van de inrichting van de praktijkcomponent of de onderwijsinhoud geen aanpassingen gedaan voor de leerlingen.

Een kwart van de geïnterviewden zegt dat op geen van de vier voorgelegde onderdelen aanpassingen zijn gedaan. Dat betekent dat driekwart in ieder geval op één van deze onderdelen de leerling tegemoet is gekomen.

Vergelijking tussen sectoren laat geen verschillen zien.

Tabel 4.2 – Heeft uw opleiding de inrichting van de opleiding aangepast voor lwt-leerlingen?, in percentages

	nee/nvt	enigszins	op maat
onderwijsinhoud	57	23	19
inrichting praktijkcomponent (afspraken leerbedrijf)	63	23	14
begeleiding	40	38	22
didactische aanpak/onderwijsconcept	47	33	21

Individuele afspraken

Naast maatwerk in de opleiding kunnen er ook individuele afspraken met de leerling zijn gemaakt. Ruim een derde (36%) zegt dat er individuele afspraken zijn gemaakt over de aanpassing van het onderwijsprogramma en drie op de vijf zeggen dat ook lwt-leerlingen het reguliere programma volgen, kortom zonder dat er maatwerk wordt geleverd.

Positieve uitschieter is de sector techniek waar met de helft van de leerlingen individuele afspraken zijn gemaakt. In de sector economie volgt vier op de vijf lwt-leerlingen de reguliere opleiding. Bij zorg&welzijn en bij groen is dit iets beter.

Bijzonder van belang is het geven van vrijstellingen. Opleidingen hebben hiertoe de mogelijkheid, mits aan voorwaarden is voldaan, om het rendement van de opleiding te verhogen. Slechts 18 procent van de geïnterviewden zegt dat de opleiding vrijstellingen heeft gegeven voor lwt-leerlingen. De verschillen tussen sectoren zijn minimaal. De individuele afspraken bij techniek betreffen dus niet vrijstellingen.

Er is gevraagd waarom er geen vrijstellingen zijn verleend. De meest genoemde redenen hiervoor zijn het niveau van de leerlingen en de gebrekkige inhoudelijke aansluiting.

Daarnaast worden als reden genoemd dat in de niveaus 1 en 2 geen vrijstellingen worden gegeven, dat men in het vervolgonderwijs niet weet dat een leerling in het vmbo een leerwerktraject heeft gevolgd, dat een vrijstelling afhankelijk is van de instaptoets of dat landelijke eisen dit verhinderen.

De invoering van leerwerktrajecten in het vmbo hebben als neveneffect gehad de samenwerking met het bedrijfsleven te versterken. Bedrijven krijgen beter geschoold toekomstig personeel en scholen krijgen meer mogelijkheden stagebedrijven te vinden. Voor lwt-leerlingen is het belangrijk dat ze het leerbedrijf kunnen behouden. Uit het onderzoek bij leerlingen hebben we overigens gezien dat weinig leerlingen hun leerbedrijf behouden.

Bijna tweederde van de geïnterviewden zegt dat lwt-leerlingen hun bedrijf meestal niet mee kunnen nemen. Nog eens één op de vijf zegt dat dat per leerling wisselt. Maar 13 procent zegt dat de leerlingen het leerbedrijf van het vmbo kunnen behouden.

Verschilt dit per sector? In de sector groen kan ruim een kwart van de lwt-leerlingen het leerbedrijf behouden.

4.4 Voorbereiding

In hoeverre zijn de lwt-leerlingen voorbereid op de opleiding? Aan de geïnterviewden hebben we een aantal aspecten voorgelegd. Grosso modo kunnen we zeggen dat meer dan de helft van de respondenten vindt dat de lwt-leerlingen op de meeste aspecten goed of voldoende zijn voorbereid. Bijna de helft vindt dat er op alle voorgelegde aspecten verbeteringen mogelijk zijn. Duidelijk verbeterd kunnen worden de theoretische bagage, de sociale vaardigheden, de kennis en vaardigheden en de burgerschapscompetenties. Het meest positief is men over de motivatie, de werkhouding en de beroepsidentiteit.

Tabel 4.3 – Voorbereiding lwt-leerlingen op opleiding wat betreft, in percentages

	goed	voldoende	kan verbeterd worden
theoretische bagage	5	23	72
sociale vaardigheden	10	28	62
leerhouding	11	35	55
kennis en vaardigheden	21	25	53
burgerschapscompetenties	8	39	53
beroepscompetenties	14	41	45
beroepsidentiteit	19	37	44
werkhouding	23	37	41
motivatie	28	32	40

Verschillen naar sector

Naar sector zijn er grote verschillen. In grote lijnen blijkt dat de geïnterviewden bij techniek het vaakst vinden dat er iets verbeterd kan worden en bij de sector groen is men dit het minst vaak van mening. Bij techniek vindt men het vaakst dat de theoretische bagage verbeterd kan worden.

Tabel 4.4 – Percentage kan verbeterd worden, naar sector, in percentages

	techniek	zorg&welzijn	economie	groen
theoretische bagage	83	68	63	67
kennis en vaardigheden	66	52	41	38
sociale vaardigheden	64	74	55	44
leerhouding	63	50	47	44
burgerschapscompetenties	61	46	52	38
beroepscompetenties	53	37	47	31
werkhouding	51	46	32	19
motivatie	48	43	32	13
beroepsidentiteit	41	48	43	40

Beter of slechter?

Dit is het beeld over lwt-leerlingen, maar wijkt dit nu af als ze worden vergeleken met de andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg? Om dat na te gaan hebben we dezelfde aspecten voorgelegd aan de respondenten met daarbij de vraag wie beter zijn. Over de grote lijn blijkt dat het grootste deel van de geïnterviewden van mening is dat lwt-leerlingen en andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg gelijk zijn. Daarnaast zijn op sommige punten lwt-leerlingen iets beter en op andere punten de reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Qua beroepsidentiteit, werkhouding, beroepscompetenties en motivatie zijn lwt-leerlingen in de ogen van de geïnterviewden beter. Qua theoretische bagage, leerhouding, sociale vaardigheden, kennis en vaardigheden en burgerschapscompetenties zijn reguliere leerlingen beter.

Tabel 4.5 – Doen lwt-leerlingen het beter dan reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg met betrekking tot?, in percentages

	lwt-leerlingen beter	gelijk	lwt-leerling minder goed
theoretische bagage	4	31	64
leerhouding	11	51	39
sociale vaardigheden	11	55	34
kennis en vaardigheden	17	51	32
burgerschapscompetenties	10	62	28
beroepscompetenties	32	46	21
werkhouding	33	52	16
beroepsidentiteit	35	53	13
motivatie	26	62	11

Naar sector zijn er enkele opmerkelijke verschillen. Bij de sector techniek en groen zijn de geïnterviewden vaker van mening dat lwt-leerlingen het minder goed doen qua kennis en vaardigheden, qua sociale vaardigheden en qua theoretische bagage. Bij techniek zegt men ook vaker dat de leerhouding en de beroepscompetenties minder goed zijn dan bij vergelijkbare leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.

Voorals in de sector zorg&welzijn zegt men dat lwt-leerlingen qua motivatie en beroepscompetenties beter zijn dan andere vergelijkbare leerlingen.

Over het geheel gezien doen lwt-leerlingen het even goed als reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.

We hebben juist gezien dat er geen eenduidige verschillen zijn. Hamvraag is of de criteria voor determinatie voor lwt-leerlingen verscherpt moeten worden? Bijna een kwart (22%) van de geïnterviewden is van mening dat de criteria aangescherpt moeten worden om het aantal lwt-leerlingen te verminderen. Eveneens bijna een kwart (22%) is juist van mening dat de criteria versoepeld kunnen worden zodat meer leerlingen voor een lwt-traject in aanmerking zouden komen.

4.5 Doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs

De doorstroom naar het vervolgonderwijs is een belangrijk onderwerp. Leerwerktrajecten hebben als doel leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg toe te leiden naar een startkwalificatie. Er zijn signalen buiten dit onderzoek die er op wijzen dat dit niet altijd mogelijk is voor deze leerlingen. De lwt-leerlingen zou het te mooi zijn voorgesteld. Vandaar dat we dit hebben voorgelegd aan de geïnterviewden.

In de eerste plaats hebben we gevraagd naar hun ervaringen met lwt-leerlingen. Konden alle lwt-leerlingen terecht of waren ze onvoldoende geschikt voor de opleiding?

Tweede van de geïnterviewden zegt dat hun ervaringen positief waren en dat lwt-leerlingen terecht konden. Slechts 14 procent van de geïnterviewden was van mening dat lwt-leerlingen ongeschikt waren voor de opleiding. De overige 22 procent liet dit in het midden.

Wat waren nu knelpunten en wat waren succesfactoren? Er is één duidelijk knelpunt en dat is het theoretisch niveau van de leerling. Duidelijk succesfactoren zijn de werkplekvaardigheden van de leerlingen, de beschikbaarheid van een verwante opleiding op het juiste niveau.

Het geven van vrijstellingen en de mogelijkheden om het leerbedrijf te behouden worden als weinig relevant gezien bij de doorstroom naar het vervolgonderwijs.

Tabel 4.6 – Knelpunten en succesfactoren bij doorstroom, in percentages

	knelpunt	n.v.t.	succes
theoretisch niveau leerling	69	13	19
beschikbaarheid juiste niveau opleiding	35	16	48
vrijstelling	28	62	9
beschikbaarheid verwante opleiding	24	22	54
behoud leerbedrijf	23	56	21
werkplekvaardigheden leerling	17	22	61

Naast deze voorgelegde aspecten konden de geïnterviewden ook een open antwoord bij knelpunten en succesfactoren geven. Bijna de helft geeft nog extra knelpunten.

Het ontbreken van een goede communicatie met het vmbo over de kwaliteiten van de leerling is het meest genoemde knelpunt. Het vervolgonderwijs is onbekend met de achtergrond van de leerling.

Een tweede factor die genoemd wordt is het ontbreken van een leerbedrijf voor deze leerlingen, waardoor leerlingen noodgedwongen in een BOL-opleiding moeten worden geplaatst en juist de BOL-opleiding vereist een te hoog theoretisch niveau. Het niveau van Engels of wiskunde blijkt dan voor lwt-leerlingen te laag.

Ook het ontbreken van sociale vaardigheden van leerlingen wordt genoemd: het gebrek aan discipline/regelmaat, het spijbelen e.d.

Eenderde geeft nog extra succesfactoren. Succesfactoren zijn in de eerste plaats de praktische en houdingskwaliteiten van lwt-leerlingen. Ook de persoonlijke kwaliteiten van leerlingen (leuk, spontaan, trouw) worden als succesfactor naar voren gebracht. Een enkeling geeft er overigens ook bij aan dat ze veel aandacht vragen en dus soms ook ‘vermoeiend’ kunnen zijn. Het positieve geeft de doorslag.

Daarnaast worden ook schoolorganisatorische factoren genoemd: overdracht, dezelfde locatie, goede aansluiting.

Succesfactoren naar sector

Tabel 4.7 – Succesfactoren naar sector, in percentages

	techniek	zorg&welzijn	economie	groen
werkplekvaardigheden leerling	54	72	64	44
beschikbaarheid verwante opleiding	41	70	50	56
vrijstelling	4	7	15	19
beschikbaarheid juiste niveau opleiding	37	63	58	31
behoud leerbedrijf	27	17	21	13
theoretisch niveau leerling	11	17	33	13

Naar sector zijn er geen grote verschillen in succesfactoren. Ook naar knelpunten zijn er geen extreme uitschieters die de ‘uitwijk’ bij techniek (zie hoofdstuk 2) zouden kunnen verklaren.

4.6 Samenwerking

De introductie van leerwerktrajecten wil ook bijdragen aan de versterking tussen de samenwerking tussen vmbo-scholen, bve-instellingen en het bedrijfsleven.

Wat vinden de geïnterviewden van de afstemming tussen de scholen (tabel 4.8)? Uit tabel 4 blijkt dat er veel is te verbeteren. Meer dan de helft is van mening dat de afstemming wat betreft onderwijsprogramma, de praktijk en de didactische aanpak kan worden verbeterd. Over de begeleiding van de leerlingen is men het meest tevreden. Toch is eenderde van mening dat die nog kan worden verbeterd.

Vooraf bij de sector techniek zijn de geïnterviewden van mening dat de afstemming tussen vmbo en mbo wat betreft het onderwijsprogramma beter kan (74%), terwijl de andere sectoren iets boven de 50 procent zitten. Bij de sector groen (63%) is men meer dan bij de andere drie sectoren van mening dat de aansluiting van onderwijsconcept en didactiek beter kan.

Tabel 4.8 – Wat vindt u van de afstemming tussen vmbo-school en bve-instelling over, in percentages

	goed	voldoende	kan beter	geen mening
het onderwijsprogramma	11	20	59	9
de praktijk (leerbedrijf)	22	18	51	9
didactische aanpak/onderwijsconcept	14	21	51	15
de begeleiding	27	27	33	13

Hoewel de afstemming op een aantal punten kan worden verbeterd, is als de geïnterviewden dit rechtstreeks wordt gevraagd, bijna tweederde van de geïnterviewden van mening dat de samenwerking goed of voldoende is. Eénderde vindt dat die verbeterd kan worden. Vooral bij techniek (42%) vindt men dat de afstemming verbeterd kan worden.

Concurrentie tussen vmbo en mbo?

Er wordt wel eens gezegd door mbo-scholen dat door de invoering van leerwerktrajecten vmbo-scholen concurrenten zijn geworden bij het vinden van leerbedrijven. Ruim twee op de vijf zijn inderdaad van mening dat vmbo-scholen een concurrent zijn en dat dit voor mbo-scholen belemmerend werkt; vooral in techniek (57%) en zorg&welzijn (51%). Maar ruim de helft (57%) vindt het juist positief. De leerlingen brengen al leerbedrijven mee, waardoor het aanbod van leerbedrijven alleen maar toeneemt. In de sector economie en groen is driekwart tot viervijfde positief.

Hoe zou er een beter evenwicht kunnen komen in taken tussen vmbo en mbo? Het meest genoemd in de open antwoorden, is het verbeteren van de inhoudelijke afstemming van onderwijsprogramma's wat betreft theorie en praktijk. Vooral in het mbo vindt men dat de lwt-leerling theoretische bagage mist waardoor de aansluiting problemen oplevert. Ook veel genoemd wordt het creëren van één doorlopende leerlijn van vmbo naar mbo (van 12 tot 18 jaar). Het laten inzakken van de niveau 1 (en 2) opleidingen in het vmbo wordt een keer naar voren gebracht.

Enkele geïnterviewden wijzen op een gezamenlijk aanpak van leerlingen in de vorm van competentiegericht onderwijs of een toegespitste beroepspedagogiek.

Verbetering van contact en overleg wordt ook vaak genoemd.

Samenwerking met bedrijfsleven

Niet alleen de samenwerking tussen scholen onderling is een doel van de invoering van leerwerktrajecten; ook de samenwerking tussen scholen en bedrijfsleven kan met behulp van leerwerktrajecten worden verbeterd. Is dat het geval?

Heeft de invoering van leerwerktrajecten de regionale samenwerking tussen scholen en het bedrijfsleven bevorderd? De helft (51%) is deze mening toegedaan; de andere helft denkt van

niet. In de sector techniek heeft de invoering van leerwerktrajecten het minst bijgedragen aan de samenwerking (45%); in de sector groen het meest (57%).

Hoe is de samenwerking bevorderd? Verbetering van het contact met het bedrijfsleven wordt in de open antwoorden het meest genoemd. Er is vaker overleg, men komt vaker bijeen, er wordt vaker bij elkaar gekeken. Intensivering van de contacten op alle niveaus is een belangrijke succesfactor. Bij elkaar in de keuken kijken.

Bedreiging of kans

Negen op de tien respondenten in de bve ziet leerwerktrajecten als een kans voor het middelbaar beroepsonderwijs. Alleen in de sector techniek en zorg&welzijn zien een paar geïnterviewden leerwerktrajecten als een bedreiging.

4.7 Opinies

Aan de geïnterviewden uit bve-instellingen zijn enkele stellingen voorgelegd.

Tabel 4.9 – Opinie, percentage eens/oneens, geen mening is niet weergegeven in tabel

	eens	oneens
het is belangrijk dat lwt-leerlingen kunnen doorstromen naar de basisberoepsopleiding	87	13
leerwerktrajecten (in het vmbo) zorgen ervoor dat leerlingen langer behouden blijven voor het onderwijs	78	18
veel leerlingen hebben voordeel van leerwerktrajecten (in het vmbo)	77	18
door leerwerktrajecten (in het vmbo) zien leerlingen het nut van werken	74	19
door leerwerktrajecten (in het vmbo) krijgen leerlingen qua werkplekvaardigheden een voorsprong op anderen	62	35
de successen van leerwerktrajecten (in het vmbo) zijn nog onbekend op onze opleiding	57	38
leerwerktrajecten zouden in het hele vmbo (alle leerwegen) ingevoerd moeten worden	47	41
de mogelijkheid om de assistentopleiding in het vmbo aan te bieden, maakt leerwerktrajecten overbodig	29	61
de regelgeving rond lwt belemmert maatwerk	23	38
leerwerktrajecten (in het vmbo) zijn dwangbuis geworden voor regionale samenwerking	14	76
leerlingen uit leerwerktrajecten zijn beter dan andere leerlingen	7	87

In de landelijke discussie zijn sommigen van mening dat lwt-leerlingen weliswaar een goede opleiding moeten krijgen, maar dat een basisberoepsopleiding in het mbo op niveau 2 te hoog is gegrepen. Uit dit onderzoek blijkt die zorg niet. Bijna alle geïnterviewden uit de bve-instellingen vinden het belangrijk dat lwt-leerlingen kunnen doorstromen naar een basisberoepsopleiding.

De stelling ‘leerwerktrajecten zorgen ervoor dat leerlingen langer behouden blijven voor het onderwijs’ wordt door ruim driekwart van de geïnterviewden onderschreven. Dit is een belangrijke steun voor leerwerktrajecten.

De stelling dat leerlingen voordeel hebben van leerwerktrajecten wordt, zoals verwacht, ondersteund. Ook bijna driekwart is van mening dat door leerwerktrajecten leerlingen het nut van werken zien. Ronduit positief is de steun voor de stelling dat door leerwerktrajecten leerlingen

qua werkplekvaardigheden een voorsprong krijgen op anderen. Dit is steun voor allen die pleiten voor doe-gericht beroepsonderwijs.

Drie op de vijf geïnterviewden zijn verder van mening dat de successen van leerwerktrajecten nog onbekend zijn op de mbo-opleidingen.

Meer verdeeld zijn vertegenwoordigers van bve-instellingen over de invoering van leerwerktrajecten in alle leerwegen van het vmbo. Nu is een leerwerktraject toegestaan voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Ook leerlingen uit de kaderberoepsgerichte en theoretische leerweg zouden van deze mogelijkheid gebruikt moeten kunnen maken, zegt ongeveer 40 procent.

Ook het voorstel dat door de assistentopleiding 'in te laten zakken' in het vmbo lwt overbodig wordt, lijkt op weinig steun te kunnen rekenen van de geïnterviewden in het mbo.

Een ander vooroordeel tegen leerwerktrajecten is dat leerwerktrajecten een dwangbuis voor regionale samenwerking is. Driekwart is het hiermee oneens en slechts veertien procent denkt dat dit wel het geval is.

De meningen over de regelgeving rond leerwerktrajecten die maatwerk zou belemmeren, zijn sterk verdeeld. Bijna 40 procent denkt niet dat de regelgeving maatwerk belemmert en bijna een kwart is van mening dat de regelgeving wel belemmerend werkt. Veertig procent heeft hierover geen mening.

Leerlingen in leerwerktrajecten zijn tenslotte volgens het merendeel van de geïnterviewden niet beter (maar ook niet slechter) dan leerlingen in reguliere trajecten.

Verschillen naar sector

Tabel 4.10 – Opinie bve-instellingen over leerwerktrajecten, percentage eens

	techn	z&w	econ	groen
het is belangrijk dat lwt-leerlingen kunnen doorstromen naar de basisberoepsopleiding	80	93	94	81
door leerwerktrajecten (in het vmbo) zien leerlingen het nut van werken	70	77	79	67
veel leerlingen hebben voordeel van leerwerktrajecten (in het vmbo)	66	90	79	81
leerwerktrajecten (in het vmbo) zorgen ervoor dat leerlingen langer behouden blijven voor het onderwijs	64	90	82	88
door leerwerktrajecten (in het vmbo) krijgen leerlingen qua werkplekvaardigheden een voorsprong op anderen	52	69	70	63
de successen van leerwerktrajecten (in het vmbo) zijn nog onbekend op onze opleiding	46	60	69	50
leerwerktrajecten zouden in het hele vmbo (alle leerwegen) ingevoerd moeten worden	36	50	49	56
de mogelijkheid om de assistentopleiding in het vmbo aan te bieden, maakt leerwerktrajecten overbodig	33	33	30	13
de regelgeving rond lwt belemmert maatwerk	33	14	16	21
leerwerktrajecten (in het vmbo) zijn dwangbuis geworden voor regionale samenwerking	14	20	3	25
leerlingen uit leerwerktrajecten zijn beter dan andere leerlingen	7	3	1	13

Uit de verschillen blijkt dat in de technieksector minder vaak wordt gedacht dat leerlingen voordeel hebben van leerwerktrajecten. Ook zijn ze het minst bekend met de successen van leer-

werktrajecten. Ze zijn er in de technieksector iets minder van overtuigd dat de leerlingen door leerwerktrajecten langer voor het onderwijs behouden kunnen blijven. En het vaakst vinden ze dat de regelgeving rond leerwerktrajecten maatwerk belemmert.

Het beeld van leerwerktrajecten is bij de sector techniek het minst positief.

4.8 Toekomst

Een kwart van de geïnterviewden denkt volgend jaar waarschijnlijk meer lwt-leerlingen te kunnen aannemen dan dit jaar. De rest denkt dat het aantal stabiel blijft of weet het nog niet. Drie geïnterviewden zien volgend jaar minder lwt-leerlingen komen. Per sector zijn er nauwelijks verschillen.

Ook over de beleidsmatige toekomst hebben we gevraagd naar de voor- en nadelen van verbreding van leerwerktrajecten naar alle leerwegen in het vmbo en naar het inzakken van de niveau-1-opleidingen van het mbo in het vmbo.

Verbreding naar alle leerwegen

Op dit moment is het volgen van een leerwerktraject alleen mogelijk voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Er zijn ook stemmen die zeggen dat dit gunstig zou zijn voor leerlingen uit de andere leerwegen (gemengde kaderberoepsgerichte en theoretische leerweg).

De geïnterviewden zijn hierover verdeeld. 42 Procent vindt het een goed idee en 39 een minder goed idee. In de sector economie (52%) en groen (63%) zitten de meeste voorstanders; in de techniek zitten de meeste tegenstanders (45%).

Waarom een goed idee?

- meer leerlingen zouden ervan profiteren;
- huidige basisvorming is misvatting, dus leerwerktrajecten zijn goed;
- groter rendement (meer diplomakansen);
- meer ervaring, betere motivatie, meer praktisch inzicht, meer praktische vaardigheden;
- manier van leren past goed bij alle vmbo-leerlingen (ze worden niet doodgegooid met boeken).

Waarom niet zo'n goed idee?

- alleen leerlingen in vmbo niveau 1 hebben baat bij leerwerktrajecten; voor specifieke groep leerlingen;
- bedreiging voor BBL in mbo;
- bedrijfsleven zit er niet op te wachten;
- dan stromen ze op mbo te laag in;
- gaat ten koste van theoretische bagage, ondergraaft theoretisch onderwijs, voor mbo niveau 4 is meer theoretische bagage nodig;
- bij uitbreiding gaat het mis.

‘Inzakken’ van niveau 1 mbo (assistentopleiding) in vmbo

Er lijkt bij de geïnterviewden uit het mbo steun te zijn voor het ‘inzakken’ van de assistentopleiding in het vmbo. Ruim de helft (61%) is het hiermee eens, een kwart (25%) vindt dit niet zo’n goed idee. Naar sector zijn er geen verschillen.

Waarom een goed idee? Het belangrijkste argument dat wordt genoemd is dat de ‘kleinschalige’ beroepspedagogische aanpak van het vmbo beter past bij deze leerlingen. Met als gevolg dat de kansen op een diploma hoger liggen. Er is een grotere kans dat ze hun opleiding eindigen met een diploma (en niet met een eventuele mislukking in het mbo). Door het inzakken van de assistentopleiding in het vmbo kan een betere doorlopende leerlijn voor deze leerlingen worden aangeboden.

Waarom zou het niet zo’n goed idee zijn?

- leerlingen zijn er te jong voor;
- bedreiging voor BBL op mbo, bedreiging kwaliteit mbo, bedreiging werkgelegenheid/-financiën;
- beter bredere opleidingen aanbieden;
- dan verplaats je de aansluitingsproblematiek naar die tussen niveau 1 en 2.

Wat zou er volgens u beter geregeld moeten worden om van leerwerktrajecten een succes te maken?

- verbetering inhoudelijke afstemming tussen vmbo en mbo;
- verbetering afstemming tussen scholen en bedrijfsleven;
- verbetering voorlichting naar bedrijven;
- bekostiging, financiële aspect;
- betere communicatie en bekendheid geven; promotie naar bedrijfsleven; acceptatie;
- beknelling van exameneisen moet weg;
- meer duidelijkheid vooraf over gehele traject (bedrijf weet niet waar het aan begint);
- doorlopende leerwegen (warme overdracht; ook regionale plaatsingscommissies);
- leerbedrijven maken vanuit school (combinatie met bedrijven);
- regels voor bedrijven vereenvoudigen;
- meer uitwisseling tussen scholen en bedrijven.

4.9 Samenvatting

Drie op de vijf geïnterviewden van de bve-instellingen waren op de hoogte van de samenwerkingsovereenkomst tussen vmbo-scholen en mbo-scholen om de ‘warme’ overdracht te regelen. Eén op de vijf mbo-scholen biedt trajecten op maat aan voor lwt-leerlingen uit het vmbo.

Ook de bve-instellingen, evenals de lwt-leerlingen, signaleren dat weinig lwt-leerlingen hun leerbedrijf uit het vmbo kunnen meenemen.

De theoretische bagage van lwt-leerlingen kan duidelijk verbeterd worden volgens de bve-instellingen. Meer positief zijn ze over de motivatie, de werkhouding en de beroepsidentiteit van lwt-leerlingen uit het vmbo. Uit een vergelijking van lwt-leerlingen met de reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg blijkt dat ze het qua motivatie, beroepsidentiteit, werkhouding, competenties juist beter doen dan de reguliere leerlingen.

Lwt-leerlingen zijn in het algemeen gelijkwaardig aan de reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg.

De samenwerking tussen vmbo-scholen en bve-instellingen kan verbeterd worden, vooral wat betreft de inhoudelijke afstemming en het structureren van het onderling overleg.

Negen op de tien respondenten van de bve-instellingen zien leerwerktrajecten als een kans voor het middelbaar beroepsonderwijs.

De respondenten uit de bve-instellingen ondersteunen de doelstellingen van de leerwerktrajecten. Ze vinden het belangrijk dat lwt-leerlingen kunnen doorstromen naar niveau 2. Ze denken dat leerlingen voordeel hebben van leerwerktrajecten en dat ze langer behouden blijven voor het onderwijs. Bijna tweederde denkt dat lwt-leerlingen een voorsprong hebben op andere leerlingen qua werkplekvaardigheden; overigens ook eenderde is het hiermee oneens.

Een kwart wil volgend jaar meer lwt-leerlingen aannemen.

5 Leerbedrijven

5.1 Inleiding

De beschikbaarheid van leerbedrijven is cruciaal voor het succes van leerwerktrajecten. Het gaat om wederzijds voordeel voor leerling en bedrijf. Door leerwerktrajecten kunnen bedrijven – zo is de verwachting – beter in hun personeelsbestand voorzien. Vragen die hierbij opkomen zijn: is het aanbieden van leerwerktrajecten aantrekkelijk voor leerbedrijven? belemmert de regelgeving maatwerk?

In dit hoofdstuk komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- aard en omvang bedrijf (branche, omvang, leermeesters);
- kenniscentra, kwaliteitszorg en accreditatie;
- contacten met de school;
- leerlingen;
- motieven;
- opinie over leerwerktrajecten;
- condities en toekomst.

Via de scholen zijn 266 namen van leerbedrijven verkregen. Van deze groep hebben 140 leerbedrijven meegedaan. Om 200 leerbedrijven te halen, hebben we ook bedrijven uit het bestand van 2002/2003 gebeld. In totaal een respons van 209. Hiermee kan een goed representatief beeld van de opinie van leerbedrijven worden gegeven.

5.2 Aard en omvang van het bedrijf

De branche van leerbedrijven is weergegeven in tabel 5.1. Zorg&welzijn, handel, groen en ook de bouw en de metaal zijn de belangrijkste branches waar leerlingen in leerwerktrajecten terecht komen. Daarnaast biedt de overheid ook steeds meer mogelijkheden. Er is een grote overeenkomst met de afdeling waarin de leerlingen zitten (zie tabel 2.2), hetgeen op een goede betrouwbaarheid van de gegevens duidt.

Ter vergelijking is ook de verdeling uit het jaar 2002/2003 opgenomen. Groei is er bij zorg&welzijn, bij de groensector (vooral bij aanverwant groen, zoals dierenwinkels, maneges, e.d.) en bij de overheid; een lichte afname bij branches als bouw en metaal.

Leerbedrijven in zorg&welzijn lijken bereid leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg een leerwerktraject aan te bieden. Dit is opvallend omdat landelijk wordt gezegd dat er onvoldoende werk zou zijn voor leerlingen op niveau 1 + 2 uit het middelbaar beroepsonderwijs is deze sector.

Tabel 5.1 – Leerbedrijven naar branche, in percentages

	2002/2003	2004/2005
branche	%	%
bouw (incl. bouw-breed, metselen, timmeren, schilderen)	11	9
installatietechniek	3	4
voertuigentechniek (incl. techniek)	3	5
metaal (incl. kleinmetaal)	9	6
elektro	3	1
vervoer (transport&logistiek)	2	1
zorg & welzijn (incl. kinderdagverblijven)	21	27
kappers (uiterlijke verzorging)	5	2
handel (incl. mode; inclusief handel en administratie)	18	16
horeca	6	4
administratie	1	-
groen/landbouw (veeteelt; plantenteelt, dierhouderij, glastuinbouw, dierenambulance, bloemisterij; groenvoorziening)	8	14
overheid (incl. onderwijs)	1	7
overig	9	5
n totaal (100%)	207	209

In tabel 5.2 wordt de situatie per sector gekeken. Evenals in het voorgaande jaar zit er overlap bij de indeling in branches vooral bij de sector groen. Het gaat om bedrijven als dierenwinkels die zich bij groen indelen, maar ook bij de sector economie. Het gaat overigens om minimale verschillen.

Tabel 5.2 – Leerbedrijven naar sector, in percentages

	2002/2003	2004/2005
techniek	31	26
zorg&welzijn	26	29
economie	25	20
groen	8	14
overheid	1	7
overig	9	5
n=(100%)	207	209

Komen lwt-leerlingen vooral in kleine of vooral in grote bedrijven terecht?

Tabel 5.3 – Omvang leerbedrijven, naar categorieën, in percentages

	% 2002/2003	% 2004/2005
eenmansbedrijf	3	4
2-5 personen	20	23
6-10 personen	12	17
11-25 personen	21	18
26-50 personen	16	13
51-100 personen	9	9
101-250 personen	8	9
> 250 personen	8	9
n totaal (100%)	202	209

Het gemiddeld aantal werknemers van de leerbedrijven is in 2004/2005 134. Dit ligt hoger dan het gemiddelde van 101 uit 2002/2003.

De mediaan ligt dit jaar bij 15 werknemers hetgeen dus betekent dat 50 procent van de leerbedrijven 15 of minder werknemers heeft. In vergelijking tot het onderzoek uit 2002/2003 zien we iets meer polarisatie. Relatief meer kleine bedrijven (2-10 werknemers) maar ook iets meer grote (meer dan 100 werknemers) die het gemiddelde omhoog trekken.

De grote bedrijven zitten bij zorg (433 werknemers), rijksoverheid (523), welzijn (77), elektro (85), transport&logistiek (145). De kleinere bedrijven zijn: mode&commercie (5), groen (6), groen aanverwant (31), horeca (17) en de kappers (6).

Hoewel het gemiddeld aantal werknemers is toegenomen, komen evenals in de eerdere meting de meeste lwt-leerlingen bij relatief kleine bedrijven terecht. Bijna tweederde van de leerbedrijven heeft minder dan 25 werknemers.

Het aantal leermeesters per bedrijf is overwegend een, twee of drie. Alleen in de zorgsector is het gemiddeld zeven.

5.3 Kenniscentra, accreditatie en kwaliteitszorg

Driekwart van de leerbedrijven komt via de vmbo-school in aanraking met leerwerktrajecten. Eén op de tien meldt zich hiervoor zelf aan en nog eens één op de tien komt er via de kenniscentra mee in aanraking. In vergelijking tot 2002/2003 is dit stabiel. Genoemd worden het Kenniscentrum Handel (39%), Innovam (22%; auto's), de OVDB (11%; zorg&welzijn) en Kenteq installatietechniek (11%), Bouwradius (6%), Vapro (6%; procestechniek) en LOB HTV (6%; horeca en toerisme).

Driekwart van de leerbedrijven heeft een volledige accreditatie en nog eens 7 procent heeft een voorlopige accreditatie. Het percentage bedrijven met een accreditatie is verhoogd van 75 naar ruim 80 procent. Eén op de vijf heeft nog geen accreditatie. Deze zitten vooral bij de kappers (40% een volledige accreditatie) en bij horeca (44%).

Driekwart van de leerbedrijven vindt de snelheid van accreditatie goed. Het ging snel. Slechts drie procent vindt dat het lang duurde en dat het een rompslomp was.

Eén van de belangrijkste kwaliteitseisen in het accreditatieproces is het volgen van een cursus door de leermeester. Het percentage leerbedrijven waar de leermeester een leermeestercursus heeft gevolgd is gestegen van 47 procent in 2002/2003 naar 61 procent in 2004/2005. Het percentage bedrijven waar de leermeester geen cursus gaat volgen is afgenomen van 37 naar 28 procent in 2004/2005. De branches waar de bereidheid een cursus te volgen het geringst is zijn transport&logistiek, de horeca, groen en de Rijksoverheid.

Het mogelijke vermoeden dat vooral kleine bedrijven hiertoe minder bereid zijn, is niet bevestigd in het onderzoek. We hebben de bedrijven in drie groepen verdeeld (kleine, middelgrote en grote), maar geen verschillen aangetroffen.

Kwaliteitszorg

Tweederde vindt de kwaliteitszorg in hun bedrijf inzake de leerwerktrajecten goed geregeld en nog eens een kwart voldoende. Slechts 8 procent is van mening dat dat nog beter kan. Als verbeterpunt wordt het meest genoemd het vaker op bezoek komen van de vmbo-docenten of het kenniscentrum. Daarnaast worden genoemd: het volgen van een opleiding, protocollen om goede procedures voor afstemming te komen, centrale aansturing van de gang van zaken rond leerwerktrajecten.

5.4 Contact met de school

Contact met vmbo-school

Twee op de vijf leerbedrijven heeft maandelijks contact met vmbo-scholen. In ruim eenderde is dit eens per kwartaal en bij één op de vijf is dit jaarlijks. De kleine (minder dan 10 personeelsleden) en de grote (meer dan 100 personeelsleden) het minst.

Begeleiding leermeester

Tabel 5.4 – Krijgt de leermeester voldoende begeleiding vanuit de school?, in percentages

	2002/2003	2004/2005
ruim voldoende	14	24
voldoende	57	45
te weinig	29	32
n totaal (100%)	200	200

In het kader van de leerwerktrajecten is afgesproken dat de school verantwoordelijk blijft ook voor het praktijkdeel in het bedrijf en dat de leermeester ook door de school wordt begeleid.

Vinden de leerbedrijven dat de leermeester voldoende begeleiding krijgt vanuit de school? Bijna zeventig procent vindt de begeleiding door de vmbo-school ruim voldoende/voldoende. Eenderde vindt dat de leermeester te weinig wordt begeleid. Dit kan verbeterd worden door meer con-

tact, meer overleg, meer controles, meer regelmaat, betere communicatie en informatievoorziening en betere begeleiding van ook de leerlingen.

In de landelijke discussie over leerwerktrajecten werd wel eens gesuggereerd dat de leermeesters onvoldoende zouden worden gewaardeerd door de (begeleider vanuit de) school of door de lwt-leerling. De school blijft immers eindverantwoordelijk voor de stage en dat kan tot wrijving leiden. We hebben gevraagd in hoeverre de leermeester zich gewaardeerd voelt door de school en de leerling.

Tabel 5.5 – Voelt de leermeester zich gewaardeerd?, in percentages

	door de school 2002/2003	door de school 2004/2005	door de leerling 2002/2003	door de leerling 2004/2005
goed	74	77	74	73
voldoende	24	21	24	25
onvoldoende	2	2	2	2
n totaal (100%)	183	187	196	199

De leermeesters voelen zich in bijna alle gevallen goed gewaardeerd.

Ruim vier op de vijf leerbedrijven zijn tevreden over de afstemming met de school. Slechts 18 procent vindt dat dit beter kan. Vooral bij elektro en bij de kappers is men minder tevreden. Verbetering van de afstemming kan door meer contacten, meer overleg, werkveldbijeenkomsten, betere aansluiting op de wensen en verlangens van specifieke lwt-leerlingen.

De afstemming gaat vrijwel altijd over het leerproces van de lwt-leerling. In slechts 14 procent gaat het voornamelijk over iets anders (ontbreken van lesmateriaal, opdrachten, motivatie, algemeen overleg). Dat betekent dat de afstemming wordt toegespitst op de specifieke leerling.

Is er balans in de afstemming en takenverdeling tussen enerzijds vmbo-scholen en anderzijds leerbedrijven? In de landelijke discussie over leerwerktrajecten komt wel eens naar voren dat leerbedrijven met veel te veel rompslomp te maken krijgen als zij eenmaal aan leerwerktrajecten beginnen. Uit dit onderzoek blijkt dit niet. Tachtig procent vindt dat er sprake is van een evenredige verdeling. Diegenen die vinden dat het kan verbeteren, vinden dat de scholen betere informatie moeten geven (duur traject, type leerling, doorstroom naar middelbaar beroepsonderwijs, BBL-traject), dat er betere opdrachten moeten komen, dat de begeleiding door de school wordt geïntensiveerd, dat scholen meer up-to-date opleiden en zich aanpassen aan de bedrijven, de scholen praktijkgericht moeten werken, dat de scholen de theorie moeten doen en dit niet moeten overlaten aan de leermeester.

Het minst tevreden over de balans is men bij elektro, de Rijksoverheid, handel en mode&commercie.

5.5 Leerlingen

Geschiktheid van leerlingen

Uit tabel 5.6 blijkt dat de leerbedrijven vaak vinden dat vooral de kennis, maar ook de vaardigheden van lwt-leerlingen beter kunnen. In vergelijking tot 2002/2003 zijn de zorgen toegenomen. Toen vond 22 procent dat de motivatie beter kon, nu 32 procent. Toen vond 48 procent dat de kennis van leerlingen verbeterd kon worden, nu 62 procent en vond 43 procent dat de vaardigheid van leerlingen beter kon, nu 53 procent. Er is geen directe verklaring voor deze tendens. Het kan zijn dat bedrijven in 2002/2003 nog voorzichtig hebben geantwoord (ze waren net begonnen met leerwerktrajecten) en nu een geprononceerder oordeel hebben. De gedachte dat in het begin scholen alleen de beste lwt-leerlingen hebben gestuurd en nu wat ruimer selecteren is een mogelijkheid, maar weinig plausibel omdat scholen eveneens aangeven dat ze zich geen fouten op dit terrein kunnen permitteren. Ze verliezen bij fouten in de determinatie zowel leerlingen als bedrijven. Naar alle waarschijnlijkheid hebben ze deze zorgen ook over reguliere leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg, zoals we dat bij de bve-instellingen zagen.

Tabel 5.6 – Geschiktheid leerlingen voor leerwerktrajecten, percentages, horizontaal gepercentreerd

	goed	voldoende	kan beter	n
motivatie van leerlingen	31	37	32	203
kennis van leerlingen	9	29	62	205
vaardigheid van leerlingen	13	35	53	205
beroepsvaardigheden van leerlingen	5	26	68	204
theoretische bagage	16	37	48	200

Voorts vindt 42 procent van de leerbedrijven dat de theorie die de leerlingen op school krijgen onvoldoende aansluit bij de lwt-praktijk.

Twee op de vijf leerbedrijven geeft lwt-leerlingen een vergoeding (onkosten; materiaal). Eén op de tien krijgt een reisvergoeding. Dertien procent van de leerwerkbedrijven geeft een salaris. Dit komt goed overeen met wat lwt-leerlingen hierover zeggen: 15 procent krijgt een salarisvergoeding (zie hoofdstuk 2).

In de zorg (29%), welzijn (10%) en bij de Rijksoverheid (25%) krijgen lwt-leerlingen het minst vaak een vergoeding.

Behoud lwt-leerling bij doorstroom naar middelbaar beroepsonderwijs

Bijna driekwart van de leerbedrijven (73%) zegt de lwt-leerling te willen behouden als die doorstroomt naar het middelbaar beroepsonderwijs. In 2002/2003 was dit iets hoger met 77 procent. In de praktijk, zo hebben we in een eerder hoofdstuk gezien, is dit veel geringer. Mogelijk dat de wens er wel is bij de leerbedrijven, maar veel leerlingen veranderen vrijwillig van opleiding of bedrijf omdat ze ergens anders willen kijken.

Waarom wil men een leerling niet behouden?

- afhankelijk van de economie; geen ruimte voor; we zijn beperkt in onze mogelijkheden;
- afhankelijk van kwaliteit, motivatie leerlingen;
- alleen als er formatieplaats/vacature is;
- bedrijf is te klein;
- ze weten niet wat ze willen;
- te jong;
- ervaring opdoen ergens anders is belangrijk.

Aansluiting onderwijsprogramma's school en leerbedrijf

Tabel 5.7 – Aansluiting tussen onderwijsprogramma school en leerbedrijf,in percentages

	goed	voldoende	kan beter	n
qua onderwijsinhoud is	22	39	39	188
qua afstemming theorie en praktijk	22	37	41	195
qua begeleiding	41	36	24	200

De begeleiding van de lwt-leerling wordt het meest gunstigst beoordeeld. Qua onderwijsinhoud en qua afstemming kan er bij ruim eenderde iets verbeterd worden.

Opdrachten van de school worden het meest gebruikt als lesmateriaal (84%). Het studiemateriaal van kenniscentra wordt in tweederde van de leerbedrijven gebruikt. Ruim driekwart vindt dit goed of voldoende. Eén op de vijf vindt dat dit beter kan.

In drie op de vijf bedrijven worden studieboeken van uitgevers gebruikt.

Leerlingen van binnen of buiten de branche/afdeling

Tenslotte is ook nog gevraagd of leerlingen op een leerwerkplek van een verwante branche of afdeling komen. Een ziekenhuis bijvoorbeeld, heeft niet alleen met zorg te maken, maar ook met administratie, koks en misschien wel een technische onderhoudsafdeling. Hetzelfde geldt voor bedrijven in de groensector. Leerwerktrajectleerlingen zijn meestal (tweederde) uit de eigen branche afkomstig. In 2002/2003 was dit nog driekwart. Dat betekent dat leerbedrijven blijkbaar vaker buiten hun eigen afdeling kijken naar leerlingen.

Desgevraagd ziet een kwart van de werkgevers goede mogelijkheden om leerlingen van buiten de eigen branche in het bedrijf op te nemen. Dit is niet gewijzigd ten opzichte van het jaar 2002/2003.

5.6 Motieven

Wat zijn de motieven van leerbedrijven om lwt-leerlingen aan te nemen. Speelt de werving van nieuw, potentieel personeel een rol? Levert het een leuke financiële vergoeding op? Wil men deze groep leerlingen kansen geven?

Tabel 5.8 – Motieven om als leerbedrijf te fungeren, in percentages, meer antwoorden mogelijk, in 2002/2003 n=287, in 2004/2005 n=418

	2002/2003	2004/2005
meehelpen aan beter opgeleid personeel/betere opleidingen	26	61
verzekeren van toekomstige instroom in de branche	33	49
bereiken van (toekomstige) doelgroep	9	42
samenwerking met vmbo-scholen	2	24
financiële vergoeding	1	7
anders	30	22

Er worden in vergelijking tot 2002/2003 veel meer motieven genoemd in 2004/2005. Het mee-helpen aan beter opgeleid personeel en betere opleiding stijgt spectaculair. Ook het bereiken van de toekomstige doelgroep laat een stijging zien. Samenwerking met vmbo-scholen stijgt van 2 procent in 2002/2003 naar 24 procent in 2004/2005. Men weet veel beter waarom men kiest voor lwt-leerlingen.

Voorts worden, spontaan, genoemd:

- het is gewoon leuk om met deze jongelui te werken; uitdaging;
- maatschappelijke verantwoordelijkheid, de jeugd verder helpen, kinderen een kans geven, sociale plicht;
- jongelui iets leren; hen gelegenheid geven vaardigheden onder de knie te krijgen.

Spontaan geeft ruim éénvijfde van de leerbedrijven aan dat sociale motieven (maatschappelijke verantwoordelijkheid, leerling een kans geven) een rol spelen bij het aannemen van lwt-leerlingen.

5.7 Opinie over leerwerktrajecten

Ook de leerbedrijven hebben we een aantal stellingen voorgelegd waarover ze hun mening kunnen geven. Het algemene beeld is positief. De belangrijkste beleidsdoelstellingen van leerwerktrajecten worden ondersteund. Door de invoering van leerwerktrajecten ontstaat er meer samenwerking met scholen. Leerlingen krijgen een beter toekomstperspectief. Het leerwerktraject is een geschikte manier om een diploma te halen.

Driekwart krijgt er goede, bekwame werknemers door die ook beter aan het bedrijf zijn te binden. Tweederde vindt dat het uitgebreid moet worden naar alle leerwegen in het vmbo.

Toch is ook tweederde van de leerbedrijven van mening dat leerwerktrajecten het personeel belast door de vereiste begeleiding.

Meer dan de helft van de leerbedrijven is het oneens met de stelling dat men door het aantrekken van lwt-leerlingen het tekort aan personeel kan bestrijden. Dit geeft aan dat men geen leerwerktrajecten aanbiedt om goedkope werknemers te krijgen, maar dat meer sociale motieven (hoger opleidingsniveau, kansen geven) wellicht een doorslaggevende rol spelen bij werkgevers. Dit wordt bevestigd in de casestudies.

Min of meer oneens is men het met stellingen dat lwt-leerlingen voor het bedrijf beter zouden zijn dan mbo-deelnemers, of dat de criteria voor accreditatie versoepeld moeten worden. Drie-

kwart is het oneens met de stelling dat de regelgeving rond leerwerktrajecten maatwerk belemmeren. Opvallend, omdat het bedrijfsleven in zijn algemeenheid vaak de regelzucht aan de orde stelt.

Tweederde is het ook oneens met de stelling dat de accreditatie veel rompslomp gaf.

Tabel 5.9 – Opinie over leerwerktrajecten, in percentages

	eens	geen mening	oneens
door de invoering van leerwerktrajecten ontstaat er meer samenwerking met scholen	92	2	6
door leerwerktrajecten krijgen leerlingen een beter toekomstperspectief	92	3	4
lwt is voor veel leerlingen geschikt om een diploma te halen	88	3	9
door leerwerktrajecten krijgen we goede, bekwame werknemers	73	10	17
leerwerktrajecten zouden verbreed moeten worden tot alle leerwegen in het vmbo	71	20	10
door leerwerktrajecten kunnen we leerlingen beter aan ons bedrijf binden	67	5	28
de begeleiding van lwt-leerlingen belast ons personeel	61	3	36
scholen zouden meer leerlingen een leerwerktraject moeten aanbieden	60	16	24
door lwt-leerlingen kan ons bedrijf voorzien in beter geschoold personeelsbestand	54	9	37
lwt-leerlingen beschikken over betere werkplekvaardigheden dan anderen	50	14	36
door lwt-leerlingen kan ons bedrijf tekorten aan personeel bestrijden	41	2	57
leerwerktrajecten zijn het meest geschikt voor relatief kleine bedrijven	31	9	60
de accreditatie als lwt-leerbedrijf gaf veel rompslomp	17	20	63
de regelgeving rond leerwerktrajecten belemmert maatwerk	17	9	75
de criteria voor accreditatie van leerbedrijven zou versoepeld moeten worden	16	23	60
lwt-leerlingen zijn beter voor ons bedrijf dan leerlingen uit het mbo	15	16	69

5.8 Conditie en toekomst

Conditie

Om leerwerktrajecten te bevorderen is een fiscale regeling voor leerbedrijven in het leven geroepen. Dertig procent van de leerbedrijven is niet op de hoogte van deze mogelijkheid. In het onderzoek uit 2002/2003 was dit nog 38 procent. De bekendheid van de regeling onder leerbedrijven neemt toe. Het minst bekend met de regeling is men bij transport&logistiek en bij de gemeenten.

Van diegenen die hiervan op de hoogte zijn, maakt driekwart hiervan ook gebruik (95 bedrijven). Minder dan de helft van de onderzochte leerbedrijven (n=209) maakt dus gebruik van de regeling. In 2002/2003 maakte nog 84 procent van de leerbedrijven (die op de hoogte waren van de regeling) ervan gebruik.

De branches waar het minst gebruik wordt gemaakt van de regeling zijn de groensector en de overheid (Rijksoverheid en gemeenten).

Toekomst

Hoe denken de leerbedrijven over de toekomst. Denken zij meer of minder lwt-leerlingen te kunnen plaatsen in hun bedrijven?

De overgrote meerderheid van 81 procent zegt volgend jaar ongeveer evenveel te kunnen plaatsen. Het percentage dat volgend jaar meer kan plaatsen, neemt iets af en het aantal dat minder leerlingen verwacht, neemt iets toe. Bedrijfsgroei is een belangrijke reden om meer leerlingen aan te nemen.

Diegenen die een afname verwachten, geven als reden:

- minder tijd voor begeleiding;
- voorkeur voor mbo'ers;
- slechte ervaringen met leerling dit jaar.

Tabel 5.10 – Verwachte aantal lwt-leerlingen volgend jaar, in percentages

	2002/2003	2004/2005
meer dan afgelopen jaar	10	5
ongeveer evenveel als afgelopen jaar	81	81
minder dan afgelopen jaar	9	14
n totaal (100%)	198	188

Ruim de helft van de leerbedrijven denkt in het algemeen dat er genoeg werk is voor lwt-leerlingen. Slechts een kwart is pessimistisch over de werkgelegenheid. Precies de helft is van mening dat de economische conjunctuur van invloed is op de bereidheid om lwt-leerlingen aan te nemen en de andere helft denkt van niet.

Zo'n driekwart van de leerbedrijven is van mening dat er een goede balans is tussen de taken van de school en van het leerbedrijf. Tien procent is van mening dat de school beter zijn best moet doen. Ook de verbetering van de motivatie van de leerling wordt een enkele maal genoemd.

Beter regelen om ermee door te gaan?

Het meest genoemd wordt het verbeteren van de aansluiting en afstemming van de theorie en de praktijk. Betere communicatie hierover valt hier eigenlijk ook onder.

Een groep vindt het ook belangrijk dat de gemotiveerde leerlingen beter worden voorgeselecteerd. Leerlingen moeten verder beter leren omgaan met positief bedoelde kritiek. Het incasservermogen moet omhoog. Tenslotte wordt aangegeven dat het aantal geschikte opdrachten voor lwt-leerlingen vergroot zou moeten worden.

5.9 Samenvatting

De branches waar lwt-leerlingen terechtkomen zijn vooral zorg&welzijn, handel, de groensector, de bouw en metaal. Ook de overheid biedt steeds meer mogelijkheden.

Lwt-leerlingen komen overwegend terecht in relatief kleine bedrijven. De helft van de bedrijven heeft minder dan 15 medewerkers; tweederde minder dan 25 en tachtig procent minder dan 100 werknemers.

Driekwart van de leerbedrijven komt via de vmbo-school in aanraking met de mogelijkheid van leerwerktrajecten. Driekwart van de leerbedrijven heeft een volledige accreditatie en driekwart van de leerbedrijven is ook tevreden over de snelheid van accreditatie.

De begeleiding door de vmbo-school wordt (ruim) voldoende beoordeeld, maar eenderde vindt die te weinig. Leermeesters voelen zich door de school en door de lwt-leerling die ze begeleiden goed gewaardeerd.

Vier op de vijf leerbedrijven zijn tevreden over de afstemming met de school. Tachtig procent is tevreden over de balans in taken en werkzaamheden tussen vmbo-scholen en leerbedrijven. Maar de afstemming wat betreft de onderwijsinhoud kan beter.

Relatief veel leerbedrijven vinden dat vooral de kennis, maar ook de vaardigheden van lwt-leerlingen verbeterd kunnen worden. In vergelijking tot 2002/2003 zijn de zorgen hierover toegenomen. Twee op de vijf leerbedrijven geven lwt-leerlingen een vergoeding. Dertien procent van de bedrijven geeft lwt-leerlingen een salarisvergoeding.

Driekwart van de leerbedrijven zegt de lwt-leerling te willen behouden bij een overgang naar het middelbaar beroepsonderwijs. In de praktijk, hoofdstuk 2, ligt dit duidelijk lager.

Bedrijven zijn in vergelijking tot 2002/2003 geprononceerder over hun motieven om als leerbedrijf te fungeren. Het verbeteren van het opleidingspeil van de werknemers is de belangrijkste overweging geworden, terwijl het verzekeren van de toekomstige instroom in de branche als motivatie op de tweede plaats is gekomen; overigens nog steeds belangrijk. Het bestrijden van personeelstekorten is geen belangrijk motief. Sociale motieven (maatschappelijke verantwoordelijkheid, sociale plicht) spelen bij één op de vijf een rol.

De belangrijkste beleidsdoelstellingen over leerwerktrajecten worden door leerbedrijven ondersteund.

Het gebruik van de mogelijkheid van fiscale aftrek voor lwt-leerlingen lijkt niet toe te nemen, ondanks de betere bekendheid.

De meeste leerbedrijven zeggen volgend jaar weer evenveel lwt-leerlingen te kunnen plaatsen.

6 Regionale casestudies leerwerktrajecten

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt integraal verslag gedaan van vier regionale casestudies waarin een beeld wordt gegeven van de rollen van de verschillende partijen bij de invoering en implementatie van leerwerktrajecten en worden successen, knelpunten en daarvoor gevonden oplossingen in beeld gebracht. In overleg met de opdrachtgever is gekozen voor vier regio's te weten:

- *Nijmegen/Arnhem*: een knooppunt van steden. Omdat bij de benadering van vertegenwoordigers in deze regio al snel bleek dat er tussen Nijmegen en Arnhem nauwelijks overleg over leerwerktrajecten is, is uiteindelijk gekozen voor Nijmegen.
- *Oost-Nederland* (met als centrum Enschede en daarnaast Almelo, Hengelo, Doetinchem): met de nadruk op leerwerktrajecten in vmbo-groen.
- *Groningen*: stad met platteland.
- *Rotterdam*: een casestudie in een grootstedelijke context met een cumulatie aan problemen.

In elk van de casestudies is vrijwel steeds gesproken met minimaal twee lwt-coördinatoren van het vmbo, een lwt-coördinator van het vmbo-groen, een vertegenwoordiger van het aoc, van het roc, van de gemeente/rmc-coördinator, van een kenniscentrum beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb) en van een leerbedrijf. Daarnaast zijn van scholen, groepen van scholen en gemeenten documenten verzameld en bestudeerd.

Geïnterviewden waren allen zeer bereid mee te werken aan het onderzoek. De interviews zijn allemaal telefonisch afgenomen nadat de betrokkenen een korte topiclijst was opgestuurd. De duur van de interviews varieerde tussen de 45 minuten en anderhalf uur. Met name de leerwerktrajectcoördinatoren waren zeer enthousiast over deze vorm van onderwijs. Vrijwel zonder uitzondering vroegen betrokkenen of ze na afronding van het onderzoek op de hoogte gesteld konden worden van de resultaten.

Bij de beschrijving van de regionale situatie in elk van de cases moet bedacht worden dat er geen representatief beeld gegeven wordt van de situatie op de scholen in die regio omdat niet met alle scholen die lwt aanbieden gesproken is. We zijn echter van mening dat we door de breedte en de diepte van de interviews een getrouw beeld kunnen geven van de stand van zaken met betrekking tot leerwerktrajecten in de betreffende regio's.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk aan de orde: Nijmegen, Oost-Nederland, Groningen en Rotterdam. Afgesloten wordt met een korte samenvatting en conclusies.

6.2 Casus regio Nijmegen

1. Regionale problematiek vmbo

Het vmbo heeft, aldus de geprekspartners, in Nijmegen over het algemeen in de ogen van ouders een wat negatief imago. Het is echter ook de sector waar veel vernieuwingen plaatsvinden

(Traject21, *Leren anders organiseren*, *Werkplekkenstructuur*, *Natuurlijk leren* etc). Het bedrijfsleven vraagt bovendien, ondanks de slechte economische situatie, om goed opgeleide vakmensen.

De voortijdige schooluitval tot 16 jaar bedroeg in Nijmegen in 2003/2004 ongeveer vijf procent en dit percentage is redelijk stabiel. Vanaf 17-18 jaar is er een stijging te bespeuren in de uitval die mogelijk ook te maken heeft met een betere melding van het mbo en een betere registratie. De uitval (onderwijsstakers) bij de groep 17-23-jarigen was in de periode oktober 2003-april 2004 het grootst in niveau 1 en 2 en in de beroepsbegeleidende leerweg. Allochtonen maken ongeveer 15 procent uit van de populatie maar zijn voor 23 procent vertegenwoordigd bij de onderwijsstakers.

De gemeente Nijmegen is in het kader van voortijdig schoolverlaten (vsv), rmc en jeugdwerkloosheidsbeleid zeer geïnteresseerd in de genoemde doelgroepen en faciliteert en stimuleert diverse partijen om plannen te maken en – gezamenlijk – activiteiten te ondernemen. Er wordt preventief vsv-beleid gevoerd en in het kader van achterstandenbeleid is er aandacht voor leerlingbegeleiding, taalontwikkeling en schoolloopbaanontwikkeling. Op de scholen zijn er verder in het kader van de rmc-functie multidisciplinaire teams. Vanuit het Platform vmbo-mbo worden diverse gezamenlijke activiteiten ondernomen zoals het programma ‘Aanval op uitval’. Vanuit het Platform is een activiteitenprogramma opgesteld (Leersaam 2004) waarin de ononderbroken leerweg van leerlingen centraal staat. Een van de activiteiten is het project *Leren werken met Leerwerktrajecten*. Vmbo-scholen (inclusief groen) in Nijmegen werken hierin samen met het mbo om een 100-procent-doorstroom te realiseren van lwt-leerlingen naar niveau 2. Ook is door de gemeente een functionaris gefaciliteerd die zorg en leerlijnen op elkaar laat aansluiten. Verder wordt er een relatie gelegd met het MKB-banenplan om onderzoek te doen naar wensen van het bedrijfsleven en is een MKB-medewerker aangesteld door het roc om leerplaatsen te vinden voor roc en vmbo. Recent is het project *Novia* gestart waarin scholen (vmbo), instellingen (roc en aoc) en de gemeente een gezamenlijke raad voor het beroepsonderwijs oprichten en een viertal projecten willen realiseren: bovenschoolse voorziening zorgleerlingen, realiseren van doorlopende leerlijnen, verbetering imago beroepsonderwijs en huisvesting met een relatie naar het bedrijfsleven.

2. Leerwerktrajecten

In de stad Nijmegen bieden drie vmbo-scholen lwt-trajecten aan en in de directe omgeving een vmbo-school. Twee andere scholen in Nijmegen bieden geen leerwerktrajecten aan. Een aantal scholen in de directe omgeving van Nijmegen is van plan met leerwerktrajecten te starten. In 2003/2004 volgden ruim 70 leerlingen een leerwerktraject (klas 3 en 4). Het meest kwamen deze trajecten voor in de sector techniek en zorg en welzijn. Op één school met lwt is er sprake van een duidelijke stijging van lwt-leerlingen. In andere scholen loopt het aantal terug (reden onbekend) of is het aantal stabiel. De groenschool is overgestapt van Track21 (doorstroming naar niveau 1) naar leerwerktrajecten.

De scholen hebben de leerwerktrajecten elk op eigen wijze ingevuld wat betreft de stagetijd en de aanvang hiervan. Ook de determinatie en de relatie met de bedrijven worden op verschillende wijze ingevuld. Soms worden naast de verplichte vakken extra vakken gegeven of wordt getracht vakken te integreren met het praktijkvak. Soms ook krijgen leerlingen met een leerwerktraject gezamenlijk les met leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg en soms apart. De omvang van de groep speelt hierbij een belangrijke rol.

Successen zijn:

- Het leerwerktraject zo inrichten dat leerlingen volop vanuit de praktijk kunnen leren en dat er maatwerk geleverd kan worden. Het leerwerktraject zien als een positieve keuze, als een extra kans.
- Dat leraren zien dat leerlingen gemotiveerder zijn en minder uitvallen. Als leerlingen uitvallen vervolgen ze hun weg in het mbo of een speciaal traject op niveau 1. Onderwijsverlaters komen niet of nauwelijks voor.
- Door de inrichting van het leerwerktraject, de wijze van lesgeven en het omgaan met leerlingen andere (potentiële) leerlingen laten zien wat een dergelijke aanpak teweegbrengt ('groei eigenwaarde', 'geloven in eigen kunnen').
- Een zeer zorgvuldige en uitgebreide determinatie. Leerwerktrajecten mogen geen afvalbak (vangnet) worden voor leerlingen met gedragsproblemen, maar moeten een positieve keuze zijn op basis van een praktische instelling ('doe-leerlingen') en motivatie.
- Leerlingen met een leerwerktraject beschouwen en behandelen als gewone leerlingen. Oppassen voor apart zetten en stigmatiseren. Dit met name naar andere leerlingen. Open zijn naar leerlingen en ouders over het traject en de mogelijkheden ervan.
- Niet bij leerwerktraject betrokken docenten volledig informeren en zonodig betrekken bij determinatie. Alert zijn op imago van dit traject binnen de school. Andere docenten laten zien dat een diploma ook op een andere manier gehaald kan worden.
- Deelname aan Track21 en andere meer praktijkgerichte opleidingsvormen waardoor al geoeffend kon worden met soortgelijke wijze van werken.

Verbeterpunten zijn:

- Ondanks dat deze leerlingen twee dagen op het leerbedrijf zijn, zou meer formatie vrijge-maakt moeten worden. De bekostiging zou hierop aangepast moeten worden, bijvoorbeeld door middel van een 'rugzakje', aldus enkele geïnterviewden. De leerlingen vragen veel aandacht, hebben in feite aparte klassen nodig voor het praktijkvak etc.
- Ook organisatorisch (roostertechnisch) moet er soms creatief worden omgegaan met lwt om de twee dagen stage, de 12 uur praktijk en de 9 uur theorie rond te krijgen.
- De determinatie is soms moeilijk. De vraag wordt bijvoorbeeld gesteld of en zo ja hoe lwooleerlingen passen binnen leerwerktrajecten. Mogelijk moeten meer leraren vanuit de school hierbij betrokken worden.
- Soms is het moeilijk om docenten te vinden voor lwt-leerlingen die én een theorievak kunnen geven én kunnen coachen én kunnen begeleiden.
- Het meenemen van de stage/leerwerkplek van vmbo naar mbo kan beter. Is nu in de technische sector het hoogst (ongeveer 30 procent). Bij bijvoorbeeld zorg&welzijn is dit moeilijk omdat er op sommige onderwijsinstellingen alleen BOL-opleidingen zijn.

3. Samenwerking, onderlinge verhoudingen en posities t.o.v. elkaar

In de regio Nijmegen zijn er diverse verbanden waarin de doorstroom tussen vmbo en mbo in het algemeen op de agenda staat. Participanten zijn vmbo's (ook groen), het roc, soms op eigen verzoek ook het aoc en de gemeente. Het MKB of kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb) komen hier weinig in voor. Het bedrijfsleven is zo goed als afwezig. Vanuit de verbanden en ook in de recente plannen en activiteiten is er wel steeds meer aandacht voor leerwerktrajecten. Dit soms in combinatie met aandacht voor leerlingen uit het praktijkonderwijs, lwooleerlingen en zmok-leerlingen.

Er is dus veel overleg, er zijn afspraken en er zijn veel plannen tussen meer partijen. Daarnaast is er samenwerking of in ieder geval het zoeken naar een betere structurering tussen bepaalde partijen, zoals bijvoorbeeld tussen vmbo-scholen en het bedrijfsleven, tussen vmbo en mbo en zeer voorzichtig tussen vmbo en kbb. Over het algemeen wordt echter gesteld dat lwt nog in beperkte mate heeft bijgedragen aan een betere samenwerking ten dienste van deze groep leerlingen. Dit neemt niet weg dat er successen zijn geboekt.

Successen zijn:

- In de leerwerktrajectbijeenkomsten (vmbo, inclusief groen en roc) die begeleid worden door de SLO, gezamenlijk benoemen van knelpunten en deze trachten op te lossen.
- Door de contacten in de verbanden weet men elkaar te vinden en kunnen problemen voor individuele leerlingen soms direct opgelost worden.
- Gezamenlijk met andere vmbo-groen-scholen uitwerken van leerwerktrajecten.
- Roc/ aoc goed informeren (met dossiers, portfolio) welke leerlingen er aan zitten te komen.
- Verbetering in de structuur en systematisering van de relatie met het bedrijfsleven/stagebieders. Dit kost tijd, voortdurende aandacht en inspanning maar levert op termijn wel vruchten af. Leerlingen zelf ook laten zoeken, maar gezamenlijk intakegesprek, daarna geregelde bedrijfsbezoeken. Ook andere leerlingen profiteren van een betere relatie met het bedrijfsleven.
- Door de voortdurende en structurele contacten met het bedrijfsleven/de leermeester vindt langzamerhand meer afstemming en uitwisseling plaats tussen het gegeven onderwijs en de praktijk in het bedrijfsleven en vice versa.

Verbeterpunten zijn:

- De samenwerking/aansluiting tussen vmbo en mbo. Dit geldt zowel voor de normale doorstroom als voor de doorstroom van lwt-leerlingen. Hoewel er al afspraken zijn gemaakt over intake, onderwijsinhoud, aanpak (op welk niveau in de organisatie dan ook) blijft het mbo nog te afwachtend en kan de doorlopende leerlijn (onderwijsinhoud, aanpak, begeleiding) nog verder verbeterd worden. Het geringe aantal lwt-leerlingen wordt hiervoor bij het mbo onder andere als argument aangehaald. Ook het feit dat het mbo modulair georganiseerd is en het vmbo gebaseerd is op leerwegen komt de aansluiting niet ten goede. Verder zou er ook meer aansturing moeten komen vanuit het centrale management van roc's en aoc's. Afspraken gemaakt op centraal niveau dalen niet vanzelfsprekend af in de sectoren en op de werkvloer. Ook het verlenen van vrijstellingen en het doorlopen van de leerplaats/werkplaats van vmbo naar mbo behoeft verbetering.
- De terugkoppeling van het mbo over vorderingen en prestaties van lwt-leerlingen behoeft aandacht zodat het vmbo feedback krijgt en hiermee rekening kan houden.

Een aantal vmbo-scholen vindt dat ze bij het zoeken naar leerbedrijven door de verschillende kbb's niet altijd goed ondersteund worden en soms wordt er alleen verwezen naar lijsten op de website. Er zijn verder wel incidenteel contacten maar beide organisaties moeten elkaar nog leren kennen en duidelijk moet worden wat ze aan elkaar kunnen hebben. Vertegenwoordigers van een kbb (Ecabo) geven dit ook aan. In het kader van reguliere activiteiten zijn er wel contacten met het vmbo (voorlichting voor keuze in mbo, sectororiëntatie) maar voor wat betreft lwt is er nog weinig sprake van gezamenlijk optrekken. Soms wordt door scholen gesproken over het afhaken van bedrijven vanwege de strenge eisen van kbb's. Vertegenwoordigers van Ecabo vinden het landelijk aantal lwt-leerlingen gering, al zijn er regionaal wel verschillen te

onderkennen. Vermoed wordt dat het geringe aantal te maken heeft met een te negatieve keuze door scholen voor lwt-leerlingen. Omdat het voor BBL leerlingen niveau 1 en 2 lastig is om leerwerkplaatsen en werk te vinden (beveiliging uitgezonderd) wordt verondersteld dat dit ook voor lwt-leerlingen uit het vmbo geldt. Door het kbb is een praktijkboek ontwikkeld en indien een bedrijf voor lwt-leerlingen erkend wordt, bezoekt het kbb de praktijkbegeleider om deze te ondersteunen. Van de ontwikkelde cursus voor praktijkopleider in het bedrijf wordt volgens vertegenwoordigers van Ecabo veel gebruik gemaakt. Bij de erkenning van bedrijven voor het mbo kijkt men voortaan tevens of het bedrijf erkend kan worden voor het vmbo-lwt. Ecabo is niet betrokken bij samenwerkingsverbanden in deze regio. Wel heeft het ter ondersteuning van het vmbo en mbo een vergelijking van eindtermen gemaakt van het vmbo-lwt en niveau 2 van de BBL.

Vmbo's en roc's/aoc's zijn soms elkaars concurrenten op de leerplaatsenmarkt. Dit verschilt per sector. In de zorgsector speelt de concurrentie tussen vmbo en mbo een rol. Het vmbo krijgt in zorginstellingen en kinderdagverblijven moeilijk leerdrijven. Vaak willen deze bedrijven liever mbo-leerlingen. Ook bij sommige sectoren in de groene sector (dierenartsen) komen vmbo-leerlingen moeilijk binnen. In het algemeen wordt wel onderkend dat allen in dezelfde vijver vissen, maar dat het toch nog redelijk lukt leerbedrijven te vinden. Het praktijkonderwijs en in mindere mate zmk die ook (willen) werken met stages worden hierbij over het algemeen niet direct als concurrerend gezien. De doelgroep verschilt en in het vmbo wordt expliciet toegewerkt naar een diploma en een vervolgopleiding. De verplichte erkenning van leerbedrijven in 2005 zou volgens sommigen wat betreft het verkrijgen van leerbedrijven wel eens problemen op kunnen gaan leveren.

4. Perspectief en verwachtingen leerwerktrajecten

Zowel door vmbo's als door het roc, aoc, de gemeente en vertegenwoordigers van het kenniscentrum wordt onderkend dat op dit moment leerwerktrajecten in de regio geen echt hoge vlucht hebben genomen. Dit ondanks de groei ervan op enkele scholen. Een essentiële bijdrage aan het verminderen van de uitval levert het (nog) niet en wat betreft de feitelijke doorstroom naar niveau 2 in het mbo is het nog te vroeg. Bovendien valt er nog heel veel werk te verzetten in met name de overdracht (de 'warme' overdracht) van vmbo naar mbo. Dit alles neemt niet weg dat in het vmbo met veel enthousiasme wordt gewerkt aan een verder vormgeving van de leerwerktrajecten en dat er bij deze groep leerlingen ('gemotiveerde doe-leerlingen') een duidelijk toename van de motivatie geconstateerd wordt. Het duale systeem is voor veel geïnterviewden dan ook zeker voor alle basisberoepsgerichte (soms ook lwoo) leerlingen een mogelijkheid en sommigen rekenen daar ook de leerlingen van de kaderberoepsgerichte leerweg onder. Meer stages en/of perioden in bedrijven zou ook voor leerlingen van de gemengde en de theoretische leerweg nut kunnen hebben. Dit in verband met het maken van een betere beroepskeuze. Het belang van vernieuwingen in met name het vmbo op dit terrein (Werkplekkenstructuur, Natuurlijk leren, Onderwijs anders organiseren) zou voor alle leerlingen dan ook gepropageerd en gefaciliteerd moeten worden. Bij een aantal scholen was het experimenteren hiermee ook een voorportaal voor deelname aan leerwerktrajecten.

Het praktijkonderwijs en leerlingen uit cluster vier (zmk) nemen hierbij voor velen wat betreft leerwerktrajecten een andere positie in. Uiteraard moeten zij ook zoveel mogelijk ervaring opdoen in de praktijk maar deze leerlingen zullen in de regel niet doorstromen naar niveau 2 van het mbo en een startkwalificatie halen.

Wat betreft de verplichte erkenning van leerbedrijven bestaat er enige vrees dat dit tot een tekort aan leerbedrijven zal leiden. Indien bovendien de groep leerwerktrajecten op een school te klein wordt, komen scholen in de problemen wat betreft de financiering.

Andere mogelijke oplossingen voor deze groep leerlingen worden of definitief afgewezen of omhelsd. Het inzakken van niveau 1 van het mbo in het vmbo bijvoorbeeld, wordt door velen wel gezien als een goede mogelijkheid en deze vorm zou beter passen bij het vmbo. Ook zijn er wellicht mogelijkheden om dit onderwijs samen te verzorgen. Nadeel zou zijn dat leerlingen dan teveel op één school blijven. Het integreren van de bovenbouw van het vmbo in het mbo wordt door het groene onderwijs vanwege de verticale structuur niet afgewezen. De meeste anderen zien het niet direct als een oplossing voor deze groep leerlingen.

6.3 Casus regio Oost-Nederland – Groen

1. Regionale problematiek vmbo

In de regio Oost-Nederland gaat ongeveer 70 procent van de leerlingen naar het vmbo. Het imago van het vmbo is niet bijster positief, maar ook niet echt negatief. Vanuit de verschillende partijen is men vooral gericht op doorlopende leerlijnen om daarmee het imago op te vijzelen. Per jaar zijn er in Enschede ongeveer 600 onderwijsverlaters waarvan 90 procent afkomstig is uit het mbo, vooral niveau 1 en 2. Het voortgezet onderwijs, het roc het aoc en de gemeente Enschede streven naar een sluitende aanpak voor voortijdig schoolverlaten. Er zijn hierover afspraken gemaakt die vooral betrekking hebben op registratie. Binnen scholen is er hiervoor een hulpstructuur (multidisciplinaire teams).

Sinds 2001 is er een Arbeidstrainingscentrum dat tot taak heeft voortijdig schoolverlaten (vsv) te signaleren en tegen te gaan. Indien leerlingen hier via de scholen binnen komen, krijgen ze een trainings- en begeleidingstraject met als doel leerlingen terug te geleiden naar school, naar werk of naar een zorgtraject. Dit centrum is een samenwerkingsverband van alle scholen, jeugdzorg, uitkerende instanties en de gemeente. In het centrum zijn diverse trainingsmogelijkheden voor werk zoals textiel, kapper, assemblage etc.

In het Twente Platform werken vmbo/roc en aoc al jaren samen om een betere aansluiting te realiseren en vanuit dit platform is er in deze regio een stuurgroep en werkgroep leerwerktrajecten opgericht met daaronder diverse werkgroepen (determinatie en begeleiding, leerbedrijven, didactisch concept, portfolio etc). Het gezamenlijk vormgeven van leerwerktrajecten en het ontwikkelen van producten hiervoor is het primaire doel. Ook vanuit het vmbo-groen is in deze regio gezamenlijk het leerwerktraject opgezet, nadat enkele scholen al bezig waren met individuele aanpassingen van het programma. Vijf vmbo-groenlocaties in de regio bieden leerwerktrajecten aan. Ook in de projectgroep leerwerktrajecten is vmbo-groen vertegenwoordigd.

Een belangrijke vernieuwing die op stapel staat is de Scholingsboulevard. Een doelstelling van dit project is het realiseren van doorlopende leerlijnen, waarbij het versnipperen van onderwijsprogramma's moet worden voorkomen. Daarnaast zijn het bestrijden van vsv, een hoger onderwijsrendement en een goede aansluiting op de arbeidsmarkt na te streven doelen. Het project dat vanaf 2007 moet werken, houdt in dat in een inspirerende huisvesting onderwijs (op basis van natuurlijk leren) wordt gegeven aan leerlingen vanaf het derde jaar van het vmbo tot en met het tweede jaar mbo niveau 1 en 2 (zowel BBL als BOL). Op twee locaties komen verschillende clusters (sectoren) waarbij er voor gewaakt wordt dat de eenheden niet te groot worden. In dit project werken twee besturen voor voortgezet onderwijs en het roc samen.

2. Leerwerktrajecten

In de regio Oost bieden vijf vmbo-groenlocaties en voor zover ons bekend op basis van dit onderzoek zes andere vmbo's leerwerktrajecten aan. Ondanks de gezamenlijke ontwikkeling en bestudering van instrumenten (determinatie, didactisch concept, praktijkboeken) heeft elke school eigen accenten gelegd in het lwt en zoveel als mogelijk maatwerk geleverd. Het aantal leerlingen met een leerwerktraject in de vmbo-groen scholen varieert tussen de 10 en 20. Dit aantal is redelijk stabiel tot licht groeiend. Op de vmbo school waarmee gesproken is zijn er ongeveer 30 leerlingen met een leerwerktraject. Ook hier is het aantal leerwerktrajecten redelijk stabiel. In totaal is het aantal leerlingen dat een leerwerktraject volgt in deze regio niet groot en volgens sommigen onder de verwachting. De scholen zijn ook voorzichtig gestart met leerwerktrajecten. De uitval van leerlingen die een leerwerktraject volgen is minimaal en vrijwel alle leerlingen zijn doorgestroomd naar niveau 2 in het mbo. Soms vallen leerlingen uit als gevolg van een minder goede determinatie. Leerwerktraject leerlingen in het groen stromen vaker door naar mbo-groen dan de overige leerlingen van het vmbo-groen.

In de groenscholen heeft men voor dat met de leerwerktrajecten gestart is, wel geprobeerd via bijlessen of het niet geven van bepaalde vakken (o.a. Engels) leerlingen toch een diploma te laten halen. Een school hiervan heeft overwogen deel te nemen aan Track21, maar dit uiteindelijk niet gedaan omdat ze geattendeerd werden op leerwerktrajecten. De vmbo-school was vooraf al bezig met de *Werkplekkenstructuur* en na deelname aan de leerwerktrajecten vullen deze beide mogelijkheden elkaar zeer goed aan.

Ondanks de gezamenlijke voorbereiding hebben ook de vmbo-groenscholen elk het leerwerktraject op eigen wijze ingevuld en de verschillen hebben vooral te maken met de omvang van de stage en de momenten waarop deze zijn ingeroosterd (klas 3 of 4). Een school hanteert hierbij een maximum voor het aantal leerwerktrajecten, dit in verband met het kunnen blijven realiseren van een optimale begeleiding. De wijzigingen die in de loop van de tijd worden aangebracht zijn marginaal en hebben vooral te maken met een betere begeleiding en toeleiding van leerlingen naar zowel het bedrijf als naar het roc/aoc. De determinatie vindt op de meeste scholen plaats met behulp van onder andere het Criterium Gericht Interview en vanuit de werkgroepen zijn hiervoor met behulp van het roc instrumenten ontwikkeld c.q. is ondersteuning geboden. De groen-scholen geven aan dat in de loop van de tijd de selectie strenger is geworden. Enerzijds omdat ook de school nog moest wennen aan de selectie en anderzijds vanwege minder goede ervaringen met leerlingen in bedrijven. De strengere selectie houdt tevens in dat voor sommige groepen leerlingen die niet kunnen deelnemen aparte trajecten ontwikkeld moeten worden.

Successen zijn:

- Dat leerlingen meer gemotiveerd zijn in het onderwijs dat ze krijgen (vooral de praktijk, maar ook de theorie) en ook in het werk/de stage geïnspireerd zijn om hun praktische vaardigheden te ontwikkelen. Dat ze hierdoor de mogelijkheid krijgen een diploma basisberoepsgerichte leerweg te halen en daardoor een grotere kans hebben op de arbeidsmarkt. Leerlingen geven aan dat ze als 'volwassenen' worden behandeld en dat ze voor 'vol' worden aangezien.
- Dat deze leerlingen minder uitvallen en/of afglijden naar opvangvoorzieningen.
- De andere manier van omgaan met zowel de leerling als de leerstof. De leerling staat echt centraal en de leerstof is én zoveel als mogelijk geïntegreerd én op het praktijkvak afgestemd. Verder is alle ballast er voor deze leerlingen uitgehaald ('ze hoeven niet meer te doen wat ze niet kunnen'). Bovendien heeft de school hierdoor mogelijkheden om toch extra vakken, indien daar om gevraagd wordt door het bedrijf of door de leerling, toe te voegen.

- Steeds meer uitwisseling tussen datgene wat in de praktijk (de bedrijven) plaatsvindt en wat er in de school gebeurt. Dit gaat zowel op voor de kennis en vaardigheden als voor de gebruikte materialen en machines. De school kan hier op inhaken.
- Besef is doorgedrongen dat buitenschoolsleren zeer motivatieverhogend werkt en beter voorbereid op de volgende stap in de loopbaan. De stagehandleiding en de praktijkopdrachten moeten dan ook voor iedereen helder zijn (school, leerling, bedrijf).
- Dat de leerlingen en de school veel complimenten krijgen van bedrijven over bijvoorbeeld zaken waar leerlingen aan denken op het moment dat ze bedrijven binnen komen (o.a. veiligheidssituatie).
- Dat leerlingen in bepaalde sectoren (kappersbranche, helpende zorg) beter zijn toegerust dan reguliere leerlingen (vooral sociale competenties).
- Door open te zijn over de extra mogelijkheid van leerwerktrajecten (gezamenlijke folder voor ouders en leerlingen in de regio, ook voor bedrijven). Bij ouders en leerlingen hebben deze trajecten een positieve indruk achtergelaten. Dit heeft een positieve uitstraling op het imago van de school. In de regio is door de projectgroep leerwerktrajecten ook een goed vormgegeven nieuwsbrief met activiteiten en ervaringen van leerlingen verspreid.
- Het leerwerktraject als een extra kans zien en dit in de school, naar leerlingen en docenten uitdragen.

Verbeterpunten zijn:

- Het los durven laten van vaste patronen en zoeken naar ruimte in de regelgeving (het al of niet geven van vakken). Vmbo-docenten ervaren bovendien dat leerlingen ook kunnen leren als zij er niet bij zijn.
- Het praktisch maken van theoretische leerstof (wiskunde) en de link leggen met het praktijkvak kost veel energie.
- De twee dagen stage krijgen nogal eens het karakter van ‘herhalingswerkzaamheden’. Hierop steeds letten, er in de voorbereiding op de stage rekening mee houden en met bedrijven hierover afspraken maken. De praktijkwerkboeken verdienen bovendien voor sommige sectoren binnen groen nog aandacht.
- Er aan werken dat leerwerktrajecten er niet aan bijdragen dat het imago van vmbo-groen (‘daar ga je heen als je niet zo goed kunt leren’) nog eens extra versterkt wordt.
- Steeds – vooral nieuwe – docenten er op wijzen dat een leerwerktraject een positieve keuze is.
- Naar buiten toe leerwerktrajecten meer promoten en ze als een extra kans zien.
- De determinatie moet streng en gedegen zijn en de motivatie van leerlingen moet voor 100 procent duidelijk zijn. Indien dat niet zo is deze leerlingen niet in een leerwerktraject opnemen omdat dit frustraties oproept bij leerlingen en desastreus is voor de relatie met het bedrijf en dus voor mogelijke andere leerlingen in dat bedrijf.
- Een digitaal portfoliosysteem is gewenst maar vraagt meer aandacht en ontwikkeltijd dan verwacht.
- Mbo klaagt soms dat leerlingen bepaalde vakken niet gehad hebben. Bij zorg gaat het bijvoorbeeld om biologie en bij techniek om wiskunde. Het vmbo moet indien hier bij leerlingen mogelijkheden zijn meer flexibel op insteken.
- Leerwerktrajecten zijn een dure richting voor de school vanwege de extra begeleiding. De school moet er dan goed op letten dat om financiële redenen niet te veel lwoo-leerlingen in leerwerktrajecten worden gezet. De determinatie moet zuiver blijven.

3. Samenwerking, onderlinge verhoudingen en posities t.o.v. elkaar

Door het vmbo-groen is in de regio Oost gezamenlijk gewerkt aan een Werkplan leerwerktraject 'Flexroute in het groen'. Tegelijkertijd hebben andere vmbo-scholen in de regio, samen met roc en aoc door middel van een projectgroep en werkgroepen op verschillende terreinen met elkaar samengewerkt om gezamenlijk de leerwerktrajecten vorm te geven. Het ontwikkelen van producten (praktijkboek, determinatie, didactisch concept, realiseren goede doorstroom etc.) stond daarbij voorop evenals het bij elkaar 'in de keuken kijken'. Gesteld kan dan ook worden dat deze samenwerking een vliegwielfunctie heeft gehad bij de invoering van leerwerktrajecten in de regio. Meer specifiek is er een grotere aandacht voor buitenschoolsleren en is hierdoor de stagecomponent van de reguliere basisberoepsgerichte leerweg en ook de kaderberoepsgerichte leerweg uitgebreid. Ook bestaat de verwachting dat de netwerkervaringen een bijdrage zullen leveren aan de eventuele invoering van assistentenopleidingen (mbo niveau 1) in het vmbo. In de groene sector is er met Aequor een goede relatie ontstaan, cq is deze uitgebreid. Een MKB-leerbanenplan in de regio is er niet. Hoewel het bedrijfsleven in de samenwerkingsverbanden niet of nauwelijks is betrokken, is de relatie met dit bedrijfsleven wel meer gestructureerd en verbeterd.

Successen zijn:

- Leerwerktrajecten zijn zowel binnen de scholen als ook daarbuiten (andere scholen, bedrijven) de aanzet geweest tot meer samenwerking en vooral gezamenlijke ontwikkeling. En hieruit komen ook weer andere overlegvormen of voorzieningen voort voor deze groep leerlingen maar zeker ook voor andere leerlingen en leerwegen.
- De wijze waarop contacten zijn gelegd en worden onderhouden met het bedrijfsleven (bijvoorbeeld houden van een bedrijvendag, meer structuur, meer systematiek) en de afspraken die daarbij over de leerwerktrajecten worden gemaakt. Inclusief presentaties naar het bedrijfsleven. Ook de cursussen stagebezoek die door het roc zijn gehouden hebben bijgedragen aan een betere relatie met het bedrijfsleven.
- Goede contacten met kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Hier is veel ervaring en informatie voorhanden. Deze ook uitnodigen op de door de school te organiseren bedrijvendagen.
- De contacten die zijn gelegd met roc en aoc waardoor de overdracht van leerlingen gewaarborgd is onder andere door een leerlingbespreking tussen vmbo en mbo bij intake en vervolgafpraak na instroom in het mbo. Ook krijgen vmbo's terugkoppeling van vorderingen en leerprestaties van leerlingen op het roc.
- Dat de relaties met het roc en het aoc verbeterd zijn en meer structureel zijn geworden waardoor zowel voor lwt-leerlingen als voor andere leerlingen de doorstroom soepeler en beter verloopt.
- Het gezamenlijk verspreiden van een goed vormgegeven nieuwsbrief over leerwerktrajecten.

Verbeterpunten zijn:

- Hoewel de relatie met het mbo (roc en aoc) sterk verbeterd is, blijft de overdracht en doorstroom van leerlingen punt van zorg en aandacht. Tussen vmbo-groen en aoc verloopt deze overdracht vanwege overeenkomst tussen de sector makkelijker dan tussen vmbo-groen en roc. Met vrijstellingen wordt niet (goed) rekening gehouden en dit terwijl leerlingen met leerwerktrajecten vaak verder zijn dan leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg. Ook wat betreft de doorlopende leerlijn (onderwijsinhoud en de begeleiding) valt er nog veel te

verbeteren. Via overleg tussen leerlingzorgcoördinatoren in beide sectoren kan hier aan gewerkt worden.

- Ondanks de intensieve samenwerking in de regio is er voor wat betreft leerwerktrajecten geen eenduidig en helder concept ontwikkeld dat op alle scholen is ingevoerd. Dit verbeterpunt wordt niet door iedereen onderschreven omdat er immers naar maatwerk wordt gestreefd.
- De op handen zijnde verplichte erkenning van leerbedrijven zou er wel eens toe kunnen leiden dat scholen leerbedrijven verliezen dan wel dat ze er moeilijk nieuwe bij kunnen krijgen. Er moet hierbij gezocht worden naar creatieve oplossingen.

De relatie van vmbo-groen met het kenniscentrum beroepsonderwijs bedrijfsleven (Aequor) is wel verbeterd, maar is vooral instrumenteel. Meestal op verzoek van scholen verzorgt het kbb de erkenning van bedrijven, dit nadat de school met het bedrijf een intentieverklaring/leerovereenkomst heeft gesloten. De vmbo-groenscholen zijn bang dat de verplichting van de erkenning er in de toekomst toe zal leiden dat er een tekort aan stageplaatsen is. Nu is ongeveer 50 procent niet erkend of voorlopig erkend.

Naast de erkenning is de bedrijfsadviseur ook bemiddelaar voor vmbo-leerwerktrajecten in deze regio. In het kader hiervan worden scholen ondersteund bij de relatie met bedrijven en worden bijvoorbeeld leerovereenkomsten en leerlingen doorgesproken. Het kenniscentrum kan daarnaast scholen/contactpersonen ook adviseren niet alleen vanuit de leerling naar het bedrijf te kijken, maar ook meer zakelijk (verzekeringen, arbeidsplaatsen).

Scholen en leerlingen vinden meestal zelf de bedrijven. Het kenniscentrum is nog nooit gevraagd om acquisitie te plegen. Het door Aequor ontwikkelde praktijkboek wordt nauwelijks gebruikt. Vermoed wordt dat dit te maken heeft met de ontwikkeling van dit werkboek door een extern bureau.

In de regio is er volgens de meeste geïnterviewden niet direct sprake van concurrentie tussen vmbo-groen en mbo-groen op de stage/leerplaatsenmarkt en het zelfde geldt voor het vmbo en het roc. Hierover zijn ook afspraken gemaakt en er wordt over overlegd. Er is bovendien in het roc een stage-coördinator die zowel voor het mbo als voor het vmbo werkt. In de regel gaat dit goed. Er ontstaan problemen als niet de juiste paden worden bewandeld en mensen bijvoorbeeld op eigen houtje gaan werken. De stagemarkt is echter niet onuitputtelijk en bij sommige sectoren (zorg) is het voor het vmbo moeilijk om leerplekken te vinden omdat het mbo daar de voorkeur heeft. In de groensector is een groot percentage van de bedrijven nog niet erkend. Bij verplichting van erkenning wordt verwacht dat er bedrijven zullen afhaken en dat de concurrentie zal toenemen.

Het wordt niet uitgesloten geacht dat als ook de reguliere leerlingen in het vmbo meer stages gaan lopen, de spoeling op den duur dun zal worden. En hoe structureler deze stages zullen zijn des te meer zullen ze ten koste gaan van de (nog) meer kwetsbare groepen op deze markt zoals bijvoorbeeld het lwoo en het praktijkonderwijs.

4. Perspectief en verwachtingen leerwerktrajecten

Leerwerktrajecten zijn in deze regio niet uitgegroeid tot een grootschalig fenomeen. Het feit dat veel scholen er voorzichtig mee begonnen zijn, is hier misschien de oorzaak van. Ook hebben enkele scholen de determinatie verscherpt om daarmee zo goed mogelijk de juiste leerlingen te kunnen selecteren. De stijging van het aantal leerlingen met een lwt in de loop van de jaren is dan ook niet spectaculair en een grote bijdrage aan het verminderen van vsv levert het niet. Scholen met lwt- leerlingen zijn echter zeer enthousiast over de resultaten die ze boeken bij

leerlingen, te weten: goed gemotiveerde leerlingen die in de praktijk willen leren, die groeien en die doorstromen naar niveau 2.

De strengere determinatie heeft o.a. te maken met het feit dat er te veel lwoo-leerlingen dreigden in te stappen op leerwerktrajecten, waarbij financiële motieven mogelijk mede een rol speelden. Deze lwoo-leerlingen vormen volgens een aantal geïnterviewden een wat andere doelgroep. Met een goede selectie moet het echter mogelijk zijn ook hieruit de juiste leerlingen in een leerwerktraject te zetten. Voor de overige leerlingen moeten de scholen andere oplossingen vinden (bijvoorbeeld pedagogische variant lwt naar niveau 1). Ook het praktijkonderwijs wordt door sommigen gezien als een geheel andere doelgroep. Dit geldt zeker ook voor bedrijven die bij mbo en lwt-leerlingen niveau wensen.

In het groene vmbo-onderwijs is in feite al een variant van niveau 1 ingedaald en het mbo-groen heeft hier geen moeite mee. Voor bepaalde leerlingen wordt dit een goede oplossing gevonden. Een nadeel van niveau-1-opleidingen zou zijn dat Nederlands geen examenvak is. Het roc zou aan het indalen van niveau 1 in het vmbo in deze regio nog niet toe zijn. Het project Scholingsboulevard in deze regio maakt een dergelijke indaling vermoedelijk makkelijker te realiseren. Over de integratie van de bovenbouw van het vmbo in het mbo wordt in het groene onderwijs gesteld dat ondanks de grote verwantschap en nabijheid dit ook in het groene onderwijs niet gerealiseerd is. Vanuit het perspectief van de leerlingen zou het een goede zaak zijn, zeker als er sprake zou zijn van gezamenlijke verantwoordelijkheid. Bedacht moet hierbij worden dat er ook belangen van organisaties en eigen belangen spelen. Neemt niet weg dat ook vanuit de Scholingsboulevard er hoogstwaarschijnlijk ontwikkelingen in die richting zijn te verwachten.

Scholen met leerwerktrajecten zien in het flexibel omgaan met te geven vakken, in combinaties van Werkplekkenstructuur, Natuurlijk leren met leerwerktrajecten steeds meer mogelijkheden die elkaar ook aanvullen voor deze groep leerlingen. Het loslaten van exameneisen dan wel het flexibel hier mee om kunnen gaan zou de mogelijkheden nog groter maken. Bovendien wordt door velen gesteld dat het duale leren van het lwt ook voor andere leerwegen meer ingang zou moeten vinden.

Enkelen zijn van mening dat het begrip leerwerktrajecten in vele vormen en gedaanten voorkomt en niet meer erg helder is. Ook verwante benamingen als leerwerkhuisen, leerplaatsen e.d. worden er onder gebracht waardoor het soms onduidelijk is, ook voor bedrijven, wat er van leerlingen verwacht mag worden.

6.4 Casus regio Groningen

1. Regionale problematiek vmbo

De provincie Groningen kenmerkt zich door een gezamenlijke aanpak van de acht vmbo- en de twee mbo-scholen om in overleg met het bedrijfsleven leerwerktrajecten tot stand te brengen. Trajecten die voor de doelgroep een optimale doorstroming naar vervolgopleidingen garanderen, met als resultaat dat een nog grotere groep vmbo-leerlingen gekwalificeerd het arbeidsproces ingaat.

De vmbo-problematiek is in Groningen regionaal ingekleurd. Het imago van het vmbo is in Groningen goed te noemen. Het leren van een beroep heeft status en met een goed beroep kan een goed salaris worden verdiend. Toch is het natuurlijk zo dat ouders altijd liever iets hoger

voor hun kind wensen. Als het maar even mogelijk is, zullen ouders met een kind met een advies gemengde of theoretische leerweg hun kind op een mavo-havo-vwo plaatsen. Als het kind eenmaal op het mavo op een dergelijke scholengemeenschap zit, kan het in de ogen van ouders niet meer afdalen naar de andere leerwegen in het vmbo.

De Groningers hechten aan het leren van een goed beroep. Daar komt bij dat 67 procent van de bevolking in Groningen, meer dan het landelijk gemiddelde van 60 procent, een vmbo-opleiding heeft.

De problematiek van 'zwarte' scholen speelt in de scholen op het platteland van Groningen nauwelijks, althans niet bij de scholen met wie is gesproken. Het gaat daar om voornamelijk autochtone leerlingen.

Vanuit de regio is de bestrijding van voortijdige schooluitval een belangrijk thema. Het voortijdig schoolverlaten neemt iets af dankzij inspanningen van zorg- en preventieteams, schakelklassen, samenwerking met het Bureau Nieuwkomers, de afdeling Statushouders en de dienst SO-ZAWE, praktijkonderwijs, het Stedelijk Netwerk jonge moeders, Jeugdhulpverleningen, de Raad voor de Kinderbescherming, HALT en justitie. Het aantal voortijdig schoolverlaters dat door de rmc-trajectbegeleiders werd behandeld groeide verder van 485 in 2001/2002 naar 619 in 2002/2003. Het Preventieproject met als doel voorkoming van uitval bij de overgang van vmbo naar mbo verloopt voor de stad Groningen gunstig. Sinds 2002/2003 doen ook gemeenten uit het Westerkwartier en de gemeente Hoogezand-Sappemeer in dit project mee. Er is voor het schooljaar 2002/2003 binnen dit project een daling van het aantal risicoleerlingen te constateren. Leerwerktrajecten worden in de regio als preventie van voortijdig schoolverlaten gezien. Leerwerktrajecten zijn dus geen opvang voor voortijdige schoolverlaters. Indien een leerling in het vmbo voortijdig uitvalt, wordt die altijd teruggeplaatst in het roc.

De provincie en de gemeente Groningen hebben al een lange traditie in het gezamenlijk aanpakken van de problemen en het realiseren van aantrekkelijk en beroepsnabij onderwijs. Gemeente en provincie lopen voorop bij landelijke vernieuwingen.

2. Leerwerktrajecten

In het kader van het samenwerkingsverband v(mbo) hebben de acht Groningse vmbo-scholen (ROC Noorderpoort biedt op enkele locaties ook voortgezet onderwijs aan) een voorstel ingediend voor leerwerktrajecten.

Per school worden leerwerktrajecten met accenten verschillend uitgewerkt. Zo zijn er per school verschillen:

- In het moment waarop wordt gestart (leerjaar 3 of leerjaar 4 of tussentijds).
- Bij de determinatie van lwt-leerlingen (leerwerktrajecten zijn bedoeld voor leerlingen die niveau 2 mbo kunnen halen, maar moeite hebben met bepaalde vakken. Soms komen ook leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg met een lwoo-indicatie hiervoor in aanmerking en leerlingen die eigenlijk naar het praktijkonderwijs zouden moeten, maar van wie de ouders een voorkeur hebben voor onderwijs dicht bij huis).

Het aantal leerlingen in leerwerktrajecten is op de scholen in Groningen relatief klein gebleven. Men is klein begonnen. De gesprekspartners verwachten niet dat het aantal leerwerktrajectleerlingen nog spectaculair zal stijgen.

Successen zijn:

- Leerlingen nemen bedrijven zelf mee. De verwachting was dat het krijgen van een leerbedrijf dat een lwt-leerlingen zou willen aannemen een probleem zou zijn. In de praktijk nemen leer-

lingen zelf een bedrijf mee. Ze werken er al met een bijbaantje of als vakantiewerk of de familie is bereid de jongere een baan aan te bieden.

- Bevlogenheid docenten en meer faciliteiten. De lwt-coördinatoren zijn ‘bevlogen’ docenten die bereid zijn obstakels (‘ballast’) in het onderwijsprogramma van de leerlingen te omzeilen. Dit vereist overzicht in de eisen van het totale examenprogramma, communicatie met collega-docenten, overleg met scholen. Deze docenten geven 26 uur les en zijn één ochtend of middag voor deze taken vrijgeroosterd. Voor elke lwt-leerlingen ontwikkelen ze een maatwerktraject. Vanuit de gemeente wordt ervoor gepleit deze docenten veel meer faciliteiten te geven voor hun inzet.
- Maak het een positieve keuze. Een probleem waartegen de lwt-coördinatoren aan lopen is dat leerlingen ‘maar’ in twee vakken examen hoeven te doen. Daarmee wordt de keuze voor een leerwerktraject een keuze uit ‘zwakte’. De lwt-coördinatoren proberen de lwt-leerlingen zoveel mogelijk een regulier programma te laten volgen. ‘Als ze het kunnen, waarom zou je ze het dan afnemen’, is een veelgehoorde opmerking. Dit geldt specifiek voor het vak wiskunde/rekenen. Vooral leerlingen in de technische beroepen moeten van de werkgevers over voldoende wiskunde/reken-vaardigheden beschikken. Maak van leerwerktrajecten een variant binnen de reguliere leerweg.
- Lwt-leerlingen doen veel werkervaring op. Lwt-leerlingen doen in veel opzichten positieve ervaringen op. Hun arbeidsethos is goed, ze hebben meer praktische werkplekvaardigheden. Beloon dat. Lwt-leerlingen die hun leerwerktraject hebben afgerond op het vmbo zouden een assistentdiploma (niveau 1 mbo) moeten krijgen. Dat moet erkend worden.

Verbeterpunten zijn:

- Portfolio’s. Om de ‘warme’ overdracht naar het middelbaar beroepsonderwijs te regelen zouden vmbo en mbo eenzelfde terminologie van kwalificaties en competenties moeten hanteren. Dit zou kunnen aan de hand van portfolio’s waarmee leerlingen laten zien wat ze allemaal al kunnen. Op basis daarvan kunnen dan vrijstellingen voor deelkwalificaties worden gegeven. Dit is een oplossing die nog veel afstemming vereist. In Groningen is nu een project gaande om dit te realiseren in samenhang met de Proeve van bekwaamheid.
- Gebruik van Proeve van bekwaamheid. Een andere manier om tot de beoordeling van niveau te komen is die te baseren op een Proeve van bekwaamheid, zoals in de gildentijd van de middeleeuwen. Aan de hand van de Proeve van bekwaamheid kan het vervolgonderwijs zien aan welke eisen de leerling al voldoet om zodoende vrijstellingen te geven. In Groningen wordt in het project hieraan gewerkt. In het Groningse project is het de bedoeling van de scholen dat de Proeve van bekwaamheid het Centraal Schriftelijk Eindexamen gaat vervangen.
- Selecteer leerlingen op leerstijl (niet op niveau). Om het negatieve imago van leerwerktrajecten weg te werken, zouden leerlingen niet moeten worden gekozen op hun tekortkomingen, maar op hun doe-mentaliteit. Het zijn de jongeren met de ‘gouden handjes’, diegenen ‘die met hun handen maken wat hun ogen zien’. Maak leerwerktrajecten mogelijk in het gehele vmbo, dan is het ook geen negatieve keuze meer.
- Haal de ‘weeffout’, het alleen examen doen in Nederlands en het beroepsgerichte programma, eruit. Daarmee werd het leerwerktraject een negatieve keuze. Geef scholen flexibiliteit in het samenstellen van het examen en dat ze keuzen kunnen maken: alle vakken, andere vakken etc.

- Blijf qua inhoud werken aan nog meer opdrachten en ‘prestaties’. Om leerwerktrajecten succesvol te houden, is het belangrijk dat er nog meer praktische vragen en opdrachten worden ontwikkeld.
- Maak geen dwangbuis van CREBO- en licentienummers. Geef scholen ruimte trajecten op maat te ontwikkelen, maar voorkom ook ‘wildgroei’ van allerlei kleine trajecten.

3. Samenwerking, onderlinge verhoudingen en posities t.o.v. elkaar

Onder regie van de projectleider is in Groningen gekozen voor een gezamenlijke aanpak. Er is een samenwerkingsverband opgezet met stuurgroep, werkgroep en docentennetwerken. Binnen dit samenwerkingsverband is gewerkt aan verbeterplannen, scholingstrajecten, kwaliteitszorg, kostenbeheersing, Nederlands als beroepsgericht vak, themabijeenkomsten, portfolio en advies Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA). In het (vervolg)project Proeve van Bekwaamheid wordt geëxperimenteerd met gebruikmaking van portfolio, om het Centraal Schriftelijk Eindexamen voor lwt-leerlingen te omzeilen. De coördinatoren leerwerktrajecten hebben dezelfde cursus gevolgd en leerlingen krijgen in principe dezelfde vakken.

Een belangrijke succesfactor in Groningen is geweest de uitzonderlijke situatie dat er heel veel samenwerking is tussen de verschillende scholen (vmbo, roc) en dit ondanks de concurrentie tussen ROC Noorderpoort en Alfa College. Vooral op de werkvloer wordt er veelvuldig samen-gewerkt.

Successen zijn:

- Er worden ‘van onderop’ onderwijsmaterialen ontwikkeld. De werkvloer is de aanjager en brengt zaken in in de werkgroep. De werkgroep stelt voor aan stuurgroep. De lwt-coördinatoren zijn gefaciliteerd om elke dinsdagmiddag aan materialen te werken. Ze zijn vrij ingeroosterd. ‘Van onderop’ is het succesinstrument, de MAP, ontwikkeld. De MAP is een hulpmiddel om het praktijkdeel af te bakenen van theorie. Vroeger werd alles gedaan op school en de stage werd gebruikt om bepaalde onderdelen in de praktijk te oefenen. Nu kan met behulp van de map specifiek worden nagegaan wat leerlingen al op de werkplek doen. Dat hoeft dan niet meer op school te worden behandeld. De zogenoemde ‘dubbelops’ tussen school en praktijk kunnen daarmee worden voorkomen. Elke school kan de MAP op eigen schoolpapier afdrukken. De MAP is een efficiënt instrument voor afbakening en afstemming. Leerlingen kunnen er ook mee worden gevolgd. Het is een leerlingvolgsysteem. Het is voor-schrijvend voor wat er op school gebeurt. Als vervolg op de MAP wordt op dit moment in Groningen gewerkt aan een nieuwe manier van beoordelen die is toegespitst op leerlingen in leerwerktrajecten. Er wordt een format voor een Proeve van bekwaamheid ontwikkeld in de afdeling zorg&welzijn. Het is de bedoeling van de scholen van het project dat dit het Centraal Schriftelijk Eindexamen vervangt. Volgend jaar krijgen alle lwt-leerlingen een binnenschools examen. Het leerwerktraject is afgerond als leerling, werkgever en begeleider het hierover eens zijn. Vaak kan dat sneller, soms ook langzamer. Op deze manier kan maatwerk worden geleverd.

Voorts zijn in regionaal verband zogenoemde Thema-mappen ontwikkeld, waardoor het mogelijk is lwt-leerlingen uit verschillende opleidingen bij elkaar te laten werken. Sommige scholen laten lwt-leerlingen zo veel mogelijk een regulier traject volgen, andere scholen zetten de lwt-leerlingen bij elkaar in één klas. Er zitten dan leerlingen vanuit diverse sectoren (techniek, zorg&welzijn, economie, groen) bij elkaar. Om het lesmateriaal toe te spitsen op de eigen sector, zijn er deze Thema-mappen. Voor iedere opleiding worden elementen specifiek uitgewerkt.

- Er is onderling vertrouwen, er zijn geen dubbele agenda's. Dat is de tweede succesfactor in Groningen wat betreft de regionale samenwerking. Er is grote betrokkenheid van alle scholen. Er is een grote opkomst in de werkgroepen van leerwerkcoördinatoren. In het regionale overleg (MKB-Leerbanen, CWI, Gemeente) laten de vmbo-scholen zich vertegenwoordigen door de projectleiders van Noorderpoort en Alfa College. Die vertegenwoordigen het vmbo in de denktank van het regionale MKB-Leerbanen-project (Regionale actieteams). In overleg worden alle roc's en vmbo's gedekt met een uniforme aanpak. Dit is ook gunstig voor leerlingen. Alle scholen gebruiken dezelfde taal als het over leerwerktrajecten gaat.
- De leerwerktrajecten zijn een vliegwiel geweest voor regionale samenwerking en materiaalontwikkeling. Leerwerktrajecten zijn weliswaar een relatief kleinschalig, geïsoleerd project gebleven, maar er gebeurt veel meer ook voor andere groepen. De overlegstructuur en -cultuur ligt er. Er zijn andere groepen en leerlingen die kunnen profiteren van de inzichten die bij leerwerktrajecten zijn opgedaan.
- Beleidsregels oprekken. Eén van de belangrijkste successen van leerwerktrajecten is het vinden van de randen van de regelgeving: 'hoe kunnen we in het belang van de doorlopende leerweg van de leerling de grenzen van de wet vinden en zonodig oprekken'? Dit heeft informatie opgeleverd over wat kan en wat mag met betrekking tot deze groep leerlingen. Voorbeelden hiervan zijn: 'Mogen twee leerlingen in een leerwerktraject worden gezet of mogen alleen leerlingen die in principe niveau 2 kunnen halen naar een leerwerktraject'? en 'Kan en mag het CSE worden omzeild door de invoering van een Proeve van bekwaamheid'? Het examen wordt steeds meer een kwestie van controle, planning en kwaliteitszorg. Als de kwaliteitszorg op orde is, dan kan er heel veel. De eisen aan de Proeve van bekwaamheid zijn, als die hard gemaakt kunnen worden met kwaliteitszorg, evenwaardig aan die van het Centraal Schriftelijk Examen (CSE). Met leerwerktrajecten worden de grenzen van de regelgeving opgezocht, waarmee beleidsruimte voor de scholen kan worden gecreëerd. Voor elke leerling komt er, zo is de bedoeling in Groningen, in de toekomst binnen de kwaliteitszorg een individueel Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en een Onderwijs- en Examenreglement (OER). Met de invoering van de Proeve van bekwaamheid kan een doorlopende leerweg worden gerealiseerd, waarmee alle dubbelingen uit het programma worden gehaald en maatwerk kan worden gerealiseerd. Voor scholen is het dan van belang geen gatenkaas over te houden na het geven van vrijstellingen. Op dit moment leveren vrijstellingen nog vrijwel niets op omdat leerwerktrajecten niet grootschalig worden aangepakt. De schoolorganisatie moet hiervoor in gereedheid worden gebracht. Die is er nog niet klaar voor. Dit vereist ook een omslag in denken en doen bij het docentencorps. In het kader van Competentiegericht onderwijs (CGO) krijgen docenten een andere rol: de docent wordt coach en werkt met kwalificatiedossiers en individuele trajecten. Voor elke leerling wordt een eigen, individueel traject ontworpen.
- Succesbeleving bij leerlingen. Aanvankelijk werden leerwerktrajecten bij docenten met scepsis ontvangen: 'diploma op een boterbriefje'. 'Dan kun je iedereen wel laten slagen', zo werd door docenten gezegd. Langzaam is iedereen ervan doordrongen, dat leerlingen in de praktijk veel leren en vaak verder zijn dan leerlingen die een regulier basisberoepsgericht traject volgen. Andere werkhouding, arbeidsethos, motivatie, beter gedrag, ervaring. Langzamerhand komen er meer docenten die er positieve ervaringen mee hebben. 'Dit had ik tien jaar eerder moeten doen. Ik wist niet dat het zo leuk was.' De cultuuromslag bij docenten gaat langzaam. Om docenten te overtuigen is het zo belangrijk om de successen van leerwerktrajecten te benadrukken.

4. Perspectief en verwachtingen leerwerktrajecten

Hoewel leerwerktrajecten een relatief kleinschalig project is, is men overwegend overtuigd van het succes ervan. Leerlingen hebben er profijt van en docenten zien dat potentiële drop-outs, hun diploma halen en met goede vooruitzichten doorstromen naar niveau 2 van het middelbaar beroepsonderwijs. Successen die ze vooraf voor onmogelijk hielden. Werkgevers zijn soms enthousiast (Ik had er meer moeten hebben), maar vinden niet altijd dat de leerlingen over voldoende kennis of vaardigheden beschikken. Er is geduld nodig. Een aantal gesprekspartners stelt dat leerwerktrajecten ook in de toekomst een relatief kleine groep leerlingen zal betreffen.

Wij hebben de gesprekspartners dan ook de vraag voorgelegd: Wat moet er gebeuren om leerwerktrajecten te verbreden?

In de eerste plaats zien niet alle gesprekspartners groei of verbreding als doelstelling: ‘Is groei nodig? Moet dat?’ zo werd ons door sommigen geantwoord. Wel wordt het belangrijk gevonden dat niemand voortijdig uitvalt en dat iedereen niveau 2 (de startkwalificatie) haalt. Maar men plaatst ook vraagtekens hierbij: ‘waarom zo snel naar werk?’ Men kiest meer voor het uitgangspunt jongeren zo lang mogelijk naar school te laten gaan. Dat is immers de mooiste tijd van hun leven: vrije tijd, vrienden/vriendinnen, groepsgebeuren. Het is ‘zonde’ jongeren zo snel een smalle weg op te sturen, aldus één van de gesprekspartners.

In de tweede plaats werden er ook veel suggesties gedaan om de leerwerktrajecten te verbeteren voor de toekomst. Belangrijk hierbij is volgens veel geïnterviewden dat de keuze voor leerwerktrajecten een positieve keuze moet worden. Op dit moment wordt voor een leerwerktraject gekozen als de leerlingen tegen hun ‘plafond’ aanlopen. Het is nu vaak een negatieve keuze. Voorstellen om er een positieve keuze van te maken zijn onder andere:

- Selecteer op leerstijl.
- Maak duale trajecten (combinatie van werken en leren) regulier mogelijk in het hele vmbo.
- Laat geen vakken vallen, wijzig vakken eventueel. Dat leerlingen alleen examen moeten doen in Nederlands en het beroepsgerichte programma is goed bedoeld, maar maakt ook dat het een keus uit zwakte is.

Meer aandacht voor de doorstroom van vmbo naar mbo is een volgend punt dat wordt genoemd om leerwerktrajecten te verbeteren. De doorstroom van lwt-leerlingen naar het mbo blijft namelijk een kwetsbaar punt. Een kenmerk van veel lwt-leerlingen is ook dat ze vooral gedijen in een kleinschalige omgeving. Het is belangrijk dat het vervolgonderwijs in de begeleiding en in het onderwijsaanbod rekening houdt met lwt-leerlingen. Geïnterviewden hebben de volgende suggesties voor verbetering van de doorstroom van vmbo naar mbo:

- Verplichte melding bij de start van een leerwerktraject. Als een leerling een leerwerktraject start moet dit verplicht gemeld worden bij de bve-instelling zodat die al voorbereidingen kan treffen voor de intake, begeleiding en trajectvoortgang.
- Erkenning leerwerktraject als assistentopleiding, niveau 1 van de kwalificatiestructuur. In het kader van de beroepskolom wordt er vooral gesproken over efficiënte leerwegen waarmee het beroepsonderwijs aantrekkelijker kan worden als leerweg. In Groningen wordt duidelijk gepleit voor erkenning van leerwerktrajecten als niveau-1 in het mbo. Geef ze als het ware korting op hun traject naar de startkwalificatie.
- Integreer lwt- en niveau-2-opleidingen in het kader van de beroepskolom in een verkort traject. Eén of twee jaar leerwerktraject en vaak twee jaar voor de startkwalificatie is voor deze leerlingen veel te lang en niet nodig in verband met dubbelops en ballast. Er moet in goed

overleg binnen het kader van de beroepskolom een aanzienlijke verkorting van de opleidingsduur worden gerealiseerd. Dit is qua leerwinst voor de leerlingen aantrekkelijk, maar ook wat betreft de financiering van de instelling.

- Hanteer portfolio's om vrijstellingen in het mbo te creëren.
- Hanteer Erkenning Verworven Competenties (EVC) om vrijstellingen in het mbo te creëren. Veel meer moet er bij de intake in het middelbaar beroepsonderwijs gebruik worden gemaakt van de Erkenning Verworven Competenties; ook voor vmbo'ers met de portfolio als basis.
- Meld leerlingen tijdig aan bij het mbo, zodat roc's de vrijstellingen ook kunnen omzetten in 'winst' (tijd, aandacht voor zwakke groepen).
- Hanteer één kwalificatiestructuur in vmbo en mbo om dubbelops te vermijden. Portfolio's kunnen hier dienstbaar zijn. Gebruik regels waarvoor ze bedoeld zijn en niet als obstakel. De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) en de regelgeving rond leerwerktrajecten zijn bedoeld om de deelnemer centraal te zetten in het onderwijs. Niet om institutionele belangen af te schermen.

Naast deze verbetering in de doorstroom tussen vmbo en mbo hebben geïnterviewden de volgende suggesties voor verbetering van leerwerktrajecten:

- Bekijk leerwerktrajecten en de regelgeving daar rondom heen meer vanuit de ogen van een werkgever. Is al die regelgeving rond onder andere certificering wel nodig voor de leerling? Als het vmbo, de docent er vertrouwen in heeft, dan moet de buitenschoolse stage/-leerwerktraject mogelijk zijn. Het achteraf kunnen verantwoorden via control, planning en kwaliteitszorg is de toekomst en zou ook hier kunnen worden toegepast. Ook de fiscale vergoeding zou weinig zichtbaar zijn.
- Bekijk het leerwerktraject meer vanuit de ogen van de leermeester in het bedrijf, de docent in het vmbo en de leerling. Leerwerktrajecten beginnen vanuit de docent die in relatie met de leerling tot de overtuiging komt dat door verlichting in het onderwijsprogramma aan te brengen de deelnemer toch naar het examen kan worden geleid. Dit kan door een buitenschoolse stage. Bedrijven willen wel, maar, zo zegt de vertegenwoordiger van het MKB, velen vinden dat er teveel moet en te weinig te halen is. Aspecten die hierbij onder andere genoemd worden, zijn: de leermeester moet een cursus volgen, de leermeester wordt ook uitgenodigd voor regionale bijeenkomsten, de leerling werkt 'maar' twee dagen.

De vmbo-docent heeft ook het gevoel dat hij alles moet regelen, terwijl er nu nauwelijks middelen tegenover staan. Het voorbeeld is de lwt-coördinator met vijf lwt-leerlingen die 26 uur lesgeeft en één dinsdagochtend tijd heeft vrijgeroosterd om bedrijven en leerlingen te bezoeken om de twee weken. De docent moet nieuwe bedrijven zoeken, hij moet bedrijven voorlichten over de fiscale regeling, hij moet nagaan of de leermeester over voldoende pedagogische en opvoedkundige vaardigheden beschikt enz. Vmbo-docenten geven de hele week les, zo wordt gesteld, en ze hebben te weinig tijd om leerlingen en leermeesters te begeleiden. Laat staan om hierin een adviesrol te hebben. Er zou structureel meer geld moeten komen voor de begeleidingsuren van vmbo-docenten. De beroepsbegeleidende leerweg is in het middelbaar beroepsonderwijs regulier en docenten zijn daarvoor vrijgesteld. In het vmbo moeten ze het er extra bij doen.

De leerlingen zo blijkt uit het onderzoek en ook uit de casestudies zijn dolenthousiast over leerwerktrajecten. Het grootste deel stroomt ook door naar niveau 2 in het roc. Succesbelevingen zijn hierbij: ga uit van wat leerlingen kunnen en niet van wat ze niet kunnen, omzeil de zwakke plekken en laat leerlingen vakken die ze goed kunnen extra doen, geef leerlingen het gevoel erbij te horen en spreek niet denigrerend over leerlingen uit leerwerktrajecten. Leerlingen hebben verder nauwelijks weet van de regelgeving.

Enkele geïnterviewden geven ook aan dat er oplossingen moeten komen voor de concurrentie tussen de assistentopleidingen (niveau-1 mbo) en de leerwerktrajecten. Als vmbo-leerlingen 16 jaar zijn, mogen ze zonder diploma sowieso instromen in niveau-1 van het mbo; dit is een 'concurrent' voor leerwerktrajecten. Daar komt bij de ontwikkeling van brede assistentopleidingen in het kader van het herontwerp beroepsonderwijs, een zogenoemd proeftuinenproject. Dat wordt volgens enkelen helemaal een concurrent en deze opleidingen zullen vermoedelijk ten koste gaan van de leerwerktrajecten.

6.5 Casus regio Rotterdam

1. Regionale problematiek vmbo

In de regio Rotterdam heeft het vmbo over het algemeen een minder goed imago. De situatie in dit schooltype wordt verder complex genoemd ook al vanwege een toename van zwarte scholen en de problemen die hier meer gepaard gaan, de economische situatie en een minder goede sociale cohesie. De uitval in het vmbo is echter niet hoog en het slagingspercentage voor de verschillende leerwegen is redelijk. De uitval in het mbo is zeer hoog. Gesproken wordt over 60 procent en er zouden 20.000 leerlingen (2003) de arbeidsmarkt betreden zonder een startkwalificatie (geen diploma niveau 2 of minimaal havo).

Het feit dat de uitval in het vmbo niet groot was, betekende echter niet dat er in deze sector geen problemen waren. Veel leerlingen dreigden uit te vallen, waren niet gemotiveerd in theorie en of willen alleen maar werken.

Door het vmbo is in samenwerking met het mbo en de gemeente in het verleden dan ook op verschillende wijze getracht (in kader voortijdig schoolverlaten, onderwijskansenbeleid, Impulsmiddelen) hiervoor oplossingen te ontwikkelen. Het project Baanbreker (opleiden voor diploma a of b en daarna door naar niveau 1) en het project Praktijkvorming en onderwijs waren hier voorbeelden van. Ook in het kader van de doorstroom tussen vmbo en mbo (roc en aoc) waren partijen bezig om de aansluiting en doorlopende leerlijnen te realiseren. Deze projecten kunnen gezien worden als voorlopers voor het lwt maar het ontbrak de projecten aan status bij zowel leerlingen (en hun ouders) als ook bij scholen. Uit overleg tussen vertegenwoordigers van Rotterdamse scholen, de gemeente Rotterdam en de projectorganisatie VMBO is vervolgens werkoverleg ontstaan voor de praktische invulling van leerwerktrajecten. Het mbo (roc, aoc) was hierbij niet aanwezig. Hetzelfde gold voor het bedrijfsleven en intermediaire organisaties.

In 2003 is door vmbo's, het mbo, de gemeente en ocv een convenant ondertekend (Beroepsonderwijs ontketend) met als doel uitval te reduceren en jongeren die het onderwijs hebben verlaten zonder startkwalificatie te begeleiden naar de arbeidsmarkt of een startkwalificatie.

Ook in 2003 is in het kader van het landelijke MKB-10.000 leerbanenplan in Rotterdam een 1000 leerbanenplan opgestart. Dit heeft echter nauwelijks gewerkt omdat de problematiek volgens velen niet lag in een tekort aan leerbedrijven/leerplaatsen maar veel meer in de onderlinge afstemming en samenwerking tussen alle betrokkenen (vmbo's, mbo's, kbb, MKB). Daarnaast is geconstateerd dat het aantal gewenste leerbanen in het vmbo in Rotterdam beperkt was. In 2004 heeft dit in het Rotterdamse geleid tot oprichting van de Stichting Projectorganisatie LeerenWerken. Deze Stichting heeft als doel om leerlingen beter voor te bereiden op een plek in het bedrijfsleven, de matching van leerlingen en bedrijven te verbeteren en om de omgang van scholen met leerbedrijven efficiënter en effectiever te laten plaatsvinden. De Stichting heeft ook de doelstelling van het MKB-1000 leerbanenplan overgenomen. De Stichting streeft naar:

- CentraLerenWerken (CLW) in vmbo's met deskundig personeel op het terrein van de arbeidsmarkt.
- Loopbaan Adviescentra in roc's, aansluitend op de CLW in het vmbo.
- Meer samenwerking en afstemming met kbb's.
- Het bevorderen van docentenstages en het inzetten van mentorships.

Om dit te realiseren worden op dit moment aparte convenanten afgesloten met het vmbo/praktijkonderwijs, met kbb's en met het mbo.

2. Leerwerktrajecten

In het schooljaar 2003/2004 waren er in Rotterdamse vmbo's 150 leerlingen met een leerwerktraject. Ook in enkele randgemeenten worden leerwerktrajecten aangeboden. In het schooljaar 2004/2005 gaat het volgens opgave in Rotterdam om 276 plaatsen. Dit aantal ligt boven de verwachtingen van het MKB-1000 leerbanenplan. In de projectgroep vmbo (6 vmbo's in Rotterdam, de gemeente) zijn onderdelen van de leerwerktrajecten (determinatie, stageplaatsen, inhoud programma's, traject en financiële afhandeling) wel besproken maar elke school heeft op eigen wijze het leerwerktraject ingevuld. Verschillende scholen hebben in de beginperiode van de leerwerktrajecten moeten roeien met de riemen die men had. Dit wil zeggen dat men nauwelijks stageplaatsen had, geen eigen lokaal ter beschikking stond of dat het ontbrak aan goede externe praktijkopdrachten. Soms is men dan ook gewoon begonnen met het uitvoeren van interne opdrachten die veel overeenkomsten vertonen met natuurlijk leren. Op een aantal scholen in Rotterdam is voor de determinatie gebruik gemaakt van het kwadrantenmodel. Dit model is eerst op een van de scholen ingevoerd en houdt in dat de leerlingen vanuit verschillende gezichtshoeken worden beoordeeld (capaciteiten, persoonsontwikkeling, prestaties en schoolgedrag). In de loop van het leerwerktraject is op deze school ook een CentrumLerenWerken opgezet wat nu speerpunt is in de werkzaamheden van de nieuwe Stichting Projectorganisatie LerenWerken. Een dergelijk centrum houdt in dat een aantal personen binnen de organisatie met kennis van de arbeidsmarkt (verkregen vanuit de nazorgfunctie bij praktijkonderwijs) stagedocenten gingen ondersteunen bij het binnenhalen van stageplaatsen en bij het onderhouden van deze contacten. Zowel wat betreft het aantal dagen als wat betreft de perioden waarin leerlingen op het bedrijf stage lopen (één dag versus drie dagen) zijn er verschillen tussen de scholen. Ook is er variatie in de – extra – vakken die worden aangeboden. Een school werkt vanaf 2004 in het derde jaar met verschillende leerlingen in een groep (lwt-leerlingen, leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg waarvan het bekend is dat ze het niet aankunnen en niveau 1-leerlingen uit het mbo, ingedaald in het vmbo). Binnen de groep weten de leerlingen wat hun einddoel is en de stage maakt voor elke leerling deel uit van de opleiding. In het vierde jaar wordt vervolgens met stamgroepen gewerkt met een vast programma en modulaire onderdelen per leerlinggroep.

Successen zijn:

- Goede voorlichting aan leerlingen en ouders over het traject en de mogelijkheden ervan. Dit om te voorkomen dat leerwerktrajecten een inferieure opleiding wordt gevonden. Ook steeds benadrukken dat hierdoor de kans op werk groot is.
- Dat leerlingen niet meer uitvallen, dat er een op de leerling afgestemde route is gevonden naar een startkwalificatie en dat vrijwel alle lwt-leerlingen hun diploma basisberoepsgerichte leerweg halen. Het kennisniveau van de leerlingen wordt afhankelijk van de sector ook goed genoemd.

- Dat het mogelijk is om ook flexibel om te gaan met vakken (wiskunde, natuurkunde, Engels) en dat veel leerwerktraject-leerlingen ook slagen voor deze extra vakken.
- Dat docenten nu van de leerlingen te horen krijgen hoe het er in de praktijk aan toegaat. Dat leerlingen in de praktijk zitten en een product maken waarop ze trots kunnen zijn en dat verkocht wordt.
- Dat de betrokken docenten het concept goed hebben opgepakt en vormgegeven binnen de school. Andere docenten en leerlingen uiten hun waardering hierover en de belangstelling voor leerwerktrajecten groeit.
- Dat er een goed determinatie-instrument is ontwikkeld dat voorziet in een behoefte en waarmee zo breed als mogelijk de selectie kan plaatsvinden. Een goede selectie is cruciaal voor deze groep leerlingen.
- De scholen zijn zich bewust geworden dat vmbo-leerlingen geen eenheidsworst zijn en dat ze op verschillende manieren zullen moeten differentiëren.
- De invoering van leren buiten school en er achter komen dat dat even effectief kan zijn en dat het binnenschools leren prachtig aanvult.
- Inzien dat deze vorm van duaal leren zich verder zal (moeten) ontwikkelen, ook voor andere leerwegen. Dat leerlingen blij zijn met de stage/leerplaats en hoewel ze misschien niet echt gemotiveerd zijn, is het in ieder geval voldoende om de opleiding af te maken: *'leerlingen vinden het geen straf meer om op school te zitten'*.
- Zien dat het bedrijfsleven zich openstelt voor deze groep leerlingen (vaak sociaal betrokken ondernemers) en dit concept. Deze waardering door het bedrijfsleven geeft de leerling een gevoel van eigenwaarde.
- Zien dat ook leerlingen vanuit het OPDC (speciaal onderwijs) binnen leerwerktrajecten zich ontwikkelen en groeien. Over of deze leerlingen behoren tot de doelgroep lwt-leerlingen is tussen de verschillende partijen wel discussie.
- Dat als gevolg van deelname aan leerwerktrajecten ook andere vormen van leren de school binnen komen zoals Werkplekkenstructuur en Natuurlijk leren.

Verbeterpunten zijn:

- Leerwerktrajecten moeten nog verder ingebed raken in de schoolorganisatie. De scholen staan er nog niet helemaal open voor en het is niet altijd makkelijk om mensen te vinden die het willen oppakken en organiseren.
- Soms is het moeilijk goede bedrijven te vinden in de Randstad. Dit geldt niet voor alle sectoren in dezelfde mate. Af en toe speelt hierbij een rol dat bedrijven geen allochtonen willen maar blanke goed opgeleide leerlingen. In de relatie met bedrijven moet dan ook nog veel geïnvesteerd worden en de relatie moet ook onderhouden worden. MKB is nauwelijks in staat bedrijven te leveren.
- Leraren lopen tegen de regelgeving van de examenprogramma's aan. In de school is hierover een instructiedag geweest en streven is naar maximale oprekking.
- Steeds alert zijn op het negatieve beeld van de leerwerktrajecten bij leerlingen en docenten. Gevaar bestaat dat leerwerktrajecten de 'afvalbak' wordt voor leerlingen die nergens meer te plaatsen zijn.
- De determinatie zuiver houden en steeds alle aspecten mee laten wegen. Minder goede determinatie is noch voor de leerling noch voor het bedrijf een goede zaak.
- Continuering van de stage/leerplaats van vmbo naar mbo lukt vaak niet. Er zijn wel verschillen per sector. Er zijn ook verschillende redenen waarom dit niet lukt (bedrijf wil niet, leerlingen is uitgekeken, school wil verandering).

- De subsidiëring in het kader van de nominatie-kwalificatie procedure voor leerwerktrajecten is gestopt. Er komen bij kleine groepen lwt-leerlingen problemen met de financiering. Meer lwoo-leerlingen selecteren is geen optie omdat dit funest is voor leerwerktrajecten. Verschillende groepen leerlingen bij theorie en praktijk bij elkaar zetten kan mogelijkheden bieden, maar doet een groot beroep op de docenten.

3. Samenwerking, onderlinge verhoudingen en posities t.o.v. elkaar

In Rotterdam is er in het verleden en ook nu nog veel ondernomen om de verschillende partijen wat betreft deze doelgroep bij elkaar te brengen. Vanuit de randgemeenten wordt de vraag opgeroepen of deze bij de onderhavige problematiek niet meer betrokken zouden moeten worden.

In Rotterdam zijn veel projecten ondernomen en initiatieven gestart. Soms gaat het daarbij om initiatieven die zowel in tijd als in doelstelling in elkaars verlengde liggen. In de verschillende plannen en activiteiten ontbreken vaak de bedrijven en de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Wel is MKB betrokken bij het 1000 leerbanenplan dat inmiddels ondergebracht is bij de werkzaamheden van de nieuwe Stichting.

Wat betreft de invoering van leerwerktrajecten in de vmbo-scholen komt het beeld naar voren dat elk van de scholen daar voor een eigen vorm heeft gekozen, maar dat goede ideeën en het gebruik van bruikbare instrumenten wel doordringen bij de andere scholen.

Ten aanzien van de samenwerking met het mbo wordt er gesteld dat er voortuitgang is geboekt, maar dat het nog veel beter kan. Het convenant dat in het kader van de activiteiten van de Stichting projectorganisatie LerenWerken nog moet worden afgesloten zal hier een afspiegeling van moeten zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om de Loopbaanadviescentra in het mbo en de afstemming van deze met de CentraLerenWerken in de vmbo's. Welke verantwoordelijkheden waar gesitueerd zullen zijn en wat de werkzaamheden van de Stichting hierbij zullen zijn, zal in de loop van de tijd duidelijk moeten worden.

Wat betreft het MKB-1000 leerbanenplan en de wettelijke taken van de kbb's lijkt er volgens enkelen ook sprake van overlap en ook hier moet meer duidelijkheid over komen. Op de vraag of leerwerktrajecten hebben bijgedragen aan een verbetering van de samenwerking in de regio Rotterdam wordt door de verschillende betrokkenen anders gedacht. Dit neemt niet weg dat velen aangeven dat er successen zijn geboekt.

Successen zijn:

- Dat bij alle partijen de wil aanwezig is om doorlopende leerlijnen te realiseren en dat er op managementniveau hierover veel overleg is.
- Dat er meer samenwerking tussen partijen op gang is gekomen waardoor leerlingen in het vmbo meer kansen krijgen.
- Dat vmbo en mbo elkaar over en weer leren kennen (cultuur, doorstroom, leerwegen, aanpak, kwalificaties) en daardoor zeker op individueel niveau stappen kunnen ondernemen.
- Teamleiders van vmbo en mbo die de programma's hebben vergeleken en hieruit het minimale hebben overgenomen. Dit wil zeggen dat alle ballast voor leerlingen is verdwenen. Dit is in een convenant vastgelegd. Ook over de aanpak van leerlingen zijn soortgelijke afspraken gemaakt.
- Gebruik maken van een jobcoach die goede relaties heeft met het roc en het bedrijfsleven.
- Jobcoach die 's morgens op de werkplek is en met de opleider en leerlingen de opdrachten opstelt en ook op het einde van de dag de werkzaamheden doorneemt.

- Instellen van een CentraLerenWerken ter ondersteuning van stagedocenten bij acquisitie en onderhoud relaties met bedrijfsleven.
- Uitwisseling van stages tussen vmbo en mbo per sector/afdeling.
- De intensieve en continue relatie met bedrijven en de activiteiten die ondernomen worden (adoptie van bedrijven, bedrijfsdagen) om contacten te onderhouden en een betere afstemming te krijgen tussen school en praktijk.

Verbeterpunten zijn:

- Het vmbo kampt met de grootschaligheid van het mbo. Op de werkvloer van het mbo worden zaken/afspraken anders opgepakt dan centraal afgesproken. Bijvoorbeeld lwt-leerlingen komen terecht op reguliere trajecten zonder speciale benadering. Dit wil zeggen dat er aan de ‘warme overdracht’ nog hard gewerkt moet worden. Ook in het doorgeven van vorderingen van mbo naar vmbo kan nog veel verbeterd worden.
- Grotere betrokkenheid van aangrenzende gemeenten bij activiteiten vanuit Rotterdam is gewenst. Zeker ook omdat roc’s regionaal werken. Vanuit Rotterdam wordt er te weinig regionaal (te veel stedelijk) gedacht bij de aanpak van problemen met deze groep leerlingen.
- Meer aandacht in de driehoek leerling-bedrijf-school is gewenst. Dit om de theorie over de praktijk in de school naadloos te laten aansluiten op de praktijk in het leerbedrijf. Binnenschools- en buitenschoolsleren moeten beter afgestemd worden. Door kbb’s hier meer bij te betrekken kan van elkaar geprofiteerd worden.
- De afstemming tussen vmbo en mbo is nog niet zodanig dat er vrijstellingen verleend worden. Soms is dat ook moeilijk omdat er deelcertificaten van deelkwalificaties worden uitgereikt. Hier moet meer aandacht aan besteed worden omdat dan ook ‘tijdwinst’ zowel voor leerlingen als voor de scholen geboekt kan worden.

De scholen in Rotterdam en omgeving hebben bij het zoeken van leerwerkplaatsen (o.a. in kader van MKB 1000 leerbanenplan) nauwelijks gebruik gemaakt van kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Dit geldt zowel voor het vinden van leerbedrijven als voor de ondersteuning in de relatie met het bedrijfsleven (voorbereiding op stage, matching, omgaan met leerbedrijven). De kbb’s en het vmbo zouden elkaar nog onvoldoende kennen en bovendien zijn leerwerktrajecten in Rotterdam en omgeving voorzichtig opgestart. Er was hierdoor ook niet direct een tekort aan leerwerkplaatsen. Een vertegenwoordiger van een kbb (Kenteq) bevestigt dat er door scholen nauwelijks een beroep op het kbb wordt gedaan en dat er nog onvoldoende aansluiting is tussen beide. Ook de praktijkboeken worden mondjesmaat afgenomen en ondersteuning in de driehoek leerling – bedrijf – school is nog nauwelijks aan de orde. Samenwerking met andere kbb’s is er alleen over individuele leerlingen, bedrijven en scholen. In het kader van het MKB 1000 leerbanenplan is er structureel overleg met alle Rotterdamse vmbo en mbo-scholen. Hieruit is onder andere de één loketfunctie in het roc voortgekomen.

Vanuit een leerbedrijf wordt geconstateerd dat de relatie met de school steeds beter verloopt en dat de introductie van leerlingen in het bedrijf en de begeleiding meer aandacht krijgt. Waar het nog aan ontbreekt zijn goede praktijkopdrachten waardoor de relatie tussen leren in de school en in het leerbedrijf nog beter gelegd wordt. Het kbb werkt nog te weinig voor het vmbo en aan praktijkboeken voor het vmbo zou het volgens de bedrijfsopleider ontbreken.

Met de regelgeving rondom de leerwerktrajecten heeft het bedrijf weinig te maken. Dit wordt geregeld door de school. Wel wordt gesteld dat de erkenning en de begeleiding bij de opdracht-

ten op zich geen belemmeringen zijn om leerwerktrajecten aan te bieden, maar het moet geen administratieve druk worden.

De school waarvan dit bedrijf lwt-leerlingen heeft, nodigt een aantal keren per jaar de ‘adoptie-bedrijven’ uit voor overleg. Dit wordt door het bedrijf op prijs gesteld en nuttig gevonden.

Tussen de roc’s in Rotterdam is er concurrentie op de stagemarkt zo wordt door een aantal geïnterviewden aangegeven. Een dergelijke concurrentie zou er ook zijn tussen roc’s en vmbo’s. Deze concurrentie is echter anders omdat het om verschillende leeftijdsgroepen en opleidings-niveaus gaat. Geconstateerd wordt bovendien dat het roc door haar organisatie beter in staat is om de stagemarkt te bewerken. In zijn algemeenheid is er op dit moment geen tekort aan leerbanen. Soms moet er in bepaalde sectoren iets meer moeite gedaan worden om leerplaatsen te vinden.

Het praktijkonderwijs, het zmok en lwoo-leerlingen begeven zich verder ook op de markt van stageplaatsen. Nadrukkelijk is daarom in het convenant dat recent afgesloten is met het vmbo ook het praktijkonderwijs – o.a. ter bescherming van deze kwetsbare groep – meegenomen. De positionering van dit onderwijs is steeds punt van aandacht. Onderkend wordt daarbij dat het praktijkonderwijs en ook zmok-leerlingen vrijwel niet in staat zullen zijn een startkwalificatie op niveau 2 te halen. Deze groep wordt echter wel rechtstreeks voor de arbeidsmarkt opgeleid en vissen als zodanig in dezelfde vijver.

4. Perspectief en verwachtingen leerwerktrajecten

Leerwerktrajecten zijn in Rotterdam en directe omgeving door de scholen voorzichtig opgestart. Dit heeft ondanks de economische recessie en het feit dat in de leerwerktrajecten veel allochtonen deelnemen, weinig te maken met het niet beschikbaar zijn van leerplaatsen. Hoewel er voor deze voorzichtige houding niet direct een verklaring is, wordt door sommigen aangegeven dat het ook te maken heeft met het gegeven dat leerwerktrajecten beperkend zijn. Het is een ‘second best’. Ook ouders en leerlingen zouden er in het begin zo tegenaan gekeken hebben. Op de scholen wordt er enthousiast aan gewerkt en ziet men dat er resultaten zijn. Er wordt daar ook geconstateerd dat leerwerktrajecten niet voor iedereen geschikt zijn en dat een goede determinatie noodzakelijk is. De invoering vereist verder organisatorische aanpassingen en ook in de aanpak en dan met name de samenwerking tussen school en bedrijf moet nog veel verbeterd worden.

Desalniettemin zijn velen van mening dat zeker voor lwoo-leerlingen, de basisberoepsgerichte leerweg en voor de kaderberoepsgerichte leerweg (meer) duaal leren perspectieven biedt. Hetzelfde geldt ook voor de theoretische leerweg maar daar zou duaal leren volgens enkelen toch beperkt moeten zijn.

Wat dit betreft wordt er in Rotterdam in de toekomst een belangrijke toename van de vraag naar leerplaatsen verwacht bij vmbo’s, praktijkscholen, CWI en roc’s. Ook vanuit activiteiten van de rmc-coördinatie en voortijdig schoolverlaten (vsv-beleid) zal er een beroep op stages en leerplaatsen worden gedaan. Voor de recent in het leven geroepen Stichting projectorganisatie LerenWerken is dit de reden om het leggen en onderhouden van de relatie van scholen met de bedrijven te versterken en meer samenwerking tussen scholen en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven te realiseren. Ook zijn docentenstages voorzien waarmee schools leren en leren in de praktijk beter op elkaar kunnen worden afgestemd. De toename van de vraag naar stages en leerplaatsen hoeft volgens enkelen niet noodzakelijkerwijs een toename van de vraag naar leerwerktrajecten in te houden. Ook voor andere didactische vernieuwingen in het vmbo zoals de *Werkplekkenstructuur en Natuurlijk leren* zijn bedrijven en leerplaatsen soms nodig. Het voor-

deel van deze vernieuwingen is dan dat ze voor de verdere schoolloopbaan van leerlingen geen beperking oproepen.

Op een aantal scholen in Rotterdam is het indalen van niveau 1 in het vmbo al gerealiseerd in het kader van Beroepsonderwijs Ontketend. Soms wordt deze opleiding voor een deel gecombineerd gegeven met leerwerktrajecten en ontstaan er gemengde groepen met een gelijksoortig duaal traject. Wat betreft de integratie van groep 3 en 4 van het vmbo in het mbo zijn velen van mening dat dit geen goede zaak is. Voor de leerling zou het onwenselijk zijn vanwege onder andere de omvang van het roc.

6.6 Samenvatting

De casestudies onderstrepen het succes van de leerwerktrajecten. Leerlingen zijn volgens diverse geïnterviewde partijen zeer enthousiast over de leerwerktrajecten omdat ze in een leersituatie terecht zijn gekomen die meer praktijkgericht is en ontdaan is van 'ballast'. Hun eigenwaarde, de zin om naar school te gaan en om te leren nemen toe en ze zijn trots op hetgeen ze doen en kunnen. De vmbo-docenten die lwt-leerlingen begeleiden zijn, zonder dat ze veel extra formatie krijgen, bevlogen voor deze vorm van onderwijs en proberen (vooral in het begin) met minimale middelen alles uit de leerling te halen.

Ondanks dit enthousiasme blijven leerwerktrajecten in alle cases een relatief klein, geïsoleerd verschijnsel. We zien daarbinnen scholen waarbij het aantal lwt-leerlingen gestaag groeit, maar op de meeste scholen blijft het aantal stabiel. Het aantal scholen met lwt lijkt gelijk te blijven. Het lijkt erop dat scholen over het algemeen voorzichtig opereren met leerwerktrajecten. Feitelijke problemen met een juiste determinatie (mismatch die zowel de leerling schaadt als ook de relatie met het bedrijf) en onbekendheid met de consequenties van leerwerktraject voor leerlingen op de lange termijn (vanwege minder theorie beperking van keuze voor vervolgonderwijs/stagebedrijf) zijn hiervan soms de reden. Soms is de reden ook onbekend. Een tekort aan stagebedrijven is in ieder geval nooit de reden voor deze voorzichtige houding. De invloed van leerwerktrajecten op het imago van de school (bij ouders, bij niet-lwt-leerlingen en bij niet-betrokken lwt-docenten) is een punt dat in dit verband steeds aandacht verdient.

Wat betreft de ontwikkeling en invoering van leerwerktrajecten zien we dat in alle regio's op een of andere wijze een vorm van gezamenlijke voorbereiding dan wel samenwerking tot stand is gekomen. Soms gaat het daarbij om het ontwikkelen van determinatie-instrumenten, conceptontwikkeling en soms om het maken van afspraken met het mbo. De concrete invulling van leerwerktrajecten in de scholen is echter ondanks regionale (globale) concepten steeds maatwerk binnen elk van de scholen. De determinatie wordt lastig genoemd zeker in relatie tot de problematiek van lwoo-leerlingen en het praktijkonderwijs (soms ook vso-zmok: cluster 4). De regelgeving is voor zover bekend zelden een echt probleem, vaak wordt gezocht naar de grenzen van hetgeen mogelijk is.

Het belangrijkste punt van aandacht bij de leerwerktrajecten is de doorstroom van leerlingen naar het middelbaar beroepsonderwijs. Hoewel er binnen de cases wel verschillen zijn in de mate waarin een goede doorstroom gerealiseerd wordt, en er ook successen zijn behaald, kunnen de intake, de ('warme') overdracht, de pedagogische aanpak en de begeleiding, de terug-

koppeling, de aansluiting van het onderwijsaanbod en de doorlopende leerlijn en de mate van vrijstellingen nog verder verbeterd worden. Op veel van deze onderdelen worden door geïnterviewden suggesties voor verbetering gedaan.

Mede op basis van leerwerktrajecten is samenwerking in alle regio's tot stand gekomen dan wel zijn bestaande samenwerkingsverbanden opgerekt en uitgediept. Meestal is hierbij ook het mbo betrokken. Het bedrijfsleven/de bedrijven, de kbb's en andere intermediaire organisaties ontbreken meestal in deze samenwerkingsverbanden. De gemeenten zijn vaak faciliterend en stimulerend in de samenwerking. Tussen scholen en de bedrijven is de relatie echter niet alleen verbeterd maar ook structureler van aard. In een dergelijke situatie groeit men langzaam naar elkaar toe en komt meer afstemming tussen binnenschoolsleren en buitenschoolsleren in zicht. De kbb's hebben hierin nog slechts een beperkte rol al is er wel sprake van een verbeterde relatie tussen scholen en kbb's.

Van concurrentie tussen de verschillende onderwijssectoren op de stagemarkt is nu nog niet echt sprake. Wel is het in sommige sectoren moeilijk om lwt-leerlingen aan een stageplaats te helpen. Bij een verdere uitbreiding van gecombineerd leren en werken naar andere vormen van het vmbo wordt mogelijk in de toekomst wel een grotere concurrentie verwacht. De lwoo-leerlingen, het praktijkonderwijs (en vso-zmok) zouden hier wel eens de dupe van kunnen worden, zo is de verwachting bij sommigen.

Of het aantal leerlingen met leerwerktrajecten in de toekomst zal toenemen is, ondanks het grote succes en enthousiasme erover, op basis van de cases moeilijk te zeggen. Dit zal onder andere afhangen of de knelpunten die geconstateerd zijn – en die tot een voorzichtige houding hebben geleid – zullen kunnen worden opgelost. Over andere vormen van aanbod zoals het inzakken van niveau-1-opleidingen in het vmbo en het koppelen van de bovenbouw van het vmbo aan het mbo wordt wisselend gedacht. Het eerste wordt door veel vertegenwoordigers in de regio's wel een goede zaak gevonden. Over het tweede zal men het voorlopig niet eens worden. De relatie tussen lwt-leerlingen en lwoo-leerlingen en leerlingen uit het praktijkonderwijs is voor veel vertegenwoordigers in de regio's steeds een punt van aandacht.

Zijn er verschillen tussen de regio's?

In het voorafgaande hebben we gezien dat er op een groot aantal punten overeenkomsten zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor het gezamenlijk ontwikkelen van leerwerktrajecten en er vervolgens in de eigen school op eigen wijze invulling aan geven. Overeenkomsten zijn er ook in de voorzichtige start met leerwerktrajecten, in de verbreding en verbetering van de samenwerking met diverse betrokkenen en in het enthousiasme van betrokken lwt-docenten.

Er zijn inderdaad ook verschillen. Soms hebben deze te maken met kenmerken van de regio zoals grootstedelijk/randstad versus landelijke (stedelijke) gebieden. Een goed voorbeeld hiervan is het imago van het vmbo. In de meer landelijke regio's (Groningen en omgeving en Oost-Nederland) is het imago van het vmbo beter dan in de randstedelijke regio en in Nijmegen. Het percentage allochtonen in dit schooltype speelt hier mogelijk een rol in. We constateren ook dat in de randstedelijke regio het aantal lwt-leerlingen boven de verwachting is terwijl het aantal lwt-leerlingen in de regio Oost-Nederland eronder ligt. Alle regio's verwachten wel een – soms beperkte – stijging van het aantal lwt-leerlingen.

Wat betreft de samenwerking is in alle regio's, behalve in de regio Rotterdam, het mbo intensief betrokken bij de ontwikkeling van de leerwerktrajecten. Daar waar roc's in een vroeg stadium

participeren in de ontwikkeling, zijn de samenwerking en afspraken over afstemming tussen vmbo en mbo beter verlopen. Concurrentie op de stagemarkt zou, volgens de gesprekspartners in Rotterdam, de aanvankelijke terughoudendheid in de samenwerking hebben veroorzaakt. In een later stadium maken ook in Rotterdam de roc's onderdeel uit van het overleg over leerwerktrajecten.

Een verschil tussen regio's dat mogelijk ook met kenmerken van regio's te maken heeft, is de concurrentie tussen vmbo en mbo op de stagemarkt. In de regio Oost-Nederland zijn de beide sectoren geen concurrenten: "Er zijn hierover goede afspraken gemaakt." In de randstedelijke regio is er wel concurrentie tussen beide sectoren. Benadrukt wordt dat die concurrentie echter anders is dan de concurrentie tussen beide roc's.

Ook zien we dat in Oost-Nederland er geen MKB-banenplan is gerealiseerd. In de regio's Groningen, Nijmegen en Rotterdam zijn deze wel aanwezig, maar maakt het mkb nog niet echt onderdeel uit van de samenwerking op het terrein van lwt.

Wat betreft de groei van leerwerktrajecten koerst de regio Rotterdam duidelijk aan op meer lwt-leerlingen. De overige regio's willen een meer beperkte groei cq daar zijn de verwachtingen over groei niet hoog. De verschillen in verwachte groei hebben te maken met het perspectief van waaruit betrokkenen naar leerwerktrajecten kijken en welke waardering daaraan gegeven wordt. Staat het plezier waarmee de leerling naar school gaat, de motivatie van de leerlingen en het trots zijn op de prestaties centraal dan zien we groei. Staat het behalen van een regulier diploma basisberoepsgerichte leerweg waarmee de leerlingen alle mogelijkheden open houdt, centraal dan zijn de verwachtingen van groei minder hoog.

In de regio Rotterdam is het indalen van niveau 1 in het vmbo reeds gerealiseerd en krijgen leerlingen die een lwt-traject volgen en niveau 1 leerlingen soms gezamenlijk les. In andere regio's wordt het indalen van niveau 1 als een concurrent gezien van leerwerktrajecten (regio Groningen), is het roc er niet aan toe (Oost-Nederland) of wordt het als een mogelijkheid gezien met voor- en nadelen.

7 Samenvatting en conclusies

7.1 Inleiding

Leerwerktrajecten zijn in 2001 door het ministerie van OCW in het leven geroepen voor vmbo-leerlingen met een praktische leerstijl. Zij worden via een leerwerktraject in de gelegenheid gesteld een vmbo-diploma en daarna een startkwalificatie te behalen op een manier die beter bij hen past. In een leerwerktraject kunnen leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg een deel van het programma volgen in de praktijk bij een leerbedrijf, als stage of als werkplek. Het behalen van een diploma basisberoepsgerichte leerweg/leerwerktraject spitst zich voor wat betreft het centraal examen toe op Nederlands en het beroepsgerichte programma. Leerlingen kunnen met dat diploma doorstromen naar een verwante opleiding op niveau-2 van de kwalificatiestructuur (startkwalificatie) op een bve-instelling (roc, aoc of vakinstelling). Vooruitlopend hierop zijn met de bve-instellingen (bindende) afspraken gemaakt. Uitgangspunt is doorstroom naar de beroepsbegeleidende leerweg.

Tabel 7.1 – Aantal scholen en aantal lwt-leerlingen

	vmbo-scholen	lwt-leerlingen	aoc's	lwt-leerlingen
2002/2003	189	2.661	12	254
2003/2004	190	3.190	12	485
2004/2005	204	3.729	12	946

In 2003/2004, zo blijkt uit OCW-telgegevens, bieden 190 vmbo-scholen (in 2002/2003 waren dit 189 vmbo-scholen) leerwerktrajecten aan en het aantal lwt-leerlingen is tussen 2002/2003 en 2003/2004 toegenomen van 2.661 naar 3.190. (Uit OCW-telgegevens over 2004/2005 blijkt dat het aantal lwt-leerlingen is toegenomen naar 3.729 en het aantal scholen dat leerwerktrajecten aanbiedt is toegenomen tot 204). Daarnaast bieden de 12 aoc's leerwerktrajecten aan. Het aantal lwt-leerlingen verdubbelt jaarlijks op de aoc's.

Gemiddeld zijn dit zeventien lwt-leerlingen per school en dat komt zeer goed overeen met het gemiddelde van zestien dat we bij de scholen uit het onderzoek vinden. Vijf procent (in het onderzoek 6 procent) van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg (62.000) in het vmbo volgt een leerwerktraject. Het potentieel wordt door de scholen op gemiddeld 8 procent (basisberoepsgerichte leerweg) geschat.

Om zicht te krijgen op het rendement is met de monitor leerwerktrajecten nagegaan in hoeverre de in een leerwerktraject geplaatste leerling inderdaad het vmbo-diploma haalt, doorstroomt naar de beroepsbegeleidende leerweg en een startkwalificatie haalt met uitzicht op een (vaste) baan. Halen leerlingen verder tussentijdse leersuccessen en neemt hun leerplezier en tevredenheid toe? Kun je ze binden door ze te boeien?

Voorts wil de opdrachtgever met de onderhavige monitor zicht krijgen op de feitelijke meerwaarde van leerwerktrajecten voor scholen.

Gezien de doelstelling, komen de volgende vragen aan de orde:

1. *Welke ervaringen hebben betrokkenen met de invoering van leerwerktrajecten?*
- 2a. *In hoeverre zijn lwt-leerlingen die in juni 2003 hun vmbo hebben afgerond, doorgestroomd naar het roc/aoc en welke resultaten hebben ze geboekt op weg naar een startkwalificatie?*
- 2b. *In hoeverre behalen de lwt-leerlingen die in 2004 hun vmbo afronden, een diploma en stromen ze door naar het roc/aoc?*
3. *Hoe verloopt het proces van invoering van leerwerktrajecten?*

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden zijn 1.285 leerlingen in een leerwerktraject gebeld en als controle nog eens 210 leerlingen uit de reguliere basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo. Daarnaast hebben 142 vmbo-scholen en aoc-vestigingen die leerwerktrajecten aanbieden een vragenlijst ingevuld en hebben 129 vertegenwoordigers van bve-instellingen en 209 leerbedrijven telefonisch vragen beantwoord. Tenslotte zijn vier casestudies uitgevoerd om de regionale afstemming en samenwerking naar aanleiding van leerwerktrajecten in kaart te brengen.

In deze samenvatting gaan we achtereenvolgens in op:

- de ervaringen van betrokkenen met leerwerktrajecten;
- de resultaten van lwt-leerlingen en
- het invoeringsproces.

7.2 Welke ervaringen hebben betrokkenen met de invoering van leerwerktrajecten?

Leerlingen in leerwerktrajecten zijn enthousiast. Leerwerktrajecten bieden leerlingen een grote kans om op school te blijven, een diploma te halen en beter beroepscompetenties te verkrijgen. Negen op de tien lwt-leerlingen vinden het belangrijk om na het vmbo een vervolgopleiding te doen. Zeventig procent van de lwt-leerlingen vindt dat ze over genoeg beroepsvaardigheden beschikken om te werken, terwijl in de reguliere basisberoepsgerichte leerweg de helft van de leerlingen dat vindt. Ze vinden leerwerktrajecten leuk, het toekomstperspectief is verbeterd en ze houden plezier in onderwijs. Eindelijk kunnen ze zeggen dat ouders trots op hen zijn. Na jaren van problemen op school, beleven de leerlingen die een leerwerktraject volgen, de school eindelijk als een succes. Leerwerktrajecten sluiten aan bij het natuurlijk ontwikkelingsproces van leerlingen. Het zelfvertrouwen neemt toe omdat de blokkades waar ze tegenaan liepen (Engels, wiskunde, talen, het schoolse leren), uit het onderwijsprogramma zijn gehaald. Ze krijgen die vakken die ze wél kunnen. Leren kan wél leuk zijn.

Door het onderwijsprogramma praktijkgericht te maken en de 'ballast' weg te nemen, zijn deze leerlingen wel degelijk te boeien voor en te binden aan het onderwijs.

Bij de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs ondervinden lwt-leerlingen niet meer of minder knelpunten dan de leerlingen uit de reguliere basisberoepsgerichte leerweg. De twee grootste knelpunten bij de doorstroom zijn de aansluiting in de manier van lesgeven en de begeleiding vanuit de school. Zo'n 10 tot 16 procent van de lwt-leerlingen ervaart dit als knelpunt, terwijl dit bij de controlegroep rond de vijf procent ligt.

Het wisselen van leerbedrijf, iets dat regelmatig voorkomt, wordt door de lwt-leerlingen niet als obstakel ervaren. De beschikbaarheid van leerbedrijven voor leerwerktrajectleerlingen is in het vmbo nauwelijks een probleem. Twee op de vijf lwt-leerlingen komen, vermoedelijk door het ontbreken van een praktijkovereenkomst, bij doorstroom naar het mbo niet in een BBL- maar in een (meer theoretisch) BOL-traject terecht. Zelf lijken ze dat nauwelijks als probleem te erva-

ren, maar de lwt-coördinatoren en de vertegenwoordigers van de bve-instellingen vinden dat lwt-leerlingen in een BBL-opleiding beter tot hun recht komen dan in de BOL. De bve-instellingen bieden vaak een praktische BOL-variant (het zogenoemde 'Kleintje BOL') aan. Bij leerlingen treffen we slechts één zorgpunt aan. Er zijn klachten over de 'dubbelingen' tussen het schoolse en het praktische programma in het leerbedrijf. Ook in het onderzoek van 2002/2003 was dit een zorgpunt.

Leerwerktrajecten zijn een succesbeleving voor lwt-leerlingen. Hoe kijken andere 'stakeholders' er tegenaan?

Het succes van leerwerktrajecten voor leerlingen wordt ondersteund door vmbo-scholen, bve-instellingen, leerbedrijven, ouders en gemeenten. Volgens de *vmbo-scholen* neemt het zelfvertrouwen van de leerlingen toe, houden ze meer plezier in het leren, vallen ze minder voortijdig uit en hebben ze betere diplomakansen en is hun toekomstperspectief verbeterd. De leerlingen blijven langer behouden voor het onderwijs. Het arbeidsethos, de zin in werken, wordt bij de leerlingen bevorderd. Tweederde is van mening dat leerlingen uit leerwerktrajecten betere werkplekvaardigheden hebben dan leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Meer dan de helft meent dat lwt-leerlingen door hun werkervaring een voorsprong hebben op andere leerlingen in het vervolgonderwijs.

Vmbo-scholen staan positief tegenover leerwerktrajecten. Het draagvlak bij management, collega-docenten, ouders en andere geledingen in en buiten school is goed. Hoewel de medewerking van alle geledingen positief wordt ingeschat, zijn leerwerktrajecten vooral een zaak van enkele 'bevlogen' docenten. Leerwerktrajecten zijn binnen vmbo-scholen een relatief geïsoleerd verschijnsel gebleven. In de casestudies, waar dieper op de zaak kan worden ingegaan, geeft een aantal scholen aan dat leerwerktrajecten voor hen een extra taakbelasting opleveren (begeleiding leerlingen, contacten scholen, regionaal overleg), maar ook een extra belasting voor de schoolorganisatie en een extra financiële belasting. De voordelen op schoolniveau zijn nog weinig zichtbaar. De vereiste 'kritische massa' om tijdwinst voor de leerling en efficiency voor de school te realiseren, is nog onvoldoende bereikt.

De vertegenwoordigers van de *bve-instellingen* geven aan dat de motivatie, de werkhouding, de beroepsidentiteit en de beroepscompetenties van lwt-leerlingen beter is dan die van de andere leerlingen. De theoretische bagage en de sociale vaardigheden van lwt-leerlingen kunnen daarentegen worden verbeterd, aldus de bve-vertegenwoordigers.

Bve-instellingen staan in grote lijnen positief tegenover leerwerktrajecten. Ze zien het meer als kans dan als bedreiging. Ze maken zich wel zorgen over het gebrek aan theoretische bagage bij lwt-leerlingen, maar ze zien ook de voordelen van leerwerktrajecten. De motivatie, de werkhouding en de beroepsidentiteit van lwt-leerlingen is beter dan die van de reguliere basisberoepsgerichte leerweg. Bve-instellingen zijn, zo blijkt uit de verdiepende casestudies, huiverig om gebruik te maken van de wettelijke mogelijkheden om vrijstellingen en maatwerktrajecten aan te bieden (EVC, intake, maatwerk). De eerste reden hiervoor is dat het theoretische niveau van de lwt-leerlingen naar hun mening het geven van vrijstellingen onvoldoende rechtvaardigt. De tweede reden heeft een organisatorische achtergrond. Ze zijn bang na het geven van vrijstellingen een 'gatenkaas' over te houden of met een wildgroei aan trajecten geconfronteerd te worden, zonder dat dit tot leerwinst en tijdwinst leidt. Ook wordt aangegeven dat de stroom van lwt-leerlingen vaak nog te gering is om er adequaat op te kunnen reageren wat betreft aanpak, begeleiding en vrijstellingen. De onderwijsorganisatie is nog niet zodanig dat geprofiteerd kan worden van de wettelijke mogelijkheden. Positief is dat bve-instellingen lwt-leerlingen die geen

BBL-praktijkovereenkomst met een leerbedrijf hebben een zo praktisch mogelijke BOL-opleiding aanbieden.

Door versterking van de samenwerking en afstemming met het vmbo kunnen de ervaringen van de bve-instellingen met leerwerktrajecten verder verbeterd worden.

Ook het *bedrijfsleven*, het leerbedrijf, is positief. De leerbedrijven vinden weliswaar dat er veel verbeterd kan worden aan de geschiktheid van lwt-leerlingen, maar ze staan in meerderheid positief tegenover leerwerktrajecten. De helft vindt zelfs dat lwt-leerlingen over betere werkplekvaardigheden beschikken dan andere leerlingen uit het vmbo. Het verbeteren van het opleidingspeil van de werknemers is de belangrijkste overweging voor het aannemen van lwt-leerlingen. Op de tweede plaats staat het verzekeren van de toekomstige instroom in de branche. Sociale motieven (maatschappelijke verantwoordelijkheid, leerlingen kansen geven) spelen eveneens een grote rol bij het aanbieden van leerwerktrajecten.

Maar leerbedrijven, zo blijkt uit de casestudies, vinden ook dat er ‘lasten’ zijn: accreditatie, leermeesterscursus, bij doorstroom naar het mbo het aanbieden van arbeidsovereenkomst, begeleiding van leerlingen. Ze vinden dat ze niet altijd van tevoren hierover voldoende zijn ingelicht. De balans tussen ‘halen’ en ‘brengen’ is niet altijd aanwezig.

In de balansafweging zijn bedrijven positief, maar als ze leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg of mbo’ers kunnen krijgen, dan geven ze aan hen, zeker in bepaalde sectoren waar de theoretische bagage belangrijk is, de voorkeur. Uit de casestudies blijkt dat dit voor de diverse sectoren in verschillende mate opgaat.

Ouders streven, zoals verwacht mag worden, naar het beste en hoogste voor hun kinderen (liever de theoretische leerweg op een mavo-havo-vwo dan op een brede scholengemeenschap, liever de kaderberoepsgerichte leerweg dan de basisberoepsgerichte leerweg). Ze houden zo lang mogelijk vast aan het reguliere programma en zijn bezorgd over de keuzemogelijkheden met een ‘uitgekleed’ diploma, zoals een leerwerktraject. Driekwart van de vmbo-scholen vindt dat ze zich met de invoering van leerwerktrajecten beter kunnen profileren naar ouders. Als ouders zien dat hun kinderen door de leerwerktrajecten succesvol zijn, neemt hun trots weer toe. Lwt-leerlingen zeggen dat hun ouders trots op hun zijn. Na aanvankelijke aarzeling lijken ouders, zoals leerlingen en vmbo-scholen zeggen, tevreden over leerwerktrajecten. Ze zien dat hun kind weer plezier in het leren krijgt.

De rol van de *gemeenten* met betrekking tot leerwerktrajecten is terughoudend, zo blijkt uit de casestudies. Ze zijn, gezien hun taken in het bestrijden van voortijdige schooluitval (VSV), meer gericht op uitvallers uit de niveaus 1 en 2 van het middelbaar beroepsonderwijs. Als leerlingen uitvallen dan vindt herplaatsing in het middelbaar beroepsonderwijs plaats. Gemeenten stellen zich wel faciliterend op om regionale samenwerking en afstemming te bevorderen. Het vmbo is voor hen geen ‘zaken’partner.

De *kenniscentra* hebben een taak bij leerwerktrajecten in de vorm van het zoeken van leerbedrijven, de accreditatie van leerbedrijven, het aanbieden van leermeesterscursussen, het ontwikkelen van lesmateriaal (stage-mappen) en informatievoorziening. Uit het onderzoek blijkt dat de contacten tussen vmbo, kenniscentra en bedrijven zijn toegenomen en verbeterd ten opzichte van het onderzoek uit 2002/2003, maar deze verhoudingen kunnen nog verder verbeterd worden. Dit wordt ook bevestigd in de casestudies. De accreditatie van leerbedrijven door de kenniscentra wordt door leerbedrijven ook wel als een ‘last’ gezien, hoewel bedrijven veelal tevre-

den zijn over de vlotte afhandeling van de accreditatie. Desalniettemin, men onderschrijft het belang van kwaliteitszorg en er moeten eisen aan leerbedrijven worden gesteld. In vergelijking tot het onderzoek uit 2002/2003 lijken kenniscentra een minder prominente rol te spelen, maar dat kan door de verplichte accreditering vanaf augustus 2005 veranderen.

Kortom, de ervaringen met leerwerktrajecten zijn positief. In vergelijking tot het onderzoek uit 2002/2003 zijn er verbeteringen opgetreden in de samenwerking tussen scholen en bedrijven en de taken van de kenniscentra.

Dan kan nu de vraag naar de resultaten van lwt-trajectleerlingen worden beantwoord.

7.3 Welke resultaten hebben lwt-leerlingen geboekt?

Lwt-leerlingen zijn bijna even succesvol als reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Van de jaargroep lwt-leerlingen in 2002/2003 heeft 88 procent en van de jaargroep 2003/2004 heeft 87 procent zijn vmbo-diploma gehaald. Het landelijke slagingspercentage van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg is voor 2002/2003 94 procent en voor 2003/2004 95 procent. Lwt-leerlingen doen het goed, maar landelijk doen leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg het net iets beter. Daarbij moet aangetekend worden dat bij de lwt-leerlingen alle leerlingen zijn meegenomen, terwijl bij de landelijke slagingscijfers alleen leerlingen zijn meegenomen die ook voor het examen zijn opgegaan. Was dit ook gebeurd bij de lwt-leerlingen was hun slagingspercentage wellicht ook nog hoger geweest.

In de verdiepende casestudies kwam duidelijk naar voren dat lwt-leerlingen uitzonderlijk goede resultaten behalen, terwijl de verwachtingen voor deze leerlingen zonder een leerwerktraject niet bijzonder hoog waren.

Driekwart van de lwt-leerlingen uit de beide jaargroepen stroomt na het vmbo door naar het middelbaar beroepsonderwijs. Kijken we alleen naar de lwt-leerlingen mét een vmbo-diploma dan is de doorstroom nog hoger met 82 procent voor de jaargroep 2002/2003 en 79 procent voor de jaargroep 2003/2004. Ook hier geldt dat de doorstroom van de lwt-leerlingen goed is, maar dat de controlegroep van gediplomeerde leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg het nog iets beter doet met 92 procent in 2002/2003 en 94 procent in 2003/2004.

Driekwart van de lwt-leerlingen stroomt door naar een opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs. Hiervan komt ruim driekwart daadwerkelijk in een niveau-2-opleiding terecht en de rest in een niveau-1-opleiding. Twee op de vijf lwt-leerlingen komen in een BOL-opleiding. Eén op de vijf lwt-leerlingen behoudt het leerbedrijf van het vmbo bij de overgang naar het middelbaar beroepsonderwijs.

Van het kwart dat niet doorstroomt naar het mbo is een kwart bij het leerbedrijf blijven werken. Van diegenen die geen vmbo-diploma hebben en ook niet zijn doorgestroomd weten we dat tweederde een baantje heeft (kluswerk, schoonmaak, cafébediening e.d.) en dat ongeveer een derde 'even niks' doet.

Het is nog te vroeg om lwt-leerlingen die in 2003 hun vmbo-examen hebben gehaald te vragen in hoeverre ze een startkwalificatie (niveau 2) hebben. Regulier duren deze opleidingen twee jaar. Van de jaargroep 2002/2003 heeft inmiddels 15 procent een diploma gehaald (assistentopleiding, niveau 1, maar enkelen ook niveau 2). Tweederde denkt het schooljaar 2004/2005 zijn diploma te halen en een kwart denkt het diploma later te halen. Dit duidt op een positief resul-

taat. Slechts zeven procent van de doorgestroomde lwt-leerlingen is inmiddels gestopt met de opleiding. Dat is een kleine groep. In onze controlegroep is de uitval nog geringer.

Tenslotte gaan we in op het invoeringsproces.

7.4 Hoe verloopt het proces van invoering van leerwerktrajecten?

Achtereenvolgens komen aan de orde:

- de vmbo-scholen en de inrichting van leerwerktrajecten;
- de leerbedrijven;
- de bve-instellingen en
- de regionale samenwerking.

Vmbo-scholen en de inrichting van leerwerktrajecten

Vmbo-scholen zijn over het algemeen voorzichtig begonnen met de invoering van leerwerktrajecten. Gemiddeld zitten er in Nederland zestien lwt-leerlingen op een vmbo-school. Het maximum is 116 leerlingen. In 2003/2004 bieden 190 vmbo-scholen leerwerktrajecten aan (in 2004/2005 204 vmbo-scholen). Het gemiddelde per school neemt toe.

Meestal lopen lwt-leerlingen twee dagen per week stage en gaan zij drie dagen naar school. Bijna de helft van de scholen begint al meteen in het derde leerjaar en ook bijna de helft in het vierde leerjaar. Daarnaast zijn er scholen die tussentijds beginnen.

De determinatie is precisie-werk. Voor leerwerktrajecten komen leerlingen in aanmerking die in principe een startkwalificatie in het mbo kunnen halen, maar ‘ergens’ tegenaan lopen (Engels, wiskunde, talen en schoolse leren) en via ‘verlichting’ van het programma (meer praktijk) toch een diploma kunnen halen. Maar ze moeten ook examen doen in het vak Nederlands dat door de vmbo-leraren voor deze leerlingen als het ‘moeilijkste’ vak wordt omschreven. Het moeten ook leerlingen zijn die geschikt moeten zijn voor werken in bedrijven, respectievelijk beroepsaffiniteit hebben. Een mislukt leerwerktraject wordt als nadelig voor het bedrijf, de leerling en de school gezien. Leerlingen met gedragsproblemen worden dan ook niet snel gedetermineerd.

In de casestudies houden de gesprekspartners uit het vmbo niet op te benadrukken dat lwt-leerlingen geen ‘zwakke’ leerlingen zijn of de laagste niveaus in het vmbo. Het zijn leerlingen die een startkwalificatie in het mbo kunnen halen, het moeilijkste vak Nederlands als examen-vak doen, een gerichte beroepsaffiniteit hebben (‘weten wat ze willen’), maar struikelen over de schoolse aanpak of een bepaald vak. Ze lopen tegen bepaalde obstakels aan waardoor ze direct opstandig worden en stoer gedrag gaan vertonen. Opmerkingen van leerlingen over deze ‘obstakels’ zijn: ‘hier hoef ik niet aan te beginnen’, of ‘dit leer ik toch nooit’ of ‘begint het nu alweer’. Door deze obstakels, ‘ballast’, uit het programma weg te halen, door theorie te vervangen door praktijk, houdt men potentieel goede vaklieden over.

Sommige scholen zetten de lwt-leerlingen bij elkaar in een klas. Dan zitten leerlingen uit zorg&welzijn, techniek en economie bij elkaar. Er wordt dan met thema-mappen gewerkt die op de specifieke sectoren zijn toegespitst. Een zorgpunt bij het bij elkaar in één klas zetten van lwt-leerlingen is geweest dat de aandacht alleen op de beroepsgerichte vakken zou worden gelegd en er te weinig aandacht zou zijn voor de algemeen vormende vakken. Het blijkt dat de meer-

derheid van de leerlingen gymnastiek krijgt en dat de helft van de leerlingen zegt dat er in het onderwijsprogramma tijd wordt besteed aan burgerschapsvorming.

Andere scholen laten de leerlingen zo veel mogelijk het reguliere programma volgen om voortijdige keuzen te voorkomen. Indien mogelijk laten ze de lwt-leerlingen examen doen in wiskunde. Voor sommige beroepen/opleidingen is wiskunde belangrijk. 'Waarom zou je ze dat onthouden als ze het kunnen', zo wordt gezegd in de casestudies.

Hoewel leerwerktrajecten op medewerking van alle betrokkenen in school kunnen rekenen, zijn leerwerktrajecten binnen de school een relatief geïsoleerd verschijnsel gebleken en, is de verwachte olievlekwerking uitgebleven. Een kwart van de collega-leraren was sceptisch en ook een kwart is van mening dat de schoolorganisatie er nog niet op is ingericht. In de casestudies wordt er dan ook op gehamerd om de niet-betrokken leraren bij leerwerktrajecten steeds goed voor te lichten over de waarde van een leerwerktraject voor de leerling.

Scholen zien leerwerktrajecten als een mogelijkheid om maatwerk voor leerlingen aan te bieden. Ook zien ze hiermee mogelijkheden om de voortijdige schooluitval te bestrijden, maar de 'winst' is nog nauwelijks meetbaar. De mogelijkheid om met leerwerktrajecten nieuwe doelgroepen aan te trekken, wordt door scholen (nog) gering ingeschat.

Leerbedrijven

De branches waar lwt-leerlingen terechtkomen zijn zorg&welzijn, handel, de groensector, de bouw en de metaal. Het relatief hoge percentage lwt-leerlingen in zorg&welzijn is opvallend omdat het vinden van leerbedrijven voor leerlingen uit niveau 1 + 2 van het middelbaar beroepsonderwijs moeilijk zou zijn. In het vmbo vinden deze leerlingen blijkbaar wel bedrijven.

In vrijwel alle gevallen zoekt de school zelf leerbedrijven. Uit de casegesprekken bleek dat ook leerlingen vaak met bedrijven aankomen. Eenderde van de scholen krijgt ook hulp van de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (kbb's) bij het zoeken van leerbedrijven. Deze hulp is vaak echter beperkt, zo blijkt uit de casestudies.

Lwt-leerlingen komen relatief vaak in kleinere bedrijven terecht. Bijna tweederde van de leerbedrijven heeft minder dan 25 werknemers. Leerlingen in lwt-trajecten worden zeer intensief begeleid. Op de stageplek is er 1-op-1-begeleiding van de leermeester uit het leerbedrijf.

Driekwart van de scholen maakt inmiddels gebruik van erkende bedrijven. Het percentage leerbedrijven met een accreditatie is verhoogd van 75 naar 80 procent. Driekwart van de leerbedrijven vindt de snelheid van accreditatie goed. Slechts drie procent vindt dat het lang duurde. Eén van de belangrijkste kwaliteitseisen in het accrediteringsproces van veel branches is het volgen van een cursus door de leermeester. Het percentage leerbedrijven waar de leermeester een leermeesterscursus heeft gevolgd is gestegen van 47 procent in 2002/2003 naar 61 procent in 2004/2005.

De inhoudelijke afstemming tussen het onderwijsprogramma op school en dat op het leerbedrijf blijft, evenals in het onderzoek uit 2002/2003, in veel gevallen nog een verbeterpunt, hoewel het nooit tot echte problemen leidt. De leerlingen zijn, zoals gezegd, zeer enthousiast over leerwerktrajecten, maar over één onderdeel klagen zij: de 'dubbelingen' tussen school en praktijk. Dit blijkt ook overduidelijk uit de casestudies. In Groningen is de zogenoemde MAP ontwikkeld, een uitstekend hulpmiddel voor scholen om de theorie af te bakenen van de praktijk om 'dubbelops' te vermijden. Het is dus mogelijk hierin afstemming te realiseren.

Ook komt het voor dat de 'buitenschoolse' stage bij het leerbedrijf moet worden aangevuld met een binnenschoolse stage om leerlingen alle vereiste onderdelen voor het examen te laten doen.

Zo'n vijftien procent van de lwt-leerlingen, hoewel dit niet is verplicht, krijgt een salarisvergoeding. Daarnaast zijn er reisvergoedingen en vergoedingen voor kleding. Ook zijn er wel leerlingen die zich beklagen over de zuinigheid van leerbedrijven. Zij moesten zelf hun werkkleding bekostigen.

Leerbedrijven zijn in vergelijking tot 2002/2003 geprononceerder over hun motieven om als leerbedrijf te fungeren. Het verbeteren van het opleidingspeil van de werknemers is de belangrijkste overweging geworden, terwijl het verzekeren van de toekomstige instroom in de branche als motief op de tweede plaats is gekomen. Sociale motieven (maatschappelijke verantwoordelijkheid; sociale plicht) speelt bij één op de vijf een rol. Belangrijk, omdat deze spontaan zijn genoemd.

Het gebruik van de mogelijkheid van fiscale aftrek voor het aannemen van lwt-leerlingen is niet toegenomen ten opzichte van 2002/2003, ondanks de betere bekendheid met de mogelijkheid hiervan.

De meeste leerbedrijven zeggen volgend jaar weer evenveel lwt-leerlingen te kunnen plaatsen.

De bve-instellingen

De meeste lwt-leerlingen stromen door naar vervolgonderwijs. Eén op de vijf kan zijn leerbedrijf uit het vmbo meenemen. Hoewel het meenemen van het leerbedrijf juist één van de voordelen van leerwerktrajecten was (de leerling heeft immers al een stagebedrijf), blijkt dit in de praktijk dus weinig voor te komen. Tweederde van de lwt-leerlingen kiest zelf, vrijwillig voor verandering van leerbedrijf. Redenen hiervoor zijn: de leerling kiest voor een andere richting, het leerbedrijf is niet geschikt of te smal om aan de 'brede' exameneisen te voldoen of de leerling wil ergens anders naar toe. Eénderde van de lwt-leerlingen moest vanuit een gedwongen situatie ergens anders naar toe.

De beschikbaarheid van leerbedrijven gedurende de vmbo-periode is vrijwel nooit een probleem. Dit blijkt ook uit de casestudies.

Op het middelbaar beroepsonderwijs is voor de BBL-opleiding (werken gecombineerd met leren) een praktijkovereenkomst nodig. Dat is een knelpunt. Ruim 40 procent van de lwt-leerlingen slaagt er niet in een leerbedrijf te vinden die de benodigde praktijkovereenkomst wil aanbieden. Leerlingen komen dan in een BOL-opleiding terecht. Het nadeel van BOL-opleidingen is dat ze sterk theoretisch gericht zijn en dat is een groot probleem voor lwt-leerlingen, zeker als ze vakken als wiskunde en Engels hebben laten vallen in het vmbo. ROC's richten hiervoor specifieke BOL-opleidingen met veel praktijk in (het zogenoemde 'Kleintje BOL'). Positief is dat het mbo zich met een aanpassing aan de leerstijl van de leerling probeert aan te passen aan het mogelijke theoretische 'gat'.

De aansluiting tussen vmbo en mbo is landelijk in discussie. Hoewel er al veel successen worden geboekt (de meeste lwt-leerlingen stromen door naar het mbo en komen overwegend in een niveau-2-opleiding terecht) vraagt de aansluiting nog veel aandacht. In de casestudies wordt dit in alle regio's als belangrijkste aandachtspunt naar voren gebracht. De bve-instellingen vinden dat de voorbereiding van lwt-leerlingen op het middelbaar beroepsonderwijs op veel punten verbeterd kan worden. Toch vinden ze lwt-leerlingen niet beter of slechter dan andere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Qua theoretische bagage, leerhouding en sociale vaardigheden zijn lwt-leerlingen iets minder, maar wat betreft beroepsidentiteit, werkhouding en beroepscompetenties zijn zij juist beter. Het (minder hoge) theoretische niveau van de lwt-leerlingen wordt door de bve-instellingen als het grootste knelpunt gezien. (Sommigen, een

duidelijke minderheid, wijzen erop dat lwt-leerlingen geen vrijstellingen, maar juist extra stof zouden moeten krijgen, om hun deficiënties in te halen.)

Regionale samenwerking

Tot op zekere hoogte heeft de invoering van leerwerktrajecten bijgedragen aan een verbreding en verdieping van de regionale samenwerking en afstemming. Door leerwerktrajecten hebben veel vmbo-scholen nieuwe, verbeterde contacten met bedrijven in de regio gekregen. Dat is winst.

De samenwerking en ook de afstemming met vmbo's in de regio, met mbo's, met bedrijven en met de gemeenten is toegenomen, maar ook duidelijk is dat er nog veel is te verbeteren. In de casestudies worden hiervoor diverse suggesties gegeven. Het overleg dient gestructureerd te worden en de bevoegdheden zo laag mogelijk in de organisatie gelegd. De regionale organisaties moeten leren vanuit de ogen van leraren, leerlingen en bedrijven te kijken.

Gemeenten lijken wat betreft de bestrijding van voortijdige schooluitval vooral georiënteerd op het middelbaar beroepsonderwijs. Herplaatsing van uitvallers vindt plaats in het middelbaar beroepsonderwijs. Leerwerktrajecten zijn voor gemeenten van belang in het kader van preventie van voortijdige schooluitval (VSV).

De imago-problematiek van het vmbo lijkt mee te vallen in plattelandsregio's als Groningen en Oost-Nederland.

7.5 Conclusies

Leerwerktrajecten zijn succesvol. De leerlingen die in een leerwerktraject terecht komen, zijn erg enthousiast. Ze halen bijna allemaal hun diploma en driekwart stroomt door naar het middelbaar beroepsonderwijs. Dit terwijl het vaak leerlingen zijn die tegen een bepaald obstakel (te veel theorie of een schoolse aanpak) aanlopen en daarom zelfs voortijdig dreigen uit te vallen. Je kunt ze boeien en binden door een praktijkgericht programma.

Het is weliswaar nog te vroeg om na te gaan of lwt-leerlingen al een startkwalificatie hebben behaald (normaal zal dat in 2005 gebeuren), maar meer dan 90 procent van diegenen die zijn doorgestroomd ligt nog op koers. Zeven procent heeft al een diploma, tweederde denkt dat in 2005 te halen en een kwart later. Slechts zeven procent is voortijdig gestopt.

Wat betreft het invoeringsproces zijn er duidelijk verbeteringen ten opzichte van het onderzoek in het jaar 2002/2003. De begeleiding van vmbo-scholen van leermeesters en leerlingen is verbeterd. Het gebruik van de praktijkboeken die door de kenniscentra zijn ontwikkeld is ten opzichte van 2002/2003 toegenomen. Het percentage vmbo-scholen dat zegt haar verantwoordelijkheid voor het hele traject van de leerlingen waar te kunnen maken, is toegenomen van 83 naar 96 procent.

Het gebruik van erkende leerbedrijven is toegenomen van vijfenzeventig naar tachtig procent. Het percentage leerbedrijven waar de leermeester een leermeesterscursus heeft gevolgd, één van de kwaliteitseisen, is toegenomen van 47 procent in 2002/2003 naar 61 procent in 2004/2005.

De arbeidsmarktkansen van lwt-leerlingen worden zowel door leerbedrijven als scholen positief ingeschat. Er is geen verschil met 2002/2003. De meeste leerbedrijven, zo rond de 90 procent, denken volgend jaar evenveel lwt-leerlingen te kunnen plaatsen. Ook hierin zien we geen verandering.

Het invoeringsproces is in vergelijking met het onderzoek uit 2002/2003 tot rust gekomen.

Er is echter ook een aantal punten waarop duidelijk verbeteringen mogelijk zijn.

In de eerste plaats de aansluiting tussen vmbo en mbo. Er worden weliswaar op centraal niveau afspraken gemaakt, maar bij het concretiseren en uitwerken van de afspraken op sector- en op opleidingsniveau (de werkvloer) zijn verbeteringen mogelijk.

Suggesties voor verbetering van de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs op basis van de casestudies zijn:

- *Tijdige melding.* Als het middelbaar beroepsonderwijs bij de start van een leerwerktraject in het vmbo onmiddellijk geïnformeerd wordt, kunnen direct concrete afspraken worden gemaakt over afstemming. Tijdige communicatie tussen vmbo en mbo en eventueel een gezamenlijke intake van lwt-leerlingen kan het commitment vergroten.
- *Per beroepsrichting uitwerken.* Het per beroepsrichting uitwerken van afspraken tussen vmbo en roc verbetert de aansluiting en afstemming tussen vmbo en mbo.
- *Doorlopende trajecten.* Leerlingen ergeren zich aan de 'dubbelops'. Het maken van afspraken over een doorlopend traject, zonder 'dubbelops', per beroepsrichting werkt motivatieverhogend voor leerlingen. Docenten van vmbo en mbo zouden hierover per beroepsrichting met elkaar afspraken kunnen maken.
- *Een heldere en stabiele overlegstructuur.* Dit draagt bij aan de continuïteit van overleg tussen vmbo en mbo en daarmee van leerwerktrajecten.
- *Aansluiten bij leerstijl leerlingen.* Examens en toetsen die praktijkgerelateerder, praktischer en beter aansluiten bij het niveau van de leerlingen verhogen de kracht en aantrekkelijkheid van leerwerktrajecten. Zo kan zoveel mogelijk worden aangesloten bij de leerstijl van de leerling.
- *Beroepsaffiniteit is een belangrijk criterium.* Diagnostisch toetsen bij de intake creëert de mogelijkheid specifieke deficiënties op te sporen en om de motivatie (beroepsaffiniteit) vast te stellen. Leerlingen die gemotiveerd zijn om in een bepaalde branche te werken, functioneren beter in een leerwerktraject.
- *De deelnemer centraal.* Scholen dienen na te gaan wat het beste is voor leerlingen. Voor sommige leerlingen is een kleinschalige onderwijscontext beter. Geef leerlingen de mogelijkheid al op het vmbo een assistentdiploma te halen om dan pas door te stromen naar het mbo (zogenoemde niveau 1 opleiding op het vmbo die sinds 1 augustus mogelijk is). Andere leerlingen voelen zich als 16- of 17-jarige veel te groot voor de 14- of 15-jarige vmbo-leerlingen. Laat deze leerlingen doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs om daar een assistentopleiding of startkwalificatie te halen. Scholen moeten daarover soepel afspraken maken in het belang van de leerling: zet de leerling centraal en niet het financiële, institutionele belang. Continueer de combinatie van leren en werken zonodig met andere mogelijkheden: niveau 1, binnenschoolse praktijk, werkplekkenstructuur.

Een tweede aandachtspunt is de determinatie van lwt-leerlingen in het vmbo. Vmbo-scholen blijven nog vaak onzeker welke leerlingen nu wel of niet in aanmerking zouden moeten komen voor leerwerktrajecten. Onderzoek naar de verdere loopbaan van deze leerlingen kan scholen hierbij helpen. Diverse criteria spelen hierbij een rol: niveau van de leerling, beroepsaffiniteit (weten wat men later wil worden), leerobstakels, geschiktheid om te werken in bedrijven, competenties. In toenemende mate laten ook andere vormen van onderwijs leerlingen kennismaken met de praktijk door gebruik te maken van leerbedrijven. Denk hierbij aan: praktijkonderwijs, roc's, time-out projecten, trajectbegeleiding van werkloze jongeren door gemeenten. Soms wordt hierbij de benaming leerwerktrajecten gebruikt, hoewel strikt genomen deze vormen van

onderwijs niet volgens de zin van de Wet op het voortgezet onderwijs worden vormgegeven. Gegeven dit toenemende beroep op leerbedrijven is het belangrijk dat scholen leerbedrijven goed informeren over het type leerlingen waarvoor zij de medewerking van het leerbedrijf vragen en de aard van de begeleiding et cetera die dit met zich brengt.

Een derde aandachtspunt voor verbetering is afstemming tussen het onderwijsprogramma op school en dat op het leerbedrijf. Leerlingen ervaren ‘dubbelops’ als ballast. Het demotiveert ze. Ook leermeesters ergeren zich aan de overlap in programma’s of tekortkomingen in theorie bij leerlingen. Het voorbeeld uit de casestudies laat zien dat er instrumenten zijn om de afstemming aanmerkelijk te verbeteren. Hierop zou verder moeten worden ingezet. De relatie van vmbo-scholen met bedrijven en kenniscentra zou verder geprofessionaliseerd moeten worden.

Het vierde aandachtspunt voor verbetering is de tijdwinst voor leerlingen en efficiency-winst voor scholen. In het kader van het denken in de beroepskolom is het verkrijgen van tijdwinst voor leerlingen een belangrijke aantrekkingsfactor voor het beroepsonderwijs. Nu is het beroepsonderwijs vaak als ‘stapeling’ georganiseerd, met ‘dubbelops’ als gevolg. Maar het beroepsonderwijs moet natuurlijk als een ‘shortcut’ naar verder (beroeps)onderwijs functioneren voor deelnemers. Leerwerktrajecten kunnen pas echt succesvol worden wanneer ze tot tijdwinst en leerwinst voor leerlingen leiden. Hiertoe is inhoudelijke afstemming met het middelbaar beroepsonderwijs wenselijk en noodzakelijk. Dit kan bijvoorbeeld via de ontwikkeling van portfolio’s en door middel van een proeve van bekwaamheid op basis waarvan vrijstellingen van deelkwalificaties kunnen worden gegeven. Deze inhoudelijke afstemming is weliswaar een kwestie van vele jaren zo wordt gesteld, maar moet in het belang van de leerling ter hand worden genomen.

Het vijfde punt is de verbetering van het imago van leerwerktrajecten. Een probleem waarmee vmbo-scholen worden geconfronteerd is dat ouders, leerbedrijven en vervolgonderwijs vaak denken dat de ‘zwakste’ leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg in een leerwerktraject worden geplaatst. Het gaat niet om niveaus, het gaat om een andere manier van leren. Het zijn leerlingen die niveau 2 kunnen halen, ‘gouden handjes’ hebben, maar tegen een ‘obstakel’ in het onderwijsprogramma lopen. In principe zijn het reguliere leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Hun resultaten wijzen daar ook op.

Het imago van leerwerktrajecten kan verbeteren door de mogelijkheid van het leerwerktrajecten regulier te maken in alle leerwegen. Desgevraagd is een groot deel van de respondenten van mening dat de mogelijkheid om een leerwerktraject te volgen gewoon regulier moet worden om, indien dat aansluit bij de leerstijl van de leerling, een deel van de opleiding in de praktijk van een bedrijf te doen; dat gebeurt ook in het hoger beroepsonderwijs en op de universiteit. Kortom, verbreed leerwerken als mogelijkheid naar alle leerwegen in het vmbo. Laat het aan de scholen over zelf te kiezen welk traject het meest aantrekkelijk is om de leerling te binden.

Een zesde en laatste punt van aandacht is het zoeken van de ruimte in de regelgeving. Er is veel mogelijk, maar scholen lijken nog te weinig gebruik te maken van de mogelijkheid die de regelgeving biedt. Scholen, regio’s, zouden – aldus de gesprekspartners uit de casestudies – veel creatiever gebruik moeten maken van de mogelijkheden van wetgeving.

Bijlage I OCW-tellingen 2004/2005

Afdeling	LWOO				VMBO				Totaal			
	AO	BL	LWT	% LWT LWOO	AO	BL	LWT	% LWT VMBO	AO	BL	LWT	Totaal % LWT
Administratie	4	1.256	106	8%	1	1.999	26	1%	5	3.255	132	3.392 4%
Bouw-breed ISP	1	340	53	13%	3	389	17	4%	4	729	70	803 9%
Bouwtechniek	20	3.097	395	11%	4	3.226	146	4%	24	6.323	541	6.888 8%
Consumptief	21	997	156	13%	7	1.279	49	4%	28	2.276	205	2.509 8%
Consumptief-breed ISP		687	26	4%		501	35	7%		1.188	61	1.249 5%
Elektrotechniek	12	1.261	75	6%	1	1.996	52	3%	13	3.257	127	3.397 4%
Grafische Techniek		71	9	11%		547	7	1%		618	16	634 3%
Handel & administratie ISP	1	2.137	173	7%	6	3.709	140	4%	7	5.846	313	6.166 5%
Handel & Verkoop	11	1.113	126	10%	7	1.583	50	3%	18	2.696	176	2.890 6%
Haven & Vervoer		4		0%		15		0%		19		19 0%
Instalektro ISP		299	8	3%		280	5	2%		579	13	592 2%
Installatietechniek		195	13	6%		268	8	3%		463	21	484 4%
Kleermaken (24.5)		7		0%		16		0%		23		23 0%
Kust-, Rijn- & Binnenvrt.		44	8	15%		61	13	18%		105	21	126 17%
Landb & Nat Omg	0	206	21	9%	1	216	9	4%	1	422	30	453 7%
Landbouw-breed ISP		189	98	34%		367	17	4%		556	115	671 17%
Metaaltechniek	16	2.057	313	13%	29	1.936	78	4%	45	3.993	391	4.429 9%
Metalektro ISP	17	347	21	5%	8	551	12	2%	25	898	33	956 3%
Mode en Commerce	1	272	8	3%	0	446	3	1%	1	718	11	730 2%
Transport & Logistiek		193	19	9%		264	3	1%		457	22	479 5%
Uiterlijke Verzorging	5	1.087	49	4%	21	1.153	37	3%	26	2.240	86	2.352 4%
Verzorging	27	5.025	566	10%	17	5.857	183	3%	44	10.882	749	11.675 6%
Voertuigentechniek	6	1.526	115	7%	0	2.125	56	3%	6	3.651	171	3.828 4%
Zorg & Welzijn-breed ISP	14	2.543	283	10%	12	3.314	142	4%	26	5.857	425	6.308 7%
Total	156	24.953	2.641	10%	117	32.098	1.088	3%	273	57.051	3.729	61.053 6%

Bron: ILT-VO 2004

Peildatum: 1 oktober 2004

Aantal scholen met LWT-leerlingen: 204

AO = assistentopleiding (niveau 1)

BL = basisberoepsgerichte leerweg

LWT = leerwerktraject

LWOO = leerweg ondersteunend onderwijs

ISP = intrasectoraal programma

Tabel 1 – Aantal scholen en aantal lwt-leerlingen

	vmbo-scholen	lwt-leerlingen	aoc's	lwt-leerlingen
2002/2003	189	2.661	12	254
2003/2004	190	3.190	12	485
2004/2005	204	3.729	12	946

